

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»

ISSN 2520-2057

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 8 (70) / 2019
1 том

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22444-12344ПР*

Збірник наукових праць

№ 8 (70)

1 том

Київ 2019

ББК 1
УДК 001
М-43

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука» представлено в: **Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Turkish Education Index; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Open Academic Journals Index; Research-Bib; Turkish Education Index; Polish Scholarly Bibliography; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; InfoBase Index; Open J-Gate; Academic keys; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.

В журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем сучасної науки.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

Редакція:

Головний редактор: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Випускаючий редактор: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Секретар: **Колодід Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Розділ «Юридичні науки»:

Член редакційної колегії: **Арістова Ірина Василівна** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)
Член редакційної колегії: **Бондаренко Ігор Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словачка Республіка)
Член редакційної колегії: **Галуцько Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Гиренко Інна Володимирівна** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Глушков Валерій Олександрович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Головко Олександр Миколайович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)
Член редакційної колегії: **Грохольський Володимир Людвигович** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)
Член редакційної колегії: **Мустафазаде Айтєн Інгаб** — доктор юридичних наук, професор, директор Інституту права та прав людини Національної Академії Наук Азербайджану, депутат Міллі Меджлісу Азербайджанської Республіки (Азербайджан)
Член редакційної колегії: **Іманлі Магомед Нагі** — доктор юридичних наук, професор (Азербайджан)
Член редакційної колегії: **Калюжний Ростислав Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Клемпарський Микола Миколайович** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)
Член редакційної колегії: **Лоредана Джані Агуїре** — доктор права, професор (Італійська Республіка)
Член редакційної колегії: **Лоренцмайєр Штефан** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)
Член редакційної колегії: **Макарова Тамара Іванівна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)
Член редакційної колегії: **Мельничук Ольга Федорівна** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)
Член редакційної колегії: **Овчарук Сергій Станіславович** — доктор юридичних наук (Запоріжжя, Україна)
Член редакційної колегії: **Омельчук Василь Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Остапенко Олексій Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)
Член редакційної колегії: **Пивовар Юрій Ігорович** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)

Член редакційної колегії: **Світличний Олександр Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сидор Віктор Дмитрович** — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)

Член редакційної колегії: **Таранова Тетяна Сергіївна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мушенко Віктор Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Анатолій Юхимович** — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Фунта Раїслав** — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковичово, Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Хіміч Ольга Миколаївна** — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Легенький Микола Іванович** — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

Розділ «Психологічні науки»:

Член редакційної колегії: **Цахаєва Анжеліка Аміровна** — доктор психологічних наук, професор (Махачкала, Республіка Дагестан, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Щербан Тетяна Дмитрівна** — доктор психологічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, ректор Мукачівського державного університету (Мукачеве, Україна)

Член редакційної колегії: **Кулікова Тетяна Іванівна** — кандидат психологічних наук, доцент (Тула, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Фільова-Русева Красимира Георгієва** — кандидат психологічних наук, доцент (Пловдив, Республіка Болгарія)

Розділ «Медичні науки»:

Член редакційної колегії: **Свиридов Микола Васильович** — доктор медичних наук, головний науковий співробітник відділу ендокринологічної хірургії, керівник Центру діабетичної стопи (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Стеблюк Всеволод Володимирович** — доктор медичних наук, професор криміналістики і судової медицини, Народний Герой України, Заслужений лікар України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Щуров Володимир Олексійович** — доктор медичних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії корекції деформацій і подовження кінцівок (Курган, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Купріянова Лариса Сергіївна** — кандидат медичних наук, доцент криміналістики та судової експертології (Харків, Україна)

Розділ «Педагогічні науки»:

Член редакційної колегії: **Кузава Ірина Борисівна** — доктор педагогічних наук, доцент (Луцьк, Україна)

Член редакційної колегії: **Лігоцький Анатолій Олексійович** — доктор педагогічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Мулик Катерина Віталіївна** — доктор педагогічних наук, доцент (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Рибалко Ліна Миколаївна** — доктор педагогічних наук, професор (Полтава, Україна)

Член редакційної колегії: **Остапівська Ірина Ігорівна** — кандидат педагогічних наук, доцент (Луцьк, Україна)

Розділ «Архітектура»:

Член редакційної колегії: **Булах Ірина Валеріївна** — кандидат архітектури (Київ, Україна)

Розділ «Філологічні науки»:

Член редакційної колегії: **Маркова Мар'яна Василівна** — кандидат філологічних наук, доцент (Дрогобич, Україна)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ**АРХІТЕКТУРА**

- Рекуха Ярослав Валерійович**
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗРАХУНКУ ОБ'ЄМІВ ЗЕМЛЯНИХ МАС ЛІНІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ
В НАСИПУ 7
- Юрковець Олександр Степанович**
ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ ДОЩОВИХ ВОД М. КИЄВА..... 10

МЕДИЧНІ НАУКИ

- Карлюк Анастасія Вікторівна, Носовець Олена Костянтинівна**
ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДУ СЕГМЕНТАЦІЇ МЕДИЧНИХ ЗОБРАЖЕНЬ SNAP
В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД МІСЦЯ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ПУХЛИНИ 16

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

- Айназарова Асія Жумамуратовна**
СИСТЕМА НЕПЕРЕРІВНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ШКОЛЬНИКІВ В УМОВИХ
ДЕТСКОГО ОЗДОРОВИТЕЛЬНОГО ЛАГЕРЯ 22
- Зайченко Наталія Іванівна**
РЕГЕНЕРАЦІОНІСТСЬКІ МОТИВИ ІСПАНСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ
НА МЕЖІ ХІХ–ХХ СТ..... 25

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

- Драченко Вікторія Василівна, Заяць Валентина Юріївна**
ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЗАЛЕЖНОСТІ У ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ
МОЖЛИВОСТЯМИ 30

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

- Мороз Вікторія Іванівна**
ВИКОРИСТАННЯ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ МОНОЛОГІЧНОГО
МОВЛЕННЯ В УЧНІВ 10-ГО КЛАСУ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ 38

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

- Бабаєва Олександра Володимирівна, Климович Юлія Олександрівна**
ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДКРИТТЯ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ МАТЕРІАЛІВ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ..... 41

Золотарьова Марина Геннадіївна МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	47
Крайник Григорій Сергійович, Бондарева Наталія Валеріївна ПРОБЛЕМА ДОЦІЛЬНОСТІ ВИОКРЕМЛЕННЯ СТАТЕЙ 263–1 ТА 270–1 У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ	52
Сологуб Марія Андріївна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ПОНЯТИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	57
Турчин Василь Євгенович ЄВРОПЕЙСЬКА ПРОКУРАТУРА.....	62
Чернєва Катерина Борисівна ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НА ПОВІТРЯНОМУ, МОРСЬКОМУ ЧИ РІЧКОВОМУ СУДНІ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ ПІД ПРАПОРОМ АБО З РОЗПІЗНАВАЛЬНИМ ЗНАКОМ УКРАЇНИ, ЯКЩО ЦЕ СУДНО ПРИПИСАНО ДО ПОРТУ, РОЗТАШОВАНОГО В УКРАЇНІ	67
Чуєв Олександр Борисович ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ДОГОВОРУ БЕЗОПЛАТНОГО КОРИСТУВАННЯ (ПОЗИЧКИ)	72
ІНШЕ	
Ляшенко Ольга Сергіївна ЗАСОБИ ТАБЛИЧНОГО ПРОЦЕСУ MICROSOFT EXCEL ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ	75

УДК 711.116

Рекуха Ярослав Валерійович

аспірант кафедри міського будівництва

Київського національного університету будівництва та архітектури

Рекуха Ярослав Валериевич

аспирант кафедры городского строительства

Киевского национального университета строительства и архитектуры

Rekukha Yaroslav

Post Graduate of the

Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture

DOI: 10.25313/2520-2057-2019-8-4980

АРХІТЕКТУРА

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗРАХУНКУ ОБ'ЄМІВ ЗЕМЛЯНИХ МАС ЛІНІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ В НАСИПУ

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАСЧЕТА ОБЪЁМОВ ЗЕМЛЯНЫХ МАСС ЛИНЕЙНЫХ ОБЪЕКТОВ В НАСЫПИ

THEORETICAL BASES CALCULATION OF VOLUMES OF EARTH MASES EMBANKMENT LINEAR OBJECTS

Анотація. Розглядається теоретичні основи підрахунку об'ємів земляних робіт на лінійних об'єктах в насипу, за допомогою формул інтегральних розрахунків та геометричних залежностей.

Ключові слова: картограма, земляні маси, баланс земляних мас, земляні роботи.

Аннотация. Рассматриваются теоретические основания расчета объёмов земляных работ на линейных объектах в насыпи, при помощи формул интегрального исчисления и геометрических зависимостей.

Ключевые слова: картограмма, земляные массы, баланс земляных масс, земляные работы.

Summary. The theoretical bases for calculation of volumes of earthworks on linear objects in the embankment, with the help of the formulas of integral calculations and geometric dependencies are considered.

Key words: cartogram, earth masses, balance of earth masses, earthworks.

Вступ. В сучасному світі, більшість операцій по розрахунку об'ємів земляних мас виконується автоматично за допомогою різноманітних програмних комплексів. В основі цих розрахунків лежать різні геометричні залежності, однак через те що проектна поверхня та поверхня землі утворюють складні фігури, людині важко перевірити результат отриманий автоматично без втрати точності, за рахунок геометричних наближень [1,3,7]. Використання формул інтегральних розрахунків дозволяє з великою точністю визначити об'єми земляних мас за допомогою інженерного калькулятора, що дозволить знизити кількість помилок отриманих при розрахунках автоматичним методом.

Розрахунок об'єму прямолінійної ділянки насипу

Прямолінійна ділянка земляного полотна в насипу це складна геометрична фігура — призматойд з поперечними розрізами перемінної площі [1].

Для зручності розрахунків, призматойд поділяється горизонтальною площиною на дві фігури:

1. Призматойд з постійним поперечним перерізом — V_2 ;

2. Клин з поперечним перерізом у вигляді трапеції — V_1 .

Основні змінні показники даних фігур зображені на рис. 1.

Для визначення об'єму призматойду V_2 необхідно визначити ширину відкосу m_2 .

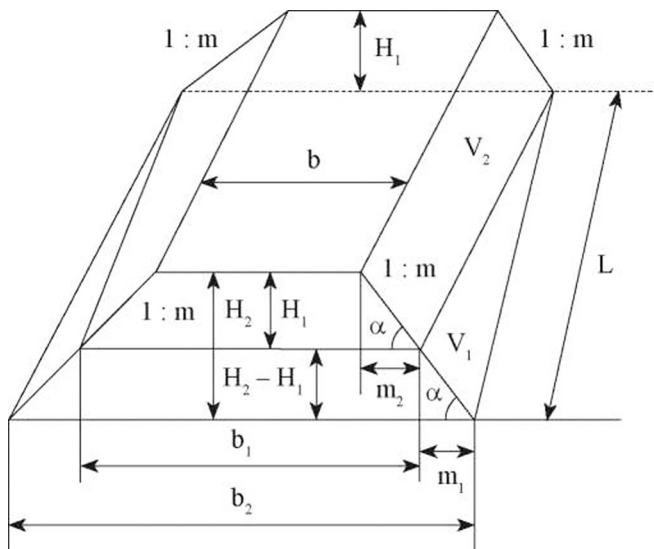

Рис. 1. Основні змінні показники прямолінійної ділянки земляного полотна в насипу

$$m_2 = H_1 \operatorname{tg} \alpha, \quad (1)$$

Далі необхідно визначити ширину підшви призматойду V_2 :

$$b_1 = b + 2 * m_2; \quad (2)$$

звідси об'єм призматоїду V_2 рівний:

$$V_2 = \frac{b+b_1}{2} * H_1 * L. \quad (3)$$

Об'єм клину V_1 визначається за наступною формулою:

$$V_1 = \int_0^L S(x) dx, \quad (4)$$

де $S(x)$ — перемінна площа поперечного перерізу клину. Для визначення даної площі необхідно розрахувати висоту перерізу клину $h(x)$ [2].

$$h(x) = \frac{(H_2 - H_1) * x}{L}. \quad (5)$$

Згідно з геометричними залежностями:

$$S(x) = \frac{b_1 + b_2}{2} * h(x). \quad (6)$$

Повний об'єм прямолінійної ділянки земляного полотна в насипу:

$$V_n = V_1 + V_2, \quad (7)$$

підставимо отримані результати:

$$V_n = \frac{b+b_1}{2} * H_1 * L + \int_0^L \left(\frac{b_1+b_2}{2} * h(x) \right) dx. \quad (8)$$

Розрахунок об'єму криволінійної ділянки насипу

Об'єм криволінійної ділянки насипу визначається за формулою [1]:

$$V = \int_0^L F(x) dx, \quad (9)$$

де $F(x)$ — площа поперечного перерізу з координатою x ($0 \leq x \leq L$), м².

Площа поперечного перерізу залежить від робочої відмітки $H(x)$ та ширини земляного полотна $B(x)$ [4]. Якщо $H(x) > 0$, то

$$F(x) = [B(x) + s(x)] * H(x) + m[H(x)]^2, \quad (10)$$

де $s(x)$ — розширення земляного полотна за рахунок влаштування віражу, м;

m — коефіцієнт закладення відкосу.

На ділянці відгону ширина земляного полотна $B(x)$ змінюється за лінійним законом, тому якщо ввести поняття граничного розширення земляного полотна δ — розширення на 1 м відгону, то отримуємо залежність:

$$B(x) = B(0) + \delta x, \quad (11)$$

де $B(0)$ — ширина земляного полотна на початку ділянки.

$$\delta = \frac{\Delta_{3\Pi}}{l_{B3\Pi}}, \quad (12)$$

де $\Delta_{3П}$ — розширення земляного полотна на кри-
волінійній ділянці, м;

$l_{B3П}$ — довжина відгону розширення земляного полотна, м.

Зміна поперечного ухилу в межах відгону віражу визначається функцією:

$$i(l) = \frac{(B_0 + \Delta_{\Pi\mathcal{Y}})i_0 l}{B_0 l_{OB} + \Delta_{\Pi\mathcal{Y}} l}, \quad (13)$$

де B_0 — ширина проїжджої частини на прямому відрізку дороги, м;

$\Delta_{ПЧ}$ — розширення проїжджої частини на криволінійній ділянці, м;

i_a — ухил віражу;

l — відстань від початку відгону до перерізу, що розглядається, м;

 l_{OB} — довжина відгону віражу, м.

Поперечний ухил $i(x)$ змінюється за лінійним законом на ділянці обмеженої довжини в межах відгону віражу [6]

$$i(x) = i(0) + \gamma x, \quad (14)$$

де $i(0)$ — поперечний ухил на початку ділянки призматиюду ($x = 0$), що визначається за формулою (13);

γ — приріст ухилу на 1 м відгону віражу.

На початку відгону віражу при $l = 0$

$$\gamma = \frac{(B_0 + \Delta_{\Pi\mathcal{Q}}) * i_B}{B_0 * l_{OB}}, \quad (15)$$

на кінці віражу при $l = l_{\text{OB}}$

$$\gamma = \frac{B_0 * i_B}{(B_0 + \Delta_{\Pi\Pi}) * l_{OB}}. \quad (16)$$

Якщо на кривій не передбачається розширення проїжджої частини $\Delta_{ПЧ} = 0$, тоді

$$\gamma = \frac{i_B}{l_{OB}}. \quad (17)$$

$$s(x) = B(x) * i(x) * m = (B(0) + \delta x) * (i(0) + \gamma x) * m, \quad (18)$$

Тоді

$$F(x) = \left[(B(0) + \delta x) + ((B(0) + \delta x)(i(0) + \gamma x)m) \right] H(x) + m [H(x)]^2. \quad (19)$$

Звідси об'єм земляних робіт на криволінійній ділянці насипу визначається за формулою:

$$V = \int_0^L \left[(B(0) + \delta x) + ((B(0) + \delta x)(i(0) + \gamma x)m) \right] H(x) + m [H(x)]^2 dx. \quad (20)$$

Формула (20) дозволяє точно розрахувати об'єм земляних робіт на ділянках кривих в плані, де влаштовуються віражі, та на відгонах віражів.

Висновок. Отримані аналітичні залежності дозволяють визначити об'єм насипу прямих та кривих в плані ділянок з врахуванням параметрів земляного полотна. Також завдяки даним залежностям є можливість перевірити розрахунок земляних робіт, проведений в системі автоматизованого проектування автодоріг, вручну або за допомогою пакету програм Mathcad, з врахуванням повздовжнього ухилу основи та додаткового розширення земляного полотна за рахунок підняття верхнього краю проїзної частини. Це дозволяє оптимізувати виробничі процеси, та знизити витрати на земляні роботи для будівництва в цілому.

Література

1. Мулін В.І. Расчет основных технико-экономических параметров вертикальной планировки территорий. — М.: Стройиздат, 1974. 145 с.
2. Организация, планирование и управление железнодорожным строительством: учебник / Под общ. ред. В.П. Химченко; Военно-транспортный университет железнодорожных войск Российской Федерации. — Санкт-Петербург: ООО «Вит-принт», 2004. 480 с.
3. Ніщук В.С. Справочник по проектированию инженерной подготовки застраиваемых территорий. — К.: «Будівельник», 1983. 192 с.
4. Подсчет объемов земляных работ: учеб. пособие / Ю.Ф. Вейков, В.И. Напалков. — Санкт-Петербург: ВТИ ЖДВ, 1995. 20 с.
5. Алябьев В.И., Кувалдин Б.И., Грехов Г.Ф. Сухопутный транспорт леса: учебник для вузов. М.: Лесн. пром-сть, 1990.
6. Транспорт леса. В 2-х т. Т. 1. Сухопутный транспорт / Под ред. Э.О. Салминена. М.: ИЦ «Академия», 2009. 368 с.
7. Евтушенко М.Г. Инженерная подготовка территорий населенных мест. М.: Стройиздат, 1982. 201 с.
8. Priymachenko O. V., 2017, Model for effectiveness evaluation of planning measures for protection of areas surrounding main roads from the influence of environmental pressures on the Kyiv main road network. Underwater Technologies, Vol. 05, 67–73. DOI: 10.26884
9. Priymachenko O. V., Shilova T. A., 2017, Determination of limits for acoustical pollution from main roads at the stage of urban area zoning. Underwater Technologies, Vol. 07, 49–56. DOI: 10.26884
10. Priymachenko O. V., Kobzar O., 2018, Methodology of studies for selecting engineering decisions in territory planning International scientific journal, Vol.1(1), 17–25. DOI: 10.31493/tit1811.0102.

УДК 711.168

Юрковець Олександр Степанович*аспірант кафедри міського будівництва**Київського національного університету будівництва та архітектури***Юрковець Александр Степанович***аспирант кафедры городского строительства**Киевского национального университета строительства и архитектуры***Yurkovets Olexander***Post Graduate of the**Kiev National University of Civil Engineering and Architecture***Науковий керівник:****Приймаченко Олексій Віталійович***кандидат технічних наук, доцент,**доцент кафедри міського будівництва**Київський національний університет будівництва та архітектури*

DOI: 10.25313/2520-2057-2019-8-4967

ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ ДОЩОВИХ ВОД М. КИЄВА

ЗАКОНОМЕРНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ РАСХОДОВ ДОЖДЕВЫХ ВОД Г. КИЕВА

REGULARITIES OF FORMATION OF EXPENSES OF RAIN WATERS OF KYIV

Анотація. В сучасних умовах зростання напруження екологічної ситуації в галузі водовідведення та очищення стічних вод набувають більшого значення. Регулювання відведення дощових вод стає особливо актуальним у зв'язку зі збільшенням забруднення атмосферних опадів та поверхневого стоку. Система відведення дощових вод – один з найважливіших елементів благоустрою територій міст. Недостатня увага до своєчасного водовідведення атмосферних опадів нерідко призводить до затоплення територій, перебоїв у роботі транспорту та підприємств. Формування дощового стоку пов'язане з низкою факторів, зокрема запасами вологості в атмосфері, температурних коливань, напряму та сили вітру, рельєфу місцевості і т.д. В статті розглянуто відомі розрахункові залежності для визначення витрат та обсягів поверхневих стічних вод, що використовуються для визначення розрахункових параметрів дощової каналізації у містах. Розглянуто залежність середньої інтенсивності дощів, виражених в долях від рівнозабезпечених добових показників опадів для Київської області.

Ключові слова: об'єм дощового стоку, інтенсивність опадів, імовірність інтенсивності, коефіцієнт стоку.

Аннотация. В современных условиях рост напряженности экологической ситуации в области водоотведения и очистки сточных вод приобретают большее значение. Регулирование отведения дождевых вод становится особенно актуальным в связи с увеличением загрязнения атмосферных осадков и поверхностного стока. Система отвода дождевых вод – один из важнейших элементов благоустройства территорий городов. Недостаточное внимание к своевременного водоотведения атмосферных осадков нередко приводит к затоплению территорий, перебои в работе транспорта и предприятий. Формирования дождевого стока связано с рядом факторов, в частности запасами влаги в атмосфере, температурных колебаний, направления и силы ветра, рельефа местности и т.д. В статье рассмотрены известные расчетные зависимости для определения расходов и объемов поверхностных сточных вод, используемых для определения расчетных параметров дождевой канализации в городах. Рассмотрены зависимости средней интенсивности дождей, выраженных в долях от равнообеспеченных суточных показателей осадков для Киевской области.

Ключевые слова: объем дождевого стока, интенсивность осадков, вероятность интенсивности, коэффициент стока.

Summary. Nowadays the growth tension of an ecological situation in the field of water disposal and sewage treatment gain bigger value. Regulations of removal of rain waters becomes especially relevant in connection with increase in pollution of an atmospheric precipitation and a superficial drain. The system of removal of rain waters is one of the most important elements of improvement of territories of the cities. The insufficient attention to timely water disposal of an atmospheric precipitation quite often leads to flooding of territories, interruptions in work of transport and the enterprises. Formations of a rain drain it is connected with many factors: moisture reserves in the atmosphere, temperature fluctuations, the direction and the wind force, a land relief and so on. In article it is considered estimated dependences for definition of expenses and volumes of the surface sewage used for determination of calculated parameters of the rain sewerage in the cities are known. It is considered dependence of average intensity of the rains expressed in shares from Exactly provided daily indicators of rainfall for Kiev region.

Key words: quantity of a rain drain, intensity of rainfall, intensity probability, drain coefficient.

Постановка проблеми. Процес утворення дощу та формування дощового стоку надзвичайно складний, мінливий та залежить від багатьох факторів. До них можна віднести запаси вологи в атмосфері, температурні коливання, напрям та сила вітру, рельєф місцевості та багато інших гідрометеорологічних умов. Значного впливу задає вітер, що несе випаровану вологу з відкритих водних поверхонь. Опади випадають лише у випадку, коли повітря насичене вологою, досягає точки роси. Різноманітність факторів, що викликають утворення опадів обумовлена різноманітністю коливань кількості, інтенсивності та тривалості опадів. Інтенсивність дощів в процесі опадів не постійна та безперервно змінюється в часі. Навіть в одній місцевості не можливо два однакових за інтенсивністю дощу.

Клімат Києва є помірно континентальним із м'якою зимою і теплим літом. Опади в Києві визначаються головною мірою інтенсивністю циклічної діяльності. В цілому за рік випадає близько 605 мм опадів, з яких 478 мм дощі. В великих містах з високою щільністю населення та великими площами асфальтних покриттів щорічно утворюється мільйони кубометрів дощових, талих та поливних стоків вод. Наприклад в Дарницькому районі Києва з площі 13 400 га відводиться приблизно 53 740 м³/рік. Нормативні документи [1, 9] забороняють скидати у водойми без очищення поверхневі стоки. Основним фактором поверхневого стоку, що створює витрати в системі водовідведення і, як наслідок параметри усіх споруд є розрахункова інтенсивність дощу.

Максимальні витрати дощового стоку утворюється в системі дощового стоку завдяки інтенсивній частині дощу, тривалість якої дорівнює часу добігання дощових вод від найбільш віддаленої точки площі водозбору до розрахункового перерізу (часу поверхневої концентрації стоку). Найбільш практичних інтерес з усіх характеристик дощу представляють середні інтенсивності за періоди різної тривалості, що включають найбільш інтенсивну частину дощу.

Стан дослідження. Серед найстаріших методів визначення розрахункових інтенсивностей можна віднести «спосіб граничних інтенсивностей» проф. П. Ф. Горбачова, розроблений в 1915–1922 рр., [7] Г. Л. Зак в даний спосіб пізніше ввів поправку, яка враховує кліматичні умови конкретних регіонів. [8].

З 50-х по 80-і роки для розрахунку дощової каналізації (для $t = 5 - 120$ хв) зазвичай використовувався формула, запропонована М. В. Молоковим, яка була отримана на основі даних самозаписувальних приборів вимірювання дощу, після чого були складені карти з ізолініями розрахункових параметрів, що дозволяли визначити інтенсивність дощу [13]:

$$q = \frac{A}{t^n} = \frac{20^n \cdot q_{20} \cdot (1 + C \cdot \lg P)}{t^n} \quad (1)$$

де q — інтенсивність дощу, л/с на 1 га;

q_{20} — інтенсивність дощу для заданої місцевості при періоді однократного перевищення один раз на рік, л/(сга);

C — параметр, який характеризує імовірність інтенсивності;

P — період однократного перевищення інтенсивності;

t — тривалість дощу, хв;

n — параметр, що характеризує темп зменшення середньої інтенсивності зі збільшенням періоду опадів.

В країнах СНД дослідженнями залежності інтенсивності від тривалості та періоду однократного перевищення займалася низка вчених (М. М. Белов, М. В. Молоков, Г. А. Алексеев і т.д.), завдяки яким були запропоновані різноманітні формули для визначення інтенсивності для окремих районів та міст.

В США, Німеччині та деяких інших країнах інтенсивність часто представлена у вигляді кривої, як функцію тривалості. При цьому для кожного періоду свій графік. Найчастіше залежність інтенсивності від тривалості виражена формулою вигляду:

$$q = \frac{A}{(t+b)^n} \quad (2)$$

При цьому одні дослідники, М. В. Молоков, В. С. Гулієв, А. Я. Кийв, С. Н. Кічев та ін. приймають значення $b = 0$, інші $n = 2/3$ та $b = 0$, у Великобританії $n = 1,0$ та $b = 20$ хв. для $t \geq 20$ хв. та $b = 40$ хв. для $t \leq 20$ хв. чи $n = 2/3$ та $b = 0$, в США — $n = 1,0$ та $b = 10 - 33$ хв. в залежності від періоду перевищення β та територіального району, в Німеччині — $n = 0,73$ та $b = 0$ для $t \geq 15$ хв. та $b = 15$ хв. та $n = 1,35$ для $t \leq 15$ хв.

Деякі з дослідників пропонували залежності іншого вигляду:

$$q = \frac{A}{t^n} - \frac{C}{t}, \quad (3)$$

та

$$q = \frac{A}{t^{r+kt}}. \quad (4)$$

Остання залежність пропонувалася В. С. Надісеєвим та Данг Суан Сін для м. Ханой та ще 3-ох міст В'єтнаму при $r = 0,42$ та $k = 0,00051$.

Комбінована залежність (2) при $b = 0$ та $n = \text{const}$ з 3-ома параметрами A , b , та n є досить гнучкою. При $n \leq 1,0$ зі збільшенням t кількість опадів $H = A_t/(t+b)_n$ збільшується безмежно, при $n \geq 1,0$ кількість опадів спочатку зростає та при $t_1 = b/(n-1)$ стає максимальною, а потім при $t \geq t_1$ зменшуються, що суперечить фізичній суті явища.

Залежність (4), хоча і має 3 параметри, не відрізняється особливою гнучкістю. Кількість осадів за цією формулою спочатку зростає, а потім зі збільшенням t починає спадати. І при тривалих опадах отримуємо абсурдні значення.

Всі формули, що застосовуються являються емпіричними. Процеси утворення атмосферних опадів не дозволяють на даний момент теоретично обґрунтувати залежність інтенсивності від тривалості дощів. Тому для практичних задач цілком допустимо застосування натурних спостережень. Межі їх застосування мають чітко бути обмеженими.

Мета статті. Обґрунтувати і скоригувати розрахункові залежності для визначення витрат та об'ємів поверхневих стічних вод для м. Києва.

Виклад основного матеріалу. Для розрахунку максимальних витрат води дощових опадів на водозборах з різним часом добігання води необхідно знати найбільші суми опадів (H_t) та середні інтенсивності дощу ($q_r = H_t/t$) за різні інтервали часу (t) даного дощу та серед інших дощів. В найпопулярнішій методиці приймається, що відношення рівнозабезпечених шарів опадів за дощ (H_t) та добових шарів опадів ($H_{\text{доб}}$) мало залежать від вихідних значень забезпеченості β та відповідних добових опадів $H_{\text{доб}}$ для району з однорідним характером випадів опадів, і це відношення залежить лише від інтервалу часу.

На основі цього положення інтенсивності дощу q_r за будь-який інтервал часу t виражається через добовий шар опадів існуючої імовірності:

$$q_t = H_t/t = H_{\text{доб}} \cdot q(t), \quad (5)$$

де $q(t) = H_t/t \cdot H_{\text{доб}}$ відношення до добового шару опадів, інтенсивність дощу (табл. 1).

Виражаючи залежність інтенсивності q від тривалості з рівнянням:

$$q = \frac{A_k}{(t+b)^n}, \quad (6)$$

По табличним даним (табл. 1) методом найменших квадратів визначались параметри A_k та n за різні інтервали часу при $b = 0$, $b = 1$, $b = 5$ та $b = 10$ хв, а потім середньоквадратична похибка σ . Результати цих розрахунків приведені в (табл. 2)

З аналізу даних розрахунків, приведених в табл. 2 варто відзначити, що для умов довжини колекторів Києва найбільш підходить формула з $b = 0$ для дощів з розрахунковою тривалістю 10–150 хв.

Криву розподілу середнього числа перевищення в рік $S = 1/P$ максимальних добових опадів А. М. Курганов запропонував описувати рівнянням:

$$H_{\text{доб}} = \frac{k \cdot (\lg m_2 P)^{1/b} \cdot H_r}{m_r}, \quad (7)$$

де k — коефіцієнт, що залежить від показника степені β ; m_r , та H_r — середня кількість дощів та середня к-сть опадів, відповідно, за теплий сезон року.

На основі даних спостережень за 50 років для Києва отримано $H_r = 356$ мм, середнє значення добових опадів $H = 29,5$ мм та добові опади різної забезпеченості (табл. 3), а також параметри формули (7) — $\beta = 0,5$, $k = 2,81$, $m_r = 208$.

Все вищезгадане дозволяє визначати витрати дощових вод за формулою: ψ

$$Q = \psi \cdot Fq = \frac{\psi \cdot F \cdot H_{\text{доб}} \cdot A_k}{t^n} = \frac{\psi \cdot F \cdot H_1 \cdot A_k \cdot (1 + \lg P / \lg m_r) 1/\beta}{t^n}, \quad (8)$$

де ψ — коефіцієнт стоку; F — площа басейну стоку, га; $H_1 = 22$ мм.

Таблиця 1

Значення середньої інтенсивності дощів (л/с га мм), виражених в долях від рівнозабезпечених добових показників опадів для Київської області

Інтервали часу, хв.	5	10	20	40	60	90	150	300	720
При $P > 3,5$ г.	7,3	5,76	3,95	2,46	1,89	1,37	0,9	0,482	0,229
При $1,4 < P < 3,5$ г.	7,23	5,35	3,83	2,32	1,68	1,27	0,782	0,445	0,215
При $0,7 < P < 1,4$ г.	7,18	5,22	3,72	2,06	1,52	1,17	0,766	0,436	0,196
При $P < 0,7$ г.	4,97	3,75	2,65	1,72	1,32	0,988	0,675	0,393	0,167

Таблиця 2

Параметри A_K та n в формулі (6) при різноманітних значеннях b

Тривалість t , хв	Значення b	$P > 3,5$ г.			$1,4 < P < 3,5$ г.			$0,7 < P < 1,4$ г.			$P < 0,7$ г.		
		A_K	n	σ	A_K	n	σ	A_K	n	σ	A_K	n	σ
5–300	5	51,56	0,86	4,20	53,24	0,88	3,54	51,27	0,88	2,84	27,21	0,77	2,79
10–150	0	31,71	0,76	5,63	32,45	0,77	6,72	31,71	0,78	4,94	15,78	0,64	4,97
5–300	1	31,19	0,75	10,48	31,92	0,77	9,35	30,77	0,77	7,91	17,39	0,68	6,60
5–300	0	26,89	0,72	12,75	27,43	0,74	11,57	26,48	0,74	10,12	15,26	0,65	8,41
5–300	10	87,36	0,96	1,66	91,35	0,98	3,53	87,56	0,98	5,02	43,52	0,86	4,60
5–90	0	22,24	0,65	9,47	23,29	0,67	9,59	23,91	0,69	9,37	13,10	0,59	3,85
20–300	0	43,20	0,82	2,69	43,47	0,84	1,23	38,45	0,83	1,81	20,86	0,72	4,22

Таблиця 3

Добові опади $H_{\text{доб}}$ (мм) різної забезпеченості P

Забезпеченість P , %	1	2	5	10	20	39 (1 раз в 2 роки)	63 (1 раз щорічно)	86 (2 рази в рік)
$H_{\text{доб}}$	81	70	57	47	38	29	23	17

Показники степені мають прийматися в залежності від повторюваності: при $P > 3,5$ $n_4 = 0,72$; при $1,4 < P < 3,5$ $n_3 = 0,73$; при $0,7 < P < 1,4$ $n_2 = 0,74$; при $P < 0,7$ $n_1 = 0,61$ (див. табл. 2).

Після початку дощу сток вод починається після деякого часу, оскільки відбувається змочування поверхні та заповнюються нерівності. З водонепроникних поверхонь сток відбувається швидше ніж з водопроникних. Сток з асфальтових покриттів починається після того, як поверхня вбере в себе до 1 мм води, з бетонної — до 1,5 мм.

На газонах, перш ніж почнеться сток, вбирається до 6 мм води. На розпаханих та інших поглинаючих поверхнях початкові втрати можуть збільшитися до 10 мм і більше. Наглядний графічний опис утворення стоку після дощу можна побачити на Рис. 1

$$\psi = z \cdot q^{0.2} \cdot t^{0.1}, \quad (9)$$

де ψ — коефіцієнт стоку для максимальних витрат дощового стоку від розрахункових дощів; z — коефіцієнт, що залежить від виду поверхні, що визначається за ДБН В.2.5-75:2013; q , t — те ж саме, що й у формулі (1):

$$z = \frac{986}{(2780 + A)}, \quad (10)$$

З початком опадів дощу запас підземних вод поступово збільшується до тих пір, поки ґрунт не буде насичений вологою. В цей момент інтенсивність утворення стоку стає рівною інтенсивності опадів. Як наслідок, стокоутворююча доля опадів зростає по мірі наближення величини запасу підземної вологи при її значенні при насиченні $H_{\text{нас}}$ (мм).

Відношення об'єму поверхневого стоку на водозборі протягом тривалості одного дощу до всього загального об'єму опадів називають коефіцієнтом поверхневого стоку. Висоту добового шару дощового стоку h_{cm} рекомендую виражати через висоту добового шару опадів за формулою:

$$h_{\text{cm}} = (\sqrt{H_{\text{cm}}} - \sqrt{H_0})^2, \quad (11)$$

чи

$$\psi = (1 - \sqrt{H_0 / H_{\text{cm}}})^2, \quad (12)$$

де H_0 — висота шару початкового затримання стоку на поверхні території та для накопичення вологи (на інфільтрацію) в ґрунті.

Для міських територій середнє значення H_0 залежать від долі площі водонепроникних $F_{\text{непр}}$ ділянок:

Для того, щоб врахувати сток від суми рідких атмосферних опадів за проміжок часу, важно знати коефіцієнт загального стоку. Наприклад, формула для розрахунку коефіцієнта річного стоку, для умов м. Києва при $\beta = 0,5$ має вигляд:

$$\psi_{\text{рік}} = z_0 / m_r, \quad (13)$$

де $\psi_{\text{рік}}$ — річний коефіцієнт стоку, що враховує сток від усіх дощів, в тому числі і малоінтенсивних, інколи майже не маючих об'єм; s_0 — середнє число днів за теплий сезон, що дають дощовий сток; m_r — те ж саме, що в формулі (7).

Відношення s_0 / m_r дає середню відносну кількість дощів з дощовим стоком і складає для умов Києва при $\beta = 0,5$

$$s_0 / m_r = \exp(-1.41 \cdot \sqrt{\frac{H_0 m_r}{H_r}}), \quad (14)$$

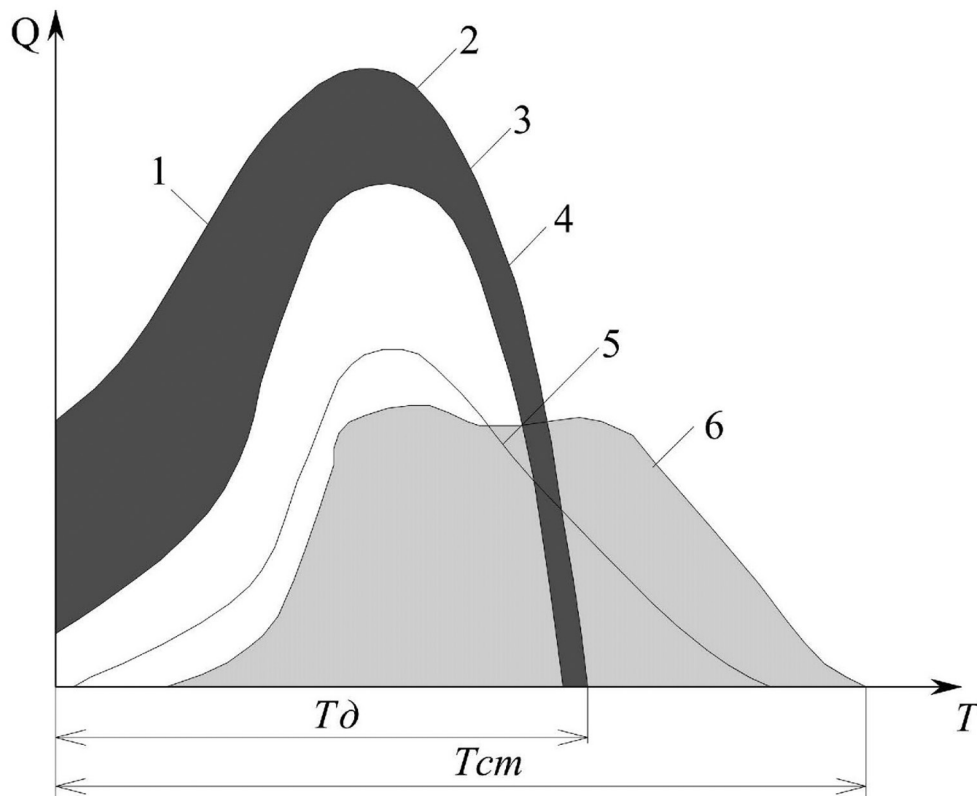

Рис. 1. Загальна схема формування витрат по ходу дощу: Q — витрата дощових вод; T — час від початку стоку; T_d — тривалість дощу; T_{cm} — тривалість стоку; 1 — запас вологи в ґрунті; 2 — вбирання дощових вод до моменту утворення стоку; 3 — витрата дощу на площі водозбору; 4 — сток з площі водозбору; 5 — дощовий сток, що надійшов до каналізаційної мережі; 6 — витрата дощового стоку перед надходженням в регулюючий резервуар, водойму чи очисні споруди

де H_0 — шар втрат за один дощ; H_r — річний шар опадів; m_r — те ж саме, що по формулі (7).

Відповідно розглянуті вище залежності більш об'єктивно описують процеси формування витрат дощових вод, що залежать від регіональних кліматичних умов, інтенсивності та тривалості дощу.

Висновки. Очевидно, що для врахування даних залежностей при розрахунку фізичних параметрів

поверхневого стоку необхідно значно більша кількість вихідних даних та натурних обстежень. Зі збільшенням щільності забудови та планувальних рішень міського середовища будуть змінюватися експлуатаційні характеристики й кількість вагомих факторів, що впливатимуть на них. Отримані залежності необхідно апробувати, та оцінити практичну та економічну доцільність.

Література

1. ДБН В.2.5-75:2013 Каналізація. Зовнішні мережі та споруди. Основні положення проектування.
2. Абрамов Л. Г. Новые формулы и номограммы для расчета ливневой сети промпредприятий и населенных мест. М.: Стройиздат, 1949.
3. Алексеев М. И., Курганов А. М. Определение объемов стока и сброса дождевых вод // Водоснабжение и санитар, техника. 1995. № 7. С. 8–10.
4. Алексеев М. И., Курганов А. М. Организация отведения поверхностного (дождевого и талого) стока с урбанизированных территорий: Учеб. Пособие. -М.: АСВ; СПб.: СПбГАСУ, 2000. 352 с.
5. Браггш ТахДахаб. Расчетные зависимости для проектирования дождевых сетей водоотведения и определения оптимальных размеров резервуаров (применительно к республике Чад): Автореф. дис канд. техн. наук / ПГУПС. СПб., 2000.
6. Верхотуров В. П., Захарова Ю. С. Отведение поверхностных сточных вод с городских территорий // 51 междунар. науч.-техн. конф. молодых ученых «Тр. молод. уч.» ч. 2 / СПб., СПбГАСУ, 1997. С. 15–19.
7. Горбачев 77. Ф. О расчете дождевых водостоков // Тр. XII Всерос. водопровод, и санитар.-техн. съезда в 1922 г. 1925.
8. Зак Г. Л. Водостоки. Изд. МХ РСФСР, 1952.
9. Канализация населенных мест и промышленных предприятий / Н. И. Лихачев, И. И. Ларин, С. А. Хаскин и др.; Под общ. ред. В. Н. Самохина. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Стройиздат, 1981. 638 с.

10. Канализация. Наружные сети и сооружения: СНиП 2.04,03-85: Утв. Гос. ком. СССР по делам стр-ва 21.05.85: взамен СНиП 11-32-74: Срок введ. 01.01.86 / Союзводоканалпроект Госстроя СССР. М., 1986. 73 с.
11. Курганов А.М., Алексеев М.И., Быков А.П. Расчетная продолжительность дождей для систем водоотведения // Водоснабжение и санитар, техника. 1996. № 11. С. 14–16.
12. Курганов А.М. Таблицы параметров предельной интенсивности дождя для определения расходов в системах водоотведения (Справ. Пособие). — М.: Стройиздат, 1984. 108 с.
13. Молоков М.В., Шифрин В.Н. Очистка поверхностного стока с территорий городов и промышленных площадей. — М., Стройиздат, 1977. 104 с.
14. Нечаев А.П. Поверхностный сток: Проблемы и пути их решения // Водоснабжение и санитар, техника. 1992.
15. Отведение и очистка поверхностных сточных вод: / В.С. Дикаревский, А.М. Курганов, А.П. Нечаев, М.И. Алексеев. Л.: Стройиздат, 1990. 224 с.
16. Priymachenko O. V., 2017, Model for effectiveness evaluation of planning measures for protection of areas surrounding main roads from the influence of environmental pressures on the Kyiv main road network. Underwater Technologies, Vol. 05, 67–73. DOI: 10.26884.
17. Priymachenko O. V., Shilova T. A., 2017, Determination of limits for acoustical pollution from main roads at the stage of urban area zoning. Underwater Technologies, Vol. 07, 49–56. DOI: 10.26884.
18. Priymachenko O. V., Kobzar O., 2018, Methodology of studies for selecting engineering decisions in territory planning International scientific journal, Vol.1(1), 17–25. DOI: 10.31493/tit1811.0102

References

1. GSN B.2.5–75:2013 sewerage. External networks and constructions. Basic provisions of design.
2. Abramov L. G. New formulas and nomograms for calculation of storm network of industrial enterprises and the inhabited places. M.: Stroyizdat, 1949.
3. Alekseev M. I., Kurganov A., Determination of volumes of a drain and dumping of rain waters / / Water supply and hospital attendant, your equipment. 1995. No 7. P. 8–10.
4. Alekseev M. I., Kurganov A. M. The organization of assignment superficial (rain and thawed) a drain from the urbanized territories: Studies. Grant. — M.: DIA; SPb.: SPBGASU, 2000. 352 p.
5. Brakhgsh Takhdakhab. Estimated dependences for design of rain networks of water disposal and determination of the optimum sizes of tanks (in relation to the Republic of Chad): Avtoref. yew of Cand.Tech.Sci. / PGUPS. SPb., 2000.
6. Verkhoturov I. P., Zakharova Yu. S. Removal of surface sewage from urban areas//51 mezhdunar. nauch.-tekhn. konf. young scientists «Tr. it is young, uch.» Part 2 / SPb., SPBGASU, 1997. P. 15–19.
7. Gorbachev 77. F. Tr is quits rain drains//. The XII UnRuss. water supply system, and hospital attendant. — tekhn. a congress in 1922–1925.
8. Zack G. L. Drains. Prod. MKH RSFSR, 1952.
9. The sewerage of the inhabited places and the industrial enterprises / N. I. Likhachev, I. I. Larin, S. A. Haskin, etc. materials; Under a general edition of V. N. Samokhin. — the 2nd prod., reslave. and preschool educational institution. — M.: Stroyizdat, 1981. — 638 p.
10. Sewerage. External networks and constructions: Construction Norms and Regulations 2.04,03–85: Utv. State. Lump. The USSR for P va 21.05.85: in exchange Construction Norms and Regulations 11–32–74: Term vved. 01.01.86 / Soyuzvodokanalproyekt of the State Committee for Construction of the USSR. M, 1986. 73 p.
11. Kurghanov A. M., Alekseev of M I., Bykov A. P. The rated duration of rains for water disposal systems // Water supply and the hospital attendant, the equipment. 1996. No11. P. 14–16.
12. Kurghanov A. M. Tables of parameters of extreme intensity of a rain for definition of expenses in water disposal systems (affairs. Grant). — M.: Stroyizdat, 1984. 108 p.
13. Molokov M. V., Shifrin V. N. Cleaning of a superficial drain from territories of the cities and industrial platforms. M, Stroyizdat, 1977. 104 p.
14. Nechayev A. P. Superficial drain: Problems and ways of their decision // Water supply and hospital attendant, your equipment. 1992.
15. Assignment and purification of surface sewage: / V. S. Dikarevsky, A. M. Kurganov, A. P. Nechayev, M. I. Alekseev. L.: Stroyizdat, 1990. 224 p.
16. Priymachenko O. V., 2017, Model for effectiveness evaluation of planning measures for protection of areas surrounding main roads from the influence of environmental pressures on the Kyiv main road network. Underwater Technologies, Vol. 05, 67–73. DOI: 10.26884.
17. Priymachenko O. V., Shilova T. A., 2017, Determination of limits for acoustical pollution from main roads at the stage of urban area zoning. Underwater Technologies, Vol. 07, 49–56. DOI: 10.26884.
18. Priymachenko O. V., Kobzar O., 2018, Methodology of studies for selecting engineering decisions in territory planning International scientific journal, Vol.1(1), 17–25. DOI: 10.31493/tit1811.0102.

Карлюк Анастасія Вікторівна

*студентка факультету біомедичної інженерії
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Карлюк Анастасия Викторовна

*студентка факультета биомедицинской инженерии
Национального технического университета Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»*

Karliuk Anastasiia

*Student of the Biomedical Engineering Faculty of
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*

Носовець Олена Костянтинівна

*кандидат технічних наук,
доцент кафедри біомедичної кібернетики
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Носовец Елена Константиновна

*кандидат технических наук,
доцент кафедры биомедицинской кибернетики
Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»*

Nosovets Olena

*Candidate of Technical Sciences,
Associate Professor of the Biomedical Cybernetic
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДУ СЕГМЕНТАЦІЇ МЕДИЧНИХ ЗОБРАЖЕНЬ SNAP В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД МІСЦЯ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ПУХЛИНИ

ИССЛЕДОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕТОДА СЕГМЕНТАЦИИ МЕДИЦИНСКИХ ИЗОБРАЖЕНИЙ SNAP В ЗАВИСИМОСТИ ОТ ЛОКАЛИЗАЦИИ ОПУХОЛИ

STUDYING THE EFFICIENCY OF SNAP MEDICAL IMAGE SEGMENTATION METHOD DEPEND ON LOCALIZATION OF THE TUMOR

Анотація. У статті розкрито особливості застосування методу сегментації SNAP та визначення найбільш інформативної локалізації його використання.

Ключові слова: сегментація зображень, моделювання, локалізація.

Аннотация. В статье раскрыты особенности применения метода сегментации SNAP и определение наиболее информативной локализации его использования.

Ключевые слова: сегментация изображений, моделирование, локализация.

Summary. The article describes the features of using the method of SNAP segmentation and the definition of the most informative localization of its use.

Key words: image segmentation, modeling, localization.

У наш час тривимірні зображення, отримані за допомогою методів структурної візуалізації, таких як комп'ютерна томографія і магнітно-резонансна томографія, широко розповсюджені для вивчення анатомічних порушень в клінічній практиці [1]. Дані зображення, за умови чіткої та правильної обробки, зазвичай дають докладну структурну інформацію про анатомію патології чи новоутворення, що може бути використано як для діагностичних так і для терапевтичних цілей.

Існують різні методи для визначення об'єму пухлини. Ручне розмежування залежить від людського досвіду та контекстуальних знань, займає багато часу та є суб'єктивним [1].

Порівняно з ручним розмежуванням, (напів) автоматичні методи спрямовані на забезпечення більш надійної та дуже швидкої об'ємної сегментації. Більш сучасні методи з різних парадигм сегментації зображення (порогове значення, на основі графів, нарощування регіонів, статистичне моделювання, контур і на основі градієнта тощо) були адаптовані і випробувані для вирішення складних завдань визначення об'єму. Найбільш точним методом сегментації наразі вважається SNAP [2].

SANP — реалізований алгоритм у закритому спеціальному програмному забезпеченні для автоматичної сегментації медичних зображень і визначення меж новоутворення [3]. Даний метод використовується для сегментації зображень пухлин з різними місцями локалізації, а саме у шийно-головному відділі, шийці

матки та легенях. Для визначення ефективності моделі для кожного з вищезгаданих локалізацій необхідно дослідити точність моделей по кожному з типів пухлин.

Для початку роботи усі дані було умовно поділено на три вибірки: навчальний набір даних, тестовий та екзаменаційний у відношенні 70% : 20% : 10% відповідно. Першим кроком дані було поділено на три групи для класифікації за методологією «один проти всіх». Тобто спочатку визначались об'єкти, що належать першому типу пухлини, як позитивний результат, а дані другого і третього, як негативний, другий класифікатор будувався на значення другого типу пухлини, як позитивної мітки та, відповідно, третій класифікатор — відповідно третього типу. Для побудови моделі необхідно мати збалансовані дані, для уникнення помилок у результатах класифікації для цього по кожному з класифікаторів було застосовано вбудований алгоритм, що використовується програмним забезпеченням GMDH Shell версії DS3.8.9.

Для вирішення даної задачі було застосовано метод групового врахування аргументів (МГВА) шляхом покрокового додавання аргументів. Алгоритмом було побудовано більше 30 тис. моделей по кожному класифікатору, найкраща модель визначалась за логікою «Найменша складність — найбільша точність» [4], для уникнення перенавчання складність моделі була обмежена до 20 змінних.

Умовні позначення кожної змінної зображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Умовні позначення змінних

MEAN_SNAP	x1	міра розподілу ймовірностей
SPHERICITY_SNAP	x2	міра близькості наближення форми об'єкта до математично досконалої форми сфери
GLZLM_HGZE_SNAP	x3	розподіл високого рівня сірого.
GLCM_Entropy_SNAP	x4	оцінка однорідності зображення
GLRLM_LRE_SNAP	x5	розподіл довгих однорідних сегментів в зображенні
GLZLM_LGZE_SNAP	x6	розподіл низького рівня сірого.
KURTOSIS_SNAP	x7	міра ввігнутості розподілу даних
ENTROPY_10_SNAP	x8	міра невизначеності розподілу ймовірностей
ENERGY_SNAP	x9	насиченість сірого
COMPACITY_SNAP	x10	компактність, частина заповненої серед
GLCM_Homogeneity_SNAP	x11	близькість розподілу елементів в матриці рівнів сірого
TLG_SNAP	x12	оцінка загального рівня гліколізу
SKEWNESS_SNAP	x13	міра асиметрії
ENTROPY_2_SNAP	x14	міра невизначеності розподілу ймовірностей
MTV_SNAP	x15	середнє значення вибірки
GLRLM_SRE_SNAP	x16	короткочасний акцент однорідності в зображенні

У результаті дослідження даних, було з'ясовано, що у хворих з новоутворенням у легенях або шийці матки відсутній перший тип пухлин. Отже моделювання на цих локалізаціях проводилось лише для другого та третього типів пухлини.

Нижче (формулами 1, 2) описано моделі для другого та третього типу пухлини за результатами сегментації SNAP для локалізації у шийці матки. Візуалізація результатів ROC-аналізу для шийки матки на екзaminaційній вибірці зображено на рисунках 1 та 2.

У формулах 3, 4 містяться моделі для другого та третього типу пухлини за результатами сегментації SNAP для локалізації у легенях. Візуалізація результатів ROC-аналізу для легеневого запалення на екзaminaційній вибірці зображено на рисунках 3 та 4.

Для шийно-головного відділу було побудовано три моделі для кожного з типів пухлини (першого, другого та третього), що зображено формулами 5, 6, 7 та результати ROC-AUC для екзaminaційної вибірки представлено на рисунках 5, 6, 7 відповідно.

$$\begin{aligned} \text{GRADE 2} = & -19.8928 + X1^2 * (-0.181658) + X1 * X2 * 1.45775 + X3^2 * 2.73591e - \\ & -05 + X4 * X5 * 1.69282 + X4 * X3 * (-0.0143637) + X6 * X7 * (-0.370667) + \\ & + X1 * X8 * 1.85054 + X7 * X2 * 0.154465 + X4 * X9 * 46.8693 + X9 * X2 * \\ & * (-34.0913) \end{aligned}$$

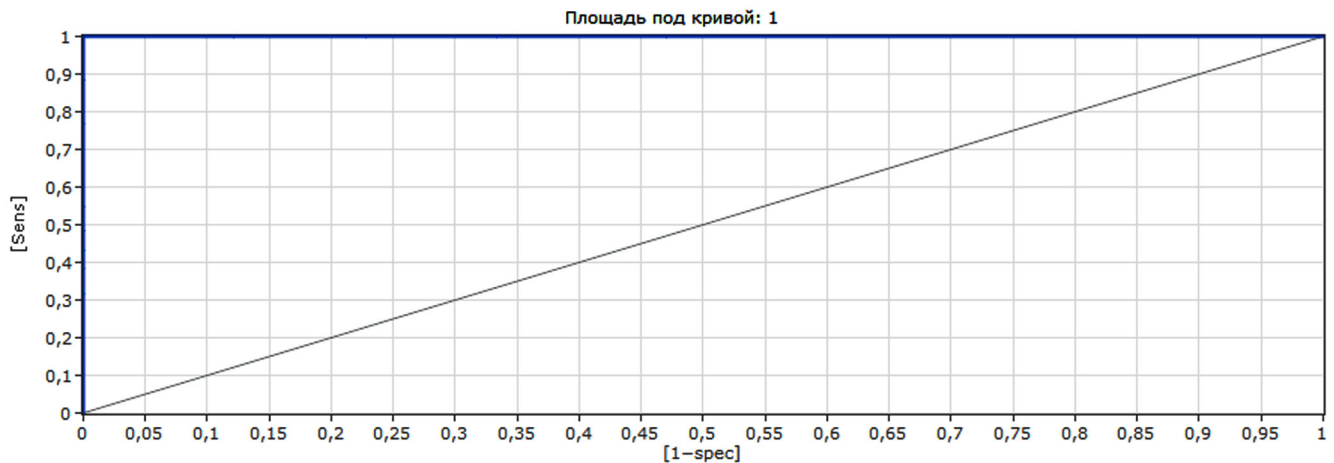

Рис. 1. Результати ROC-AUC на екзaminaційній вибірці

$$\begin{aligned} \text{GRADE 3} = & 11.3162 + X1^2 * 0.140749 + X1 * X2 * (-1.35849) + X3^2 * (-2.04961e - 05) + \\ & + X4 * X5 * (-0.160794) + X4 * X3 * 0.0106271 + X6 * X7 * (-23.1061) + \\ & + X1 * X8 * (-1.22945) + X7 * X2 * (-0.349479) + X9 * X10 * (-13.3498) + \\ & + X11 * X9 * 19.2676 \end{aligned}$$

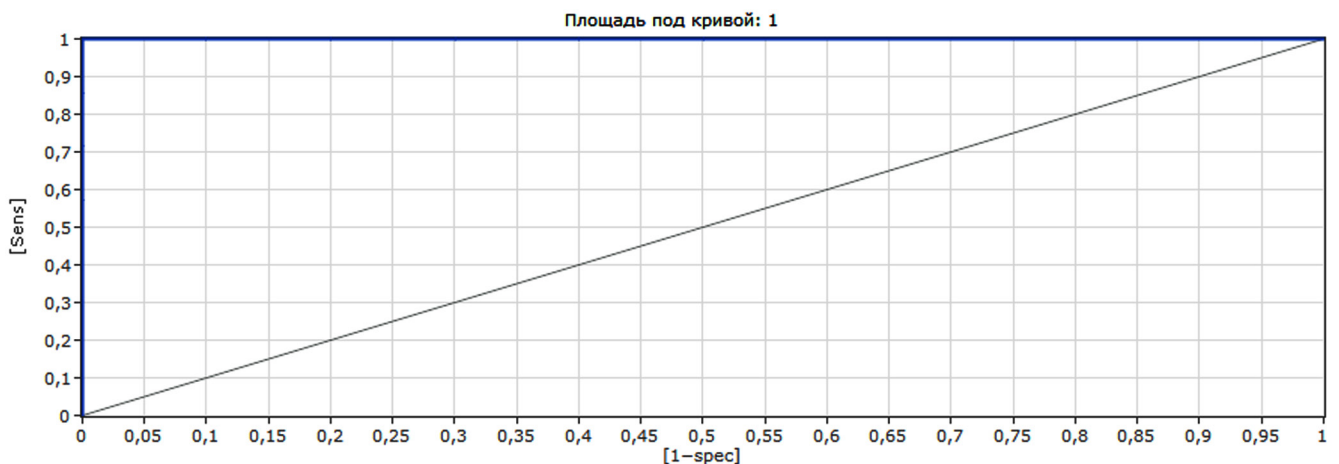

Рис. 2. Результати ROC-AUC на екзaminaційній вибірці

$$\begin{aligned} \text{GRADE 2} = & 0.996284 + X6^2 * (-35.275) + X7 * X2 * 0.548043 + X12 * X3 * 1.52334e - \\ & -05 + X1 * X10 * (-0.339748) + X6 * X9 * (-319.407) + X13^2 * (-2.1525) + \\ & + X1 * X3 * 0.00194094 + X6 * X10 * 33.8773 + X3^2 * (-4.05033e - 05) + \\ & + X13 * X2 * 1.74236 \end{aligned}$$

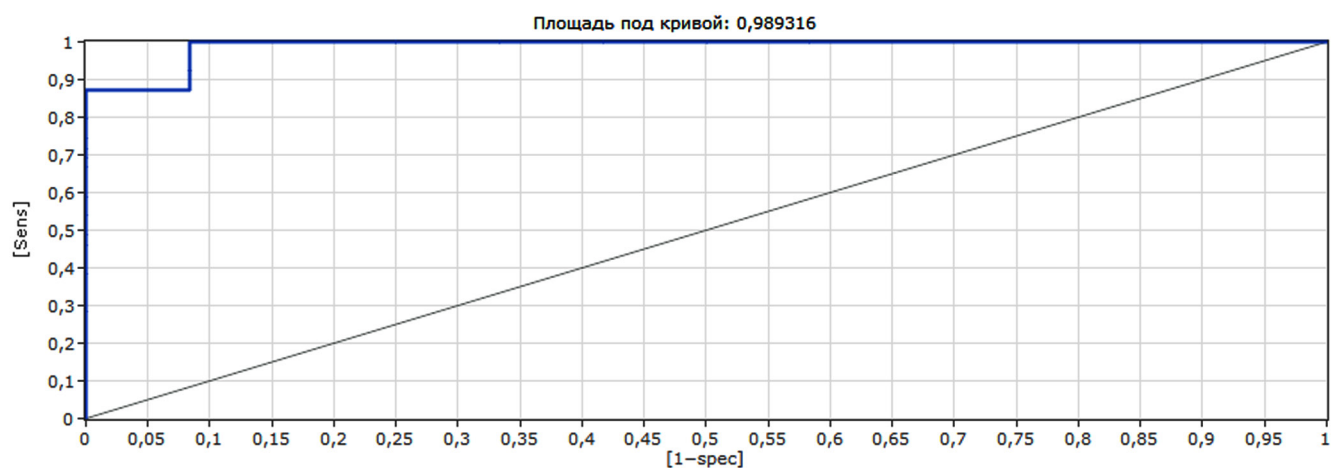

Рис. 3. Результати ROC-AUC на екзаменаційній вибірці

$$\begin{aligned} \text{GRADE 3} = & -139.552 + X6^2 * (-339.455) + X6 * X2 * (-1085.07) + X6 * X13 * 107.772 + \\ & + X7 * X2 * 1.45119 + X12 * X3 * (-2.25278e - 05) + X1 * X10 * 0.708242 + \\ & + X6 * X9 * (-737.431) + X13^2 * 0.511867 + X1^2 * (-0.0835551) + X6 * X10 * \\ & * (-57.3716) + X6 * 1878.06 + X1 * X6 * (-20.2577) + X2 * 262.211 + X6 * X7 * \\ & * 81.4624 + X11 * X7 * (-7.98542) + X13 * X9 * 16.1426 + X4 * X6 * (-435.955) + \\ & + X6 * X3 * 0.695473 + X2^2 * (-120.964) + X13 * X2 * (-2.68232) \end{aligned}$$

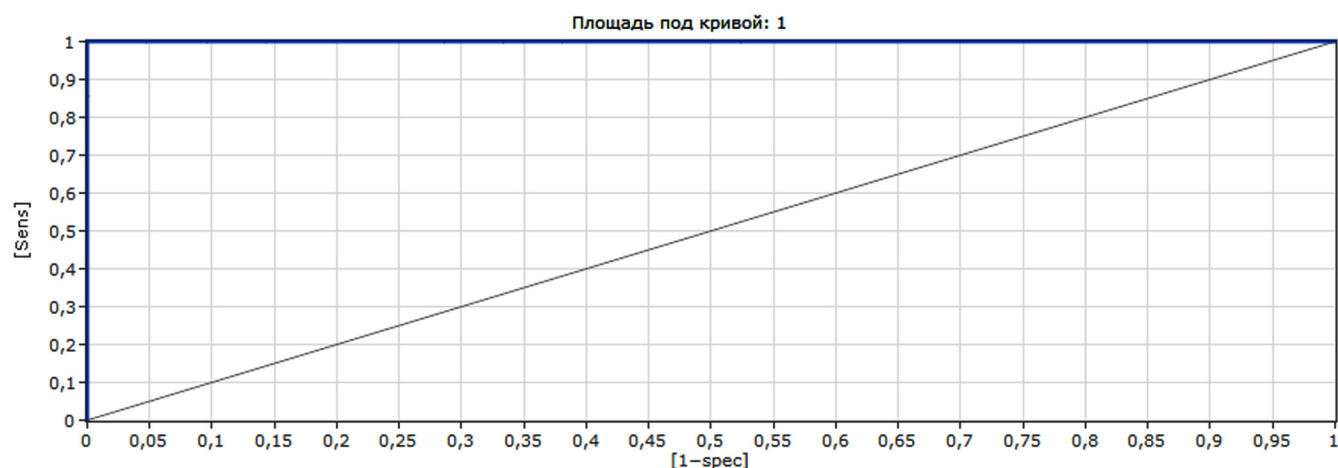

Рис. 4. Результати ROC-AUC на екзаменаційній вибірці

$$\begin{aligned} \text{GRADE 1} = & 180.006 + X11^{(-1)} * X5 * 4.48276 + X4^{(-1)} * X14 * (-7.58018) + X8^{(-1)} * X14 * (-57.3714) + \\ & + X12^{(-1)} * X6^{(-1)} * 1.05966 + X6^{(-1)} * X13 * (-0.0254096) + X1 * X15^{(-1)} * 4.85111 + \\ & + X11 * X2 * 17.9255 + X15^{(-1)} * X7 * (-18.4614) + X7 * X2^{(-1)} * 2.11003 + X11^{(-1)} * X7 * \\ & * (-0.317616) + X15^{(-1)} * X13 * 23.5372 + X1 * X3^{(-1)} * (-18.4379) + X12^{(-1)} * X2 * 1.84879 + \\ & + X15^{(-1)} * X13^{(-1)} * (-0.0917333) \end{aligned}$$

У результаті моделювання було створено 7 моделей для класифікації пухлини за результатами сегментації медичних зображень методом SNAP та

розраховано результуючу точність кожної моделі за допомогою оцінки TPR(True Positive Rate), що представлено у таблиці 2.

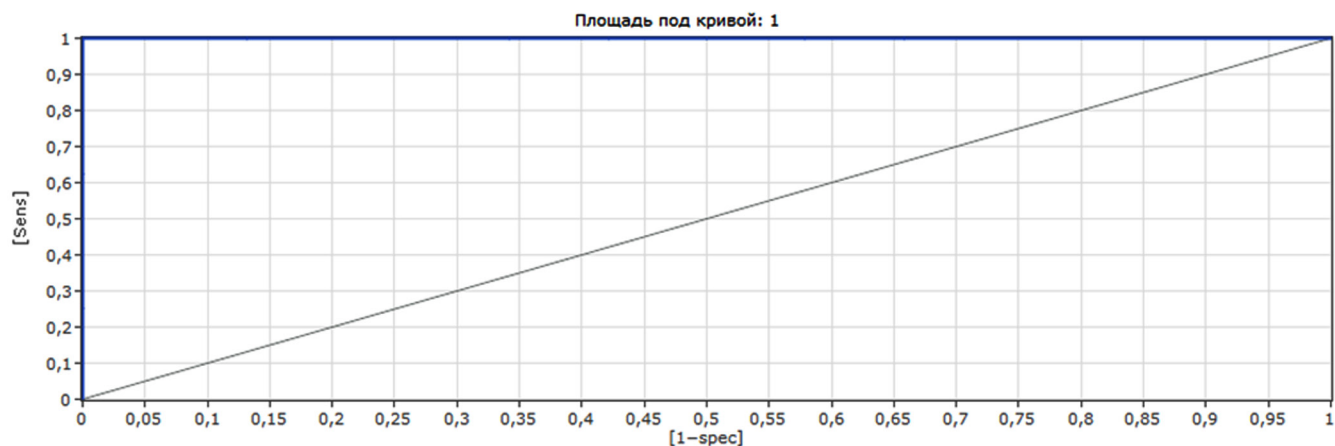

Рис. 5. Результати ROC-AUC на екзаменаційній вибірці

$$\begin{aligned} \text{GRADE 2} = & -88052.1 + X1^{(-1)} * X3^2 * (-7.18584e-05) + X1^{(-1)} * X7^{(-1)} * (-15.7707) + X11^{(-1)} * \\ & * X5^2 * (-1.46825) + "X1,cubert"^{(-1)} * "X14,cubert"^{2*39.2499} + X6^{(-1)} * "X6,cubert"^{(-1)} * \\ & * 0.000679237 + X1^{(-1)} * X8^2 * (-66.0912) + X16^{(-1)} * "X2,cubert"^{(-1)} * 67.4909 + \\ & + X8^{(-1)} * X14 * 21509.7 + "X5,cubert"^{(-1)} * "X2,cubert" * 65.5078 + X1 * X3^{(-1)} * 69.1305 + \\ & + X5 * "X3,cubert" * 0.632097 + X7 * "X1,cubert"^{2*0.128719} + X8 * X14^{(-1)} * 327644 + \\ & + X5^2 * X6 * (-4.26785) + "X8,cubert" * "X14,cubert"^{(-1)} * (-122653) \end{aligned}$$

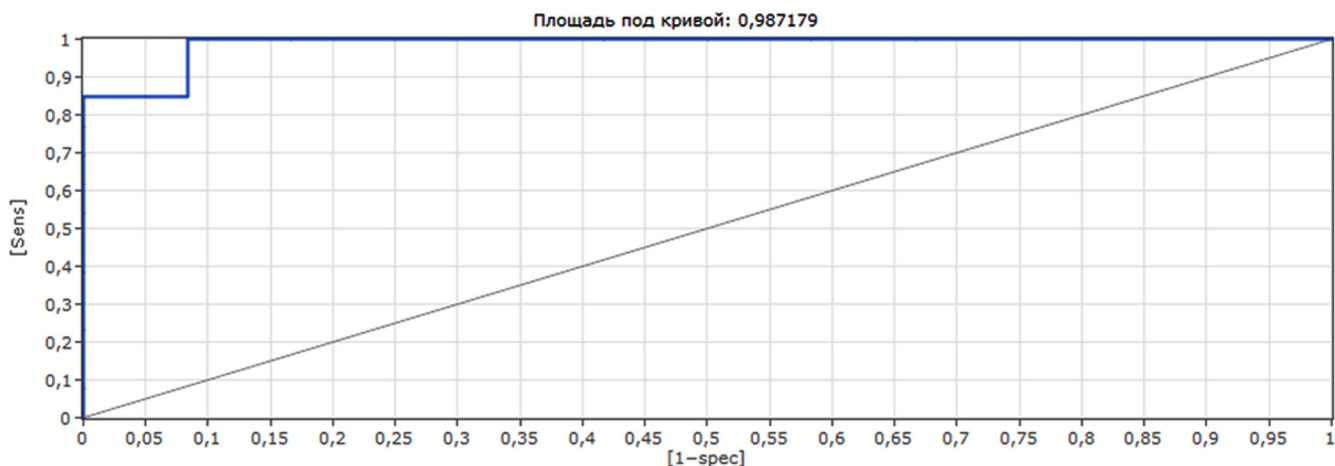

Рис. 6. Результати ROC-AUC на екзаменаційній вибірці

$$\begin{aligned} \text{GRADE 3} = & 38.9614 + X11 * X10^{(-1)} * 3.52604 + X1^3 * X6 * (-1.62324) + X1^{(-1)} * \\ & * X13^3 * (-10.5864) + X5^{(-1)} * X14^{(-1)} * (-312.786) + X13 * X2^3 * 2.03348 + \\ & + X16^3 * X8^{(-1)} * 62.5365 + X5^3 * X10 * 0.212689 + X1^{(-1)} * X9^3 * 1268.88 + \\ & + X1^3 * X3^{(-1)} * 1.58677 + X6^{(-1)} * X7^{(-1)} * (-0.0168383) + X1^3 * X13^{(-1)} * \\ & * 0.000628466 + X5^2 * X8 * (-9.58404) + X1 * X7^{(-1)} * 0.185795 + X11^{(-1)} * X9 * \\ & * (-8.81021) + X15 * X11^{(-1)} * (-0.00556957) + X3^2 * X7^{(-1)} * 1.69441e-06 + \\ & + X13 * X9^2 * 6.99097 + X5^{(-1)} * X10^2 * 0.00412588 \end{aligned}$$

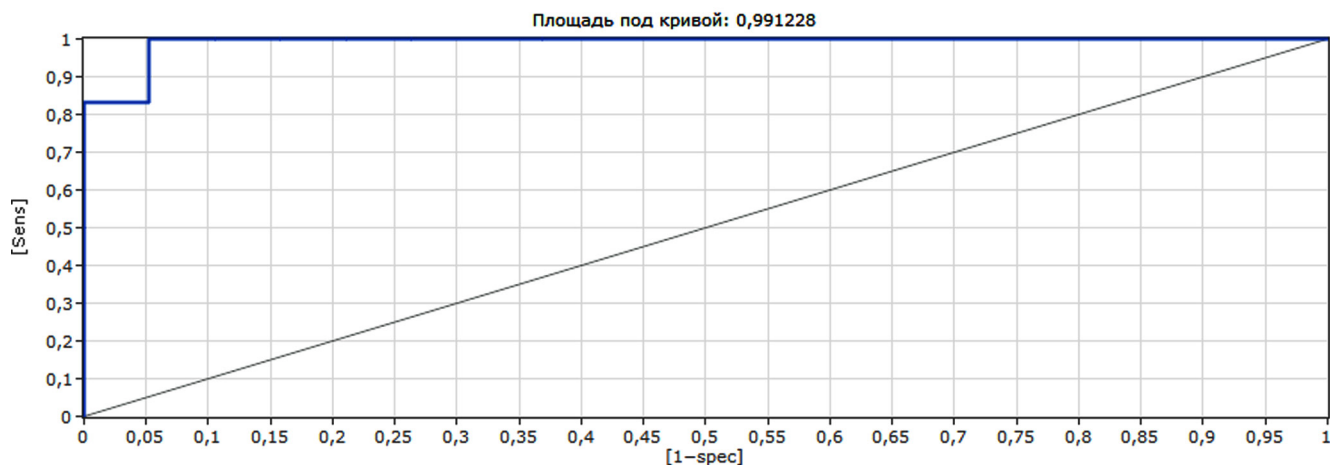

Рис. 7. Результаты ROC-AUC на экзаменаційній вибірці

Таблиця 2

Результати оцінки точності моделювання

Тип пухлини	Навчання			Тест			Екзамен		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
LUNG	–	0,941	0,966	–	0,902	0,961	–	0,964	1
CERVIX	–	0,937	1	–	1	1	–	0,941	1
HN	0,989	0,929	0,973	0,891	0,826	0,935	0,92	0,88	0,96

Висновки. За результатами дослідження можна зробити висновки, що метод сегментації SNAP дає високу точність класифікації для всіх локалізацій пухлини,

але за результатами порівняльного аналізу найбільш інформативним використання методу було визначено для локалізації новоутворення у шийці матки.

Література

1. MacManus M., Nestle U., Rosenzweig K., Carrio I., Messa C., Belohlavek O., Danna M., Inoue T., Deniaud-Alexandre E., Schipani S., et al., Use of PET and PET/CT for radiation therapy planning: Iaea expert report 2006–2007, Radiother. Oncol. 91 (1) (2018) 85–94.
2. Dogra D., Majumdar A., Sural S., Evaluation of segmentation techniques using region area and boundary matching information, J. Vis. Commun. Image Represent. 23 (2017). 150–160.
3. Foster B., Bagci U., Mansoor A., Xu Z., & Mollura D. J. (2014). A review on segmentation of positron emission tomography images. Computers in Biology and Medicine, 50, 76–96.
4. Ивахненко А. Г. Системы эвристической самоорганизации в технической кибернетике. — Киев: «Техніка», 1971. 392 с.

Айназарова Асия Жумамуратовна

*преподаватель кафедры педагогики и психологии учреждения образования
Каракалпакский государственный университет имени Бердаха*

Aynazarova Asiya

*Lecturer of Department of Pedagogy and Psychology of Educational Institutions
Karakalpak State University named after Berdakh*

DOI: 10.25313/2520-2057-2019-8-4993

СИСТЕМА НЕПРЕРЫВНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА ШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ ДЕТСКОГО ОЗДОРОВИТЕЛЬНОГО ЛАГЕРЯ

SYSTEM OF CONTINUOUS EDUCATIONAL PROCESS OF SCHOOLCHILDREN IN A CHILDREN'S HEALTH CAMP

Аннотация. В данной статье рассматривается проблема оздоровления и полноценного отдыха детей на протяжении многих лет. В летний период важным является не только решение задач оздоровления и отдыха детей, но и организация воспитательного процесса, поскольку непрерывность воспитания позволяет повысить эффективность воспитательных воздействий.

Ключевые слова: детские оздоровительные лагеря, педагогика, философские категории, концепция.

Summary. This article addresses the issue of rehabilitation and proper rest for children over the years. In the summer, it is important not only to solve the problems of children's recovery and recreation, but also to organize the educational process, since the continuity of upbringing allows to increase the effectiveness of educational influences.

Key words: Children's health camps, pedagogy, philosophical categories, concept.

XI век являющейся на сегодняшний день очень противоречивым и сложным в условиях динамики современных экономических и социальных процессов, где постоянно увеличивается нагрузка школьников, которым необходим полноценный отдых. Проблему оздоровления и полноценного отдыха детей на протяжении многих лет. Эффективно решают детские оздоровительные лагеря. Однако в летний период важным является не только решение задач оздоровления и отдыха детей, но и организация воспитательного процесса, поскольку непрерывность воспитания позволяет повысить эффективность воспитательных воздействий. Поэтому организация воспитательного процесса в условиях детского оздоровительного лагеря, сегодня становится всё более актуальной и значимой, имеющиеся у нас в Республике детские оздоровительные лагеря, сегодня являются учреждениями дополнительного образования. В «Типовом положении об образовательном учреждении дополнительного образования» изложены основные задачи учреждения по обеспечению необходимых условий личностного развития,

укрепления здоровья и профессионального самоопределения: каждого отдыхающего школьника, где основным из них является:

- 1) их адаптация к жизни в обществе;
- 2) формирование общей культуры;
- 3) организации содержательного досуга.

Также в этом положении изложены организационные основы деятельности учреждения. Устройство в организации жизнедеятельности в детских оздоровительных лагерях регламентируются положением «устройство, содержание и организации режима детских оздоровительных лагерей» утверждённое федерацией профсоюзов Республики Узбекистан.

Для раскрытия этой темы необходимо использовать потенциал таких наук, как: философия, педагогика, психология, социология и другие. Философия, как высший уровень методологии, является базой для осмысления концепций воспитательных систем, а также возникающих в детских лагерях педагогические проблемы, философские категории, необходимости и случайности общего единичного и особенного и др. способствуют развитию исследовательского

мышления. Так же философия поможет определить мировоззренческие подходы к исследуемому вопросу.

Общая педагогика рассматривает основные закономерности воспитания, принципы организации воспитательного процесса. История педагогики, в свою очередь, даст возможность проследить развитие воспитательной системы, и выделить основные подходы к разработке проблемы воспитательной системы. Как в частности, так и в деле для раскрытия этой проблемы данной психологической науки менее важны.

Социальная психология как предмет изучает закономерности социального взаимодействия, поможет проанализировать факты и события. Возрастная психология изучает особенности возраста, что не менее важно для понимания данной проблемы.

Говоря о предыстории воспитательных систем детского оздоровительного лагеря, можно выделить несколько периодов в его развитии. Сначала это было скаутское движение и воспитательная система лагеря, основанная на скаутизме. Скаутское движение зародилось в России в начале XX столетия. Его родоначальником был А. С. Захарченко, преподаватель Александровского юнкерского училища в Москве и В. Г. Янчевский преподаватель латинского языка первой Петербургской гимназии. Следующим этапом было пионерское движение, которое возникло в 1922 г. в Москве.

В начале 90-х гг. начинает создаваться новая гуманистическая концепция воспитания, где находят отражение идеи единства социализации и индивидуализации личности. Именно эти идеи лежат в основе деятельности лагерей. В том числе и в нашей Республике.

На протяжении многих лет по проблеме оздоровительных лагерей разрабатывались различные воспитательные системы, например, В. А. Сухомлинский разработал воспитательную систему на основе гуманистической концепций включающей личностные ценности: нравственный идеал, счастье, свободу чести, достоинство, долг, справедливость, истинность, доброту, красоту, творчество.

В. А. Караковский разрабатывал и реализовывал свою концепцию через творчество, взаимодействие с наукой. Он также выделял общечеловеческие ценности: труд, знание, культура, мир, земля. В Узбекистане Ишмухамедов Р. Ж. выпустил множество учебных пособий и учебной литературы по данной проблеме.

Сам термин «воспитательная система» был придуман Л. И. Новиковой. Она представляла эту систему в виде целостного социального организма, функционирующего при условии взаимосвязи основных компонентов воспитания и обладающий такими интегративными характеристиками, как образ жизни коллектива, его психологический климат. В настоящее время в современной педагогиче-

ской науке, теории и практике «воспитательных систем» уделяется огромное внимание. Воспитательная система детского оздоровления основана на таком взаимодействии педагога и ребёнка, при котором с помощью педагога дети способны определять направление, средство и темп собственного развития. Педагог помогает ребёнку приобрести необходимые знания и навыки, благодаря которым подросток может успешно исследовать, наблюдать, описывать и организовывать приобретаемый опыт. Иными словами, данная модель создает атмосферу, которая способствует проявлению индивидуальных способностей и развитию ребенка.

Одна из наиболее распространенных форм летнего отдыха детей, подростков и юношей являются детские оздоровительные лагеря. Летний лагерь является, с одной стороны, формой организации свободного времени детей разного возраста, пола и уровня развития, с другой — пространством для оздоровления, развития художественного, физического, технического, социального творчества ребёнка.

Детский оздоровительный лагерь имеет свою специфику, дающую ему определенные преимущества перед другими формами и средствами работы. Прежде всего они в том, что обстановка сильно отличается от привычной домашней обстановки. Это выражается, во-первых, в совместном проживании детей. «Познание способа совместного проживания в группе сверстников обладает свойством обучения детей в коллективе, которое редко где можно найти» (А. Б. Болл). Во-вторых, именно здесь ребята более тесно взаимодействуют со своими взрослыми наставниками, между ними быстрее возникает «зона доверия». В-третьих, дети приобщаются к здоровому и безопасному образу жизни — в естественных условиях социальной и природной среде. В-четвертых, ребята активно общаются с природой, что способствует укреплению их здоровья и повышению уровня экологической культуры. В-пятых, отдых, развлечения и всевозможные хобби детей дают им возможность восстановить свои физические и духовные силы, заняться интересным делом. Все это помогает развить новые навыки, раскрыть потенциал своей личности.

На сегодняшний день в Узбекистане существует много разнообразных лагерей, как по имущественной принадлежности, юридическому статусу, организационной структуре, так и по содержанию деятельности, обеспечивающие каждому право выбора собственной стратегии дополнительного образования. Наличие достаточно большого числа видов деятельности, возможность их свободного выбора и составление индивидуальной программы в сочетании с четким определением количества обязательных занятий и распорядка их посещения создают удачную комбинацию индивидуального и коллективного подхода в организации образовательно-воспитательного процесса.

Ориентация на интересы ребёнка, сегодня одна из важных черт детского оздоровительного лагеря. Детский лагерь создает благоприятные условия для самосовершенствования и самореализации личности. Большой вес и влияние на деятельность детских лагерей, как учреждений дополнительного образования страны, приобретает в гуманистическом направлении отмеченное президентом нашей страны Ш. М. Мирзиёвым в стратегии действия по пяти приоритетным направлениям развития Узбекистана в 2017–2021 годах. Уважение к личности ребёнка, к его внутреннему миру, признание его права быть самим собой, создание условий для развития его способностей, удовлетворения индивидуальных нужд и потребностей, самореализации — все это характеризует основную деятельность детского оздоровительного лагеря, имеет гуманистическая ориентация личности. Такой лагерь предоставляет выбор направления и темпа развития каждому подростку и путей удовлетворения его новых актуализирующихся потребностей.

Для организации деятельности детских оздоровительных лагерей приоритетны следующие положения:

- детские оздоровительные лагеря являются частью социальной среды, в которой дети реализуют свои возможности, потребности в индивидуальной, физической и социальной компенсации;
- в основе деятельности детского оздоровительного лагеря лежат принципы массовости и общедоступности мероприятий по интересам;
- развития творчества и самодеятельности, социально значимой направленности деятельности; единства оздоровительной и воспитательной работы с детьми; взаимосвязи с семьей и социальной средой;
- детские оздоровительные лагеря характеризуют предметно-практическую деятельность, конкретные жизненные ситуации, которые помогают познать ребенка, выстроить отношения между детьми и взрослыми.

При правильно организованной деятельности детский оздоровительный лагерь располагает благоприятной атмосферой для самопознания и самовоспитания, что обусловлено рядом особенностей. В условиях лагеря могут быть организованы все ведущие виды деятельности (коммуникативная, спортивная, трудовая, познавательная, эстетическая, художественно-творческая, образовательная и т. п.). Взаимодействие детей в лагере носит нетрадиционный характер по содержанию и форме включения их в те или иные сферы деятельности, что способствует проявлению инициативы и субъектной активности. Происходит постоянный самоанализ происходящего в лагере, в том числе и участия каждого ребёнка в его жизни.

Должна быть создана обстановка, при которой каждый ребёнок ощущает сопричастность к решению задач, стоящих перед коллективом. Развитие самоуправления помогает почувствовать всю сложность социальных отношений, способствует формированию социальной активности, развитию лидерства.

Создание условий для развития самоуправления предполагает включение ребят в сложные взаимоотношения, складывающиеся в коллективе. Через свое участие в решении проблем отряда, лагеря дети вырабатывают у себя качества, необходимые для преодоления сложностей социальной жизни. От отношения детей к целям совместной деятельности зависит их позиция в решении управленческих проблем.

Характер развития и степень оздоровления детей в значительной мере зависит от уровня профессионализма и специальной компетентности взрослых, которые организуют жизнедеятельность ребенка в лагере в течение всей смены и каждого дня.

Таким образом, детский оздоровительный лагерь на сегодняшний день является учреждением, которое не только осуществляет оздоровление и отдых детей, но и выполняет образовательную функцию.

Литература

1. Новикова Л. И. «Воспитательное пространство» как открытая система / Л. И. Новикова, М. В. Соколовский // *Общественные науки и современность*. 1998. № 1. С. 132–143.
2. Сысоева М. Е. Организация летнего отдыха детей: учеб.-метод. Пособие / М. Е. Сысоева // М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. 176 с.
3. Сысоева М. Е. Основы вожатского мастерства / М. Е. Сысоева, С. С. Хансова. М.: Центр гуманитарной литературы «РОН», 2002. 128 с.

References

1. Novikov L. I. «Educational space» as an open system / L. I. Novikova, M. V. Sokolovsky // *Social Sciences and Modernity*. 1998. № 1. P. 132–143.
2. Sysoeva M. E. Organization of summer holidays for children: study.-method. Manual / M. E. Sysoeva // M.: Humanity. ed. Center VLADOS, 1999. 176 p.
3. Sysoeva M. E. The basics of vohatskogo skill / ME Sysoeva, S.S. Hansa. M.: Center for humanitarian literature «RON», 2002. 128 p.

УДК 37.01+37.014.2(460) “18/19”

Зайченко Наталія Іванівна

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри загальної та прикладної психології
Інститут екології економіки і права*

Зайченко Наталия Ивановна

*доктор педагогических наук,
профессор кафедры общей и прикладной психологии
Институт экологии экономики и права*

Zaichenko Nataliia

*Doctor of Pedagogical Sciences
Institute for Ecology Economy and Law*

РЕГЕНЕРАЦІОНІСТСЬКІ МОТИВИ ІСПАНСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ НА МЕЖІ XIX–XX СТ.

РЕГЕНЕРАЦИОНИСТСКИЕ МОТИВЫ ИСПАНСКОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ДИСКУРСА НА РУБЕЖЕ XIX–XX ВВ.

REGENERATION THEME IN SPANISH PEDAGOGICAL DISCOURSE AT THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES

Анотація. Стаття присвячена вивченню змістових параметрів іспанського педагогічного дискурсу на межі XIX–XX ст. З'ясовано, що ідея іспанського «просвітницького регенераціонізму» — мейнстрім цього дискурсу. Іспанські інтелектуали обґрунтовували провідне значення народного просвітництва та культурного прогресування країни у її прагненні до оновлення.

Ключові слова: «просвітницький регенераціонізм», іспанські інтелектуали, іспанський педагогічний дискурс, регенераціоністські мотиви, народне просвітництво, культурне прогресування.

Аннотация. Статья посвящена изучению содержательных параметров испанского педагогического дискурса на рубеже XIX–XX вв. Выяснено, что идея испанского «просветительского регенерационизма» — мейнстрим этого дискурса. Испанские интеллектуалы обосновывали ведущее значение народного просвещения и культурного прогрессирования страны в ее стремлении к обновлению.

Ключевые слова: «просветительский регенерационизм», испанские интеллектуалы, испанский педагогический дискурс, регенерационистские мотивы, народное просвещение, культурное прогрессирование.

Summary. The article is devoted to studying of substantial parameters of Spanish pedagogical discourse at the turn of the 19th and 20th centuries. It is determined that regeneration theme was mainstream of this discourse. Spanish intellectuals substantiated the leading importance of public education and cultural progress of the country in its quest for renewal.

Key words: regeneration theme, Spanish intellectuals, Spanish pedagogical discourse, public education, cultural progress.

Постановка проблеми. У нове ХХ століття Іспанія вступала з важким каменем на душі. Почуття вини — це первинна причина розгортання масштабної творчої діяльності іспанських інтелектуалів після «загальнонаціональної катастрофи» 1898 року. Почуття вини за неграмотність, безправність, убогість величезної кількості населення, за перетворення країни з могутньої колоніальної імперії на відсталу

європейську країну, за її падіння у прірву безкультур'я сповнений увесь іспанський педагогічний дискурс межі XIX–XX ст. Тогочасний сподвижницький рух інтелектуалів під знаменом «регенераціонізму» — величне суспільне явище історії Іспанії. У ньому знайшло відображення духовне устремління творчих діячів, освітян, політиків боротися за «нову Іспанію» — цивілізовану, культурну, демократичну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В історико-педагогічних працях іспанських учених Б. Делгадо Кріадо (B. Delgado Criado), А. Капітана Діаса (A. Capitan Diaz), О. Негріна Фахардо (O. Negrin Fajardo), Х.-Л. Геренї (J.-L. Guerna), М. Пуельєса Бенітеса (M. Puelles Benitez) та інших у контексті висвітлення загальноісторичного педагогічного процесу представлено і проблематику «просвітницького регенераціонізму» в Іспанії на межі XIX–XX ст.

Мета статті — вивчити змістові параметри іспанського педагогічного дискурсу (межа XIX–XX ст.), визначити його провідні ідеї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Іспанський публіцист Р. Родригес (Rafael Rodriguez) у статті «Життєва проблема» (1898 р.) констатував, що «глибока печаль охопила в теперішній час дух усіх тих іспанців, хто здатний сприймати нещастя Батьківщини й відчувати їхню величину» [1, с. 1].

Те, що викликає таку глибоку печаль, пов'язане не стільки з поразками іспанської армії та флоту, скільки з тим жалким становищем, в якому опинилася країна. Іспанський народ перебуває у пригніченому моральному стані, він визнає свою слабкість, і біль, і гіркоту. Теперішня преса рясніє вимогами регенераціонізму, радикальних політичних змін, переосмислення колективною свідомістю того, хто є іспанський народ і ким він буде в світі, коли не змінить свого напрямку. Іспанський народ повинен діяти. Не треба вдаватися в якісь метафізичні тонкощі, аби зрозуміти, що, як окремі індивіди, так і народ в цілому, кидаючи працювати, стають на шлях деградації та руїни [1, с. 1].

На переконання іспанського політика А. Лопеса Муньоса (Antonio Lopez Muñoz), потреба фундаментального оновлення країни постала не внаслідок поразки Іспанії у війні з США, а була обумовлена глибинними суперечностями внутрішнього життя самої Іспанії. Колись країною володарював лицарський, величний, гордовитий дух, щоправда, далекий від практичного життя. Іспанці були безстрашними, «вміли вмирати, як жодний інший народ, і вміли перемагати» [2, с. 1]. Часи змінилися, і природним чином змінилася людська діяльність. Теперішній народний ідеал — не вміти помирати, а вміти жити. Ідеалістична Іспанія потребує стати практичною. У цій необхідності зміни характеру й полягає іспанська криза, нестійкість, розлад. Перетворення Іспанії на нову за характером країну вимагає часу і великої праці, і воно має досягатися в різних сферах життя — в науці, мистецтві, політиці, релігії, пресі. Для подолання усіх труднощів національного розладу потрібно зміцнити дві здібності — «волю та розуміння». Моральність і освіченість людини — це дві рушійні сили нашого суспільного оновлення [2, с. 1].

Висловлюючись стосовно ідеї «просвітницького регенераціонізму», А. Лопес Муньос зазначав, що

наша робота з оновлення країни не може розпочатися ні «зверху», ні «ззовні». Вона має йти «знизу» і «зсередини», адже нація, подібно до хворого організму потребує урівноваження усіх життєвих функцій. Перестановка цих умов — зло, яке руйнує нас. Робота з оновлення Іспанії має стосуватися усіх громадян, кожного — у сфері його діяльності: викладача на кафедрі, адвоката в конторі, військового — в казармі, художника — в майстерні, священика — в храмі і т.п. Немає заперечення, що в поєднанні людської волі багато праці урядів, зобов'язаних спрямовувати до узгодження різні галузі діяльності для загального блага, сприяти досягненню цілей національного життя [2, с. 1].

Основою національного оновлення має стати школа, адже вона виховує моральну гідність людини. В силі моральності — спасіння іспанського народу. Учителю — поводити нашого суспільного оновлення. «Допоки наш учитель буде залишатися в стані посміховиська, ми ніколи не займемо того місця у світі, до якого призначала нас наша геніальна історія», — наголошував іспанський політик [2, с. 1].

У статті «Життя є сон. Роздуми про оновлення Іспанії» (1898 р.) славетний філософ, педагог М. де Унамуно (Miguel de Unamuno y Jugo) стверджував, що оновлення Іспанії — «це наша теперішня позиція, тема останнього часу» [3, с. 69].

Первинний обов'язок правлячих класів в Іспанії — просвітити народ, озброїти його науковими знаннями, укріпити його дух, який він має від зв'язку із землею, навчити його розуміти регіональні відмінності, щоб це не стояло на перешкоді єднанню та розбудові майбутнього. Нині потрібний патріотизм величніший за той, який жадає виблискування і переважання батьківщини в історії, — патріотизм, спрямований на досягнення тимчасового і вічного щастя своїх дітей, потрібний як сходження в тяжкому сходженні людського роду до королівства миру та християнської благочинності [4, с. 1].

Видатний іспанський філософ, історик Ф. Пі Маргаль (Francisco Pi y Margall) у доповіді «Криза Іспанії» (1898 р.) зауважував, що теперішня криза вимагає від країни укріплення національності, адже «Іспанія є однією з найвідсталіших націй Європи» [5, с. 1].

Для того, щоб вийти з кризового стану, на думку Ф. Пі Маргала, є два засоби: освіта і праця. В іспанському суспільстві сформувалося погане ставлення і до першого, і до другого. Праця ще розцінюється багатьма як мерзенна річ, залишається велика кількість дворян, які надають перевагу прожиттю на подаяння, аніж присвяченню себе яким-небудь мистецтвам. Праця ж робітника цінується мало. Для праці немає ні присутності духу, ні любові. Необхідна якісна початкова освіта з добрими учителями, хорошими навчальними матеріалами, необхідне навчання дорослих, які не вміють читати, бо без цього праця не прогресуватиме [5, с. 1].

Іспанський політик Р. дель Кастильо (Rodolfo del Castillo) проголошував, що «наше оновлення — це праця не одного і не двох днів, вимагається розпочати закладати фундамент, аби нова будівля стояла твердо, і з цим всі негаразди слід виправити, а нові матеріали застосовувати тільки високої якості» [6, с. 1].

Підвалиною іспанського оновлення є внесок кожного, хто стає більш освіченим, більш працьовитим і більш моральним. Необхідно змінити ставлення до праці та освіти. Для правлячих класів праця вважається мало принагідним заняттям, а інші суспільні класи сприймають таку позицію як належну, звідси й постає народ ледарів. Але ж «усі індивіди в суспільстві становлять виробничі елементи, та ні за яким положенням не можуть і не повинні позбавлятися колективної співпраці», — настоював Р. дель Кастильо [6, с. 1].

Важливою умовою оновлення іспанський політик вважав зміну мислення, бо іспанський народ «через свою вразливість живе по-сучасному, а думає по-старовинному, і не може тому стати поряд із передовими народами» [6, с. 1].

Викладач права Університету Вальядоліду А. Ройо Вільянова (Antonio Royo Villanova) у промові під назвою «Оновлення і політична проблема», виголошеній у Сарагоській Академії Св. Луїса 1 січня 1899 року, настоював на тому, що оновлення Іспанії передбачає розв'язання багатьох болючих проблем, коли бажається справжня істотна трансформація, «воскресіння нашої країни». Серед найтяжчих проблем, які постали перед теперішньою Іспанією, — економічна, демографічна, педагогічна, моральна та політична [7, с. 113–115].

«Занепад Іспанії великою мірою пов'язаний із низьким інтелектуальним рівнем населення. Ні в університетах, ні в інститутах, ні в школах не підготовлюються люди, які б прагнули будувати майбутнє власними силами», — доводив педагог [7, с. 114].

Задля справжнього оновлення Іспанії необхідно «два міцних імпульси — знизу і зверху». Знизу ця боротьба вже почалася, виробничі класи змушують чути свій голос і свої скарги, прагнуть брати участь у політичному житті. Не вистачає тільки послідовності цьому рухові. Якщо дія прийде виключно зверху, великі касики розчиняться в народній масі й пропагуватимуть деспотизм і диктатуру. Коли ж імпульс ініціюватиметься лише знизу, ці касики волатимуть про анархію та демагогію і старанно пропонуватимуть верховній владі навести порядок. Необхідна саме узгоджена дія знизу і зверху [7, с. 128–129].

М. Дуран Бас (Manuel Duran y Bas) у статті «Нові напрями» (1900 р.) відмічав, що першорядним завданням оновлення країни є викорінення з життя народу трьох пороків, які послаблюють його, а саме: «духу рутини; нестачі любові задля повного удосконалення; задоволення теперішнім станом» [8,

с. 121]. Свою роль у подоланні цих пороків має зіграти соціальне виховання. І не держава, а сам народ має стати на шлях культурного розвитку [8, с. 121].

Викладач Центральної нормальної учительської школи у м. Мадрид К. Саїс (Concepcion Saiz) у статті «Політика і педагогіка» (1901 р.) наголошувала, що «покращення початкової освіти і становища учительства має бути знаменом іспанської педагогічної політики» [9, с. 42].

Саме педагогіка слугуватиме цілям оновлення країни, адже її безпосереднє призначення — розвивати й удосконалювати природні здібності людей, підготовлювати їх до виконання усіх своїх обов'язків у суспільстві [9, с. 39].

Х. Паділья (Juana Padilla) у статті «Освіта» (1901 р.) зазначала, що іспанське суспільство потребує освіти більше за все, для оновлення країни необхідно реставрувати освіту й уберегти майбутнє покоління від лиха. Саме від освіти залежить, чи правильними шляхами крокуватиме людина по життю [10, с. 2].

Видатний драматург Х. Ечегарай (Jose Echegaray у Eizaguirre) підкреслював, що Іспанія оновиться лише за тієї умови, якщо кожний громадянин докладе зусилля з вірою та надією на оновлення самого себе. У цій формулі самооновлення міститься глибока істина, це і є програмне гасло відродження нашої Батьківщини [11, с. 1].

Публіцист Х. Ортега Мунілья (Jose Ortega Munilla) стверджував, що іспанський народ втратив віру в самого себе. Для оновлення важливо виробити нові світоглядні уявлення, адже нова Іспанія має бути справжньою, органічною. Найважчою перешкодою для іспанського народу на його шляху до оновлення є відсутність твердої волі, «туберкульоз волі», за висловом публіциста. Аби йти вперед, іспанський народ потребує імпульсу. «Тільки жива національна свідомість може породжувати цей імпульс у нас; тільки національна освіта може урятувати нас. У теперішньому нашому житті задумаємо ідеал і покладемо в історії своє значення та віддаємо сили для його здійснення», — закликав Х. Ортега Мунілья [12, с. 2].

У статті «Національна культура» (1907 р.) іспанський публіцист М. Абела (Manuel Abela) стверджував, що для Іспанії настав той час, коли вона має сказати собі слова біблійного Лазаря: піднімайся та йди! Необхідно прокласти новий шлях національного життя, який приведе до звеличення, щастя, слави. Цей шлях починається з навчання і праці, з розбудови суспільної культури та виховання індивідуальної культури [13, с. 2].

Проблематиці іспанського регенераціонізму було присвячено і «Педагогічні листи» (1907, 1908 рр.) освітянина Е. Гільяра (Eduardo Guillar Clari). Він акцентував увагу на тому, що становище народної освіти в теперішній Іспанії потребує значної уваги педагогів, публіцистів, ораторів, тих людей, котрі

мають мужність руйнувати традиційні рутинні уявлення. Іспанія має обирати прогресивний цивілізаційний шлях — світську школу, всезагальну освіту для прийдешніх поколінь, які будуватимуть царство братерства, любові та добра [14, с. 4].

Е. Гільяр вказував: «Без сумніву, національна проблема — це проблема педагогічна. Неграмотність — лихо, яке має щезнути. Загалом же не вистачає учителів і засобів для навчання» [15, с. 4].

Закликаючи розбудовувати в Іспанії світську школу, педагог наголошував, що це — «єдина надія на оновлення», адже світськість освіти дозволяє дитині вчитися мисленню, науці. Світська школа уможливило виховання вільних індивідів, які мають тверді переконання і захищають ті чи інші ідеали лише внаслідок глибокого власного осмислення їхньої ролі в дійсності [15, с. 4].

У статті «За освіту народу» (1908 р.) Е. Гільяр відмічав, що для оновлення Іспанії має оновитися народ, відродження не може настати для люду, загрузлого в національних пороках. Провідним завданням для теперішньої Іспанії є пробудження сплячої енергії народу з тим, щоб він став на шлях боротьби за прогрес. Тільки народна освіта уможливить оновлення країни завдяки формуванню нових життєвих цінностей [16, с. 4].

Іспанський освітянин Х. Барбоса (Jesus Barbosa) у статті «Наші школи» (1908 р.) зазначав, що народна освіта — це велика проблема Іспанії і її подальше ігнорування загрожує багатьма лихами для країни, бо «неграмотність — матір рабства, а рабський народ не може бути щасливим» [17, с. 4].

Передовсім задля суспільного оновлення державний уряд має зводити, організовувати й підтримувати школи, в яких застосовувалися б сучасні методи навчання наукам. «У теперішньому становищі Іспанії украй важливим є завдання просвітництва множини дітей, полишених у лапах злиденності, що вже завдала страждань їхньому існуванню. Великі політики завжди приділяли значну увагу вихованню та навчанню; завжди прагнули покращити становище шкіл, оскільки це звеличуватиме їхню батьківщину; завжди піклувалися про сприяння просвітництву держави, бо воно — основа багатства й процвітання сільського господарства, науки,

мистецтва, торгівлі, подібно до джерела чарівного світла, що відбивається на прекрасних горизонтах людства, названого цивілізацією», — наголошував педагог [17, с. 4].

На погляд Х. Барбоси, іспанські політики дедалі більше усвідомлюють наслідки занедбання освітньої справи, однак вони «не відчують у собі здібностей управляти народом», натомість відстоюють доктрини, не сумісні ні з людською природою, ні з розумом, ні з визволенням пролетарів, таким чином вони займають ворожу позицію прогресу та народної свободи [17, с. 4].

Виступаючи на зібранні інспекторів початкової освіти у Мадриді 30 квітня 1910 року, інспектор із Барселони Лопес Амо (Sr. Lopez Amo) констатував, що в місті відповідно до закону мають існувати 536 державних шкіл, однак функціонують усього 182 школи, в яких навчаються 100 тисяч учнів. На одного учителя припадає 600 учнів, а ця кількість не повинна перевищувати 45–50 осіб. Інспектор міських початкових шкіл Мадриду Ескудеро (Sr. Escudero) відмітив, що 53 наявних шкіл для навчання дорослих недостатньо, і з 62 тисяч учнів у Мадриді 28 тисяч відвідують приватні коледжі [18, с. 1].

Висновки. Регенераціоністський інтелектуальний рух на межі XIX–XX ст. — своєрідна віха в суспільній історії Іспанії. Символічна зміна століть була ознаменована новими тенденціями суспільно-культурного життя. Глибинна саморефлексія іспанських інтелектуалів, що відбивала пошук відповідей на ключові питання народного буття — «хто ми, іспанці, є?» і «куди йдемо?», засвідчила усю складність історичної ситуації у країні. Недаремне, поширений у пресі, концепт «іспанська проблема» змістовно окреслювався виключно як дихотомічне, майже абсолютне, протиставлення «буття — небуття», «минулого — прийдешнього», «традиції — ідеалу», «смерті — воскресіння». У рамках педагогічного дискурсу іспанськими інтелектуалами осмислювалося значення народного просвітництва та модерних освітніх перетворень. Спрямування народної стихії у річище цивілізації — лейтмотив цього дискурсу, адже іспанський регенераціонізм передбачав передовсім культурне прогресування країни і її «народний суверенітет» (Е. Луїс Андре).

Література

1. Rodriguez R. El problema vital. La Correspondencia de España. Madrid, Jueves 6 de octubre de 1898. № 14.856, año XLIX. P. 1.
2. Don Antonio Lopez Muñoz. El Globo. Domingo 9 de octubre de 1898. № 8.351, año XXIV. P. 1.
3. Unamuno M. La vida es sueño. Reflexiones sobre la regeneracion de España. La España Moderna. Madrid, noviembre de 1898. T. 119, año X. P. 69–78.
4. Don Miguel de Unamuno. El Globo. Domingo 6 de noviembre de 1898. № 8.379, año XXIV. P. 1.
5. Discurso pronunciado por D. Francisco Pi y Margall en la inauguracion de las conferencias del Circulo de la Union Mercantil. El Nuevo Regimen. Madrid, 3 de diciembre de 1898. № 413, año VIII. P. 1–2.

6. Castillo R. Los males y los remedios. La Correspondencia de España. Madrid, Viernes 16 de diciembre de 1898. № 14.927, año xlix. P. 1.
7. Royo Villanova A. La regeneracion y el problema politico. Revista Contemporanea. T. CXIII, año XXV. Madrid, enero — marzo 1899. P. 113–131.
8. Duran y Bas M. Nuevas dirrecciones. Revista Contemporanea. Madrid, enero — marzo 1900. T. CXVII, año XXVI. P. 5–23; 113–137.
9. Saiz C. La politica y la pedagogia. La Escuela Moderna. Madrid, enero de 1901. № 118, año XI. P. 39–42.
10. Padilla J. Educacion. El Globo. Jueves 21 de febrero de 1901. № 9.209, año XXVII. P. 2.
11. Autorregeneracion. El Herald de Madrid. Jueves 31 de diciembre de 1903. № 4.789, año XIV. P. 1.
12. Discurso de Ortega Munilla. El Imparcial. Madrid, Miercoles 3 de octubre de 1906. № 14.200, año XL. P. 1–2.
13. Abela M. Vigor de raza. Cultura nacional. El Dia. Madrid, Viernes 16 de agosto de 1907. № 9.264, año XXVIII. P. 2.
14. Guillar Clari E. Cartas pedagogicas VII. Las Dominicales. Madrid, Viernes 29 de noviembre de 1907. № 353, año VIII. P. 4.
15. Guillar Clari E. Cartas pedagogicas IX. Las Dominicales. Madrid, Viernes 3 de enero de 1908. № 358, año IX. P. 4.
16. Guillar Clari E. Por la educacion de un pueblo. Cara sin sobre. Las Dominicales. Madrid, Viernes 5 de junio de 1908. № 380, año IX. P. 4.
17. Barbosa J. Nuestras escuelas. El Pais. Sabado 11 de enero de 1908. № 7.464, año XXII. P. 4.
18. De instruccion publica. La Mañana. Diario Independiente. Madrid, Domingo 1 de mayo de 1910. № 146, año II. P. 1–2.

Драченко Вікторія Василівна

кандидат психологічних наук,

викладач кафедри психології

Вінницька академія неперервної освіти

Драченко Виктория Васильевна

кандидат психологических наук,

преподаватель кафедры психологии

Винницкая академия непрерывного образования

Drachenko Viktoria

PhD, Lecturer of the Department of Psychology

Vinnitsa Academy of Continuing Education

Заяць Валентина Юріївна

студентка

Вінницької академії неперервної освіти

Заяц Валентина Юрьевна

студентка

Винницкой академии непрерывного образования

Zayats Valentina

Student of the

Vinnitsa Academy of Continuing Education

ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЗАЛЕЖНОСТІ У ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЗАВИСИМОСТИ У ЛЮДЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF FORMATION OF DEPENDENCE IN PEOPLE WITH REDUCED OPPORTUNITIES

Анотація. У статті наведено результати емпіричного дослідження психологічних факторів формування залежностей у людей з обмеженими можливостями, що проходять реабілітацію в центрі «Гармонія» (м. Вінниця). Виявлено та проаналізовано особливості емоційно-мотиваційної сфери та особливості емоційно-вольової сфери людей з обмеженими можливостями.

Ключові слова: залежна поведінка, залежність, люди з обмеженими можливостями, особливості емоційно-вольової сфери, емоційно-мотиваційна сфера, потенційна схильність до залежності.

Аннотация. В статье приведены результаты эмпирического исследования психологических факторов формирования зависимостей у людей с ограниченными возможностями, проходящих реабилитацию в центре «Гармония» (г. Винница). Выявлены и проанализированы особенности эмоционально-мотивационной сферы и особенности эмоционально-волевой сферы людей с ограниченными возможностями.

Ключевые слова: зависимое поведение, зависимость, люди с ограниченными возможностями, особенности эмоционально-волевой сферы, эмоционально-мотивационная сфера, потенциальная склонность к зависимости.

Summary. The article presents the results of an empirical study of psychological factors in the formation of addictions among people with disabilities undergoing rehabilitation at the Harmony Center (Vinnitsa). The features of the emotional-motivational sphere of the sphere and the features of the emotional-volitional sphere of people with disabilities are identified and analyzed.

Key words: dependent behavior, dependence, people with disabilities, features of the emotional-volitional sphere, emotional-motivational sphere, potential propensity for dependence.

Актуальність нашого дослідження полягає у тому, що складні соціальні умови підвищують ризик формування різноманітних залежностей у людей з обмеженими можливостями, адже вони мають такі психічні особливості психо-емоційної сфери, які можуть спричиняти виникнення залежності [7]. Це емоційна нестійкість, імпульсивність, нестійка самооцінка, негативне ставлення до себе й інших людей, переважання психічного дискомфорту, інертність, пасивність, небажання що небудь міняти в своєму житті, залежність від інших. Як спосіб відновлення психічного комфорту ці люди обирають залежність, прагнучи до штучної зміни психічного стану, отриманню суб'єктивно приємних емоцій [6]. Залежна особистість обирає односторонній спосіб виживання — відхід від проблем, в результаті чого створюється ілюзія вирішення проблеми. Подібний спосіб закріплюється в поведінці людини і стає стійкою стратегією взаємодії з дійсністю [4].

Предметом дослідження стала хімічна залежність людей з обмеженими можливостями, оскільки досліджувана нами група людей здебільшого потребує лікування за допомогою медичних препаратів. Дуже часто люди з обмеженими можливостями страждають від депресії й лікарі призначають їм антидепресанти, до яких легко звикнути. Під хімічною залежністю розуміють залежність від вживання будь-яких психоактивних речовин, які поділяються на легальні (тютюн, алкоголь, ліки) і нелегальні наркотики (кокаїн, похідні конопель, опіати) [4]. Специфічною особливістю хімічної залежності є наявність тісного зв'язку між двома її аспектами — клінічним і психосоціальним. Це означає, що поведінку, пов'язану з виникненням певної залежності, слід одночасно розглядати і як комплекс соціально-психологічних проблем, і як наслідок прогресуючих фізико-хімічних змін в організмі [4].

Огляд зарубіжних і вітчизняних досліджень, виконаних в даній сфері, дозволяє стверджувати, що вживання хімічної речовини, переслідує дві основні мети: самоактивація для подолання вихідної виснаженості, невпевненості, боязкості і саморелаксація для зниження психоемоційного напруження [7].

Тривале психоемоційне напруження в силу нездатності мобілізації особистісних ресурсів людини веде до зниження настрою і активності, підвищеної психічної виснаженості поряд з фізичними вадами. Не маючи можливості змінити свій стан таким чином, щоб адаптуватися до вимог стресової ситуації, впоратися з умовами діяльності, людина шукає спосіб штучної активації для вирішення проблем або, навпаки, відхід від проблем, відпочинок від турбот навколишньої дійсності [1]. Одним з таких доступних засобів, за незнання або невміння вдаватися до інших способів регуляції психофізичного тону, стає вживання різних психотропних речовин [1; 4]. Ставши заручником легкого задоволення, людина, а тим паче людина з обмеженими можливостями

може назавжди відмовитися від пошуку іншого способу і стає жертвою захворювання — алкоголізму, наркоманії, токсикоманії, суттю якого є хімічна залежність [3; 4]. Адже в цьому випадку вживання психотропних речовин — це нездатність подбати про себе і про своє життя, нездатність отримувати задоволення від життя таким, яким воно є [2]. Дійсно, всі залежні мають особистісні проблеми, але не всі люди з психологічними проблемами стають залежними. Людина не схилитиметься до хімічної залежності», якщо здатна адекватно виражати свої почуття, в тому числі і негативні; сприймає життя таким, яким воно є; чесна перед собою; здатна підтримувати здорові відносини з іншими, вміє ставити цілі і реалізовувати їх; здатна до творчості і захоплена справою; вміє отримувати задоволення від різних речей, особливо якщо це людина з обмеженими можливостями.

Метою дослідження було вивчення психологічних чинників формування хімічної залежності у людей з обмеженими можливостями. Наше дослідження проходило на базі Міського центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Гармонія» (м. Вінниця). У дослідженні взяли участь молоді люди у віці 20–29 років.

Нами було виділено понад 17 ознак залежної поведінки у людей з обмеженими можливостями: самоізоляція, відхід від участі в сімейному житті; зниження настрою, негативізм, критичне ставлення до звичайних речей і подій; агресивність, запальність; наростаюча брехливість; безсоння, підвищена стомлюваність, що змінюються незрозумілою енергією; і т. п. Спочатку з метою виявлення схильності до відхилення було проведено їх психодіагностичне обстеження за допомогою методики «Определение склонности к отклоняющемуся поведению (СОП) А. Н. Орел».

За результатами психодіагностики, у людей з обмеженими можливостями виражена установка на соціально-бажані відповіді, що свідчить про високий рівень конформізму, залежності. Критичних значень досягає схильність до адиктивної поведінки, виражена тенденція до порушення норм і правил. Ці люди проявляють високу схильність до саморуйнівної поведінки. Вольовий контроль емоційних реакцій значно знижений. Схильність до насильства і агресії, делінквентної поведінки помірна. На наступному етапі дослідження були вивчені особливості мотиваційно-потребуючої сфери та особливості емоційно-вольової сфери людей з обмеженими можливостями, схильних до залежності. Для вивчення потребуюче-мотиваційної сфери використовувалися методика «Мотивація до успіху» Т. Елерса, методика «Мотивація до уникнення невдач» Т. Елерса, Тест гумористичних фраз (ТЮФ). Для вивчення емоційно-особистісних особливостей використовувалася методика Леонгарда-Шмішека, багаторфакторний особистісний опитувальник Кеттелла.

Для вивчення мотивації до потенційного вживання наркотичних речовин використовувалася методика «Мотивація вживання наркотичних речовин» С. К. Корнеєва. Результати дослідження показали, що для людей, потенційно схильних до залежності, характерна деформація мотиваційно-потребуючої сфери особистості, що виявляється в переважанні мотивації уникнення невдач. Вони тривожні, залежні, пасивні, не виявляють наполегливості в досягненні поставлених цілей. Не готові прийняти допомогу і допомагати іншим при вирішенні складних завдань. Орієнтовані на матеріальні прагматичні цінності. Домінуюча мотивація переважає в таких сферах життя як гроші, шкідливі звички. У 34% людей з обмеженими можливостями, потенційно схильних до залежності переважною мотивацією вживання наркотичних речовин є мотивація отримання задоволення. Загалом мотивування в цій групі засновані на знанні того, що наркотики викликають приємні відчуття, незвичайні переживання, покращують настрій. Можна відзначити позитивне ставлення людей цієї підгрупи до вживання наркотиків. Характерний високий рівень мотиваційного напруження. Переважна група мотивів — особистісна. Особливості емоційно-вольової сфери відрізняються товариськістю, демонстративністю і як наслідок використанням демонстративного протесту проти думки інших (людей без обмежених можливостей), активністю, самостійністю, схильністю до ризику, цікавістю, прагненням до самоствердження. У 66% особистостей переважною мотивацією вживання наркотичних речовин є нейтралізація переживань, мотивація гіперактивації поведінки (стимулюючий ефект). З мотивувань найчастіше зустрічаються пояснення типу «забутися», «в житті треба все спробувати», «від одного разу нічого не буде», «якщо все так погано, краще спробувати». Для цієї групи характерне переважання емоційного компонента в спонуканні прийняти речовину, причому тут важливі як найближчі цілі, так і захисний позитивний прогноз або стереотип. Характерний підвищений рівень мотиваційного напруження. Переважна група мотивів — соціально-особистісна. Випробовувані з цієї групи засвоїли уявлення про те, що за допомогою психотропних речовин можна позбутися від негативних переживань, досягти успіху або самоствердитися, впоратися з важким становищем. У їхні уяві ці речовини є як «ліки» від сильних емоційних переживань: страху, ненависті, образи, досади, безсилля, безпорадності, самотності.

Більшість осіб даної групи не може самостійно приймати рішення, нести відповідальність за свою поведінку. Особливості емоційно-вольової сфери молодих людей з обмеженими можливостями характеризуються помірною товариськістю, залежністю, несамостійністю, чутливістю, заниженою самооцінкою, недовірою іншим людям. В цілому, для всіх людей, схильних до хімічної залежності,

характерні такі особливості емоційно-вольової сфери як нестійкість емоційно-вольової сфери, низька соціальна нормативність, низька пізнавальна активність, недовірливість, орієнтованість на себе, схильність до напруженості, збудливості, дратівливості і нетерплячості. Кореляційний аналіз дозволяє стверджувати, що такі особливості особистості як прагнення до домінування, незалежності, ризику сприяють прояву мотивації гіперактивації поведінки у людей з обмеженими можливостями, схильних до залежності. А такі психічні особливості людини як залежність, несамостійність, чутливість, нестійка самооцінка сприяють прояву атарактичних і субмісивності мотивації вживання наркотичних речовин.

Для проведення і реалізації дослідження, було використано класичну методика «Определение склонности к отклоняющемуся поведению» (СОП) А. Н. Орел. Дана методика є стандартизованим опитувальником, для вимірювання схильності до реалізації окремих форм девіантної поведінки.

Ця методика дає змогу визначити:

- 1) установку на соціально бажану відповідь;
- 2) схильність до подолання норм і правил;
- 3) схильність до адиктивної поведінки;
- 4) схильність до самопошкоджуючої та саморуйнівної поведінки;
- 5) схильність до агресії і насильства;
- 6) вольовий контроль емоційних реакцій;
- 7) схильність до делінквентної поведінки;
- 8) прийняття жіночої соціальної ролі (опитувальник — жіночий варіант);

Ми здійснювали дослідження у декілька етапів: організаційний — на якому було опрацьовано теоретичний матеріал, щодо проблеми формування девіантної поведінки у людей з обмеженими можливостями, визначено новизну і актуальність роботи; визначення проблеми — було визначено тему, об'єкт, предмет, завдання та гіпотезу дослідження; етап впровадження дослідницької взаємодії з групою; обробка результатів; інтерпретація результатів.

Також було обрано методика, яка дозволяє визначити схильність до залежної поведінки у людей з обмеженими можливостями — методика В. Д. Менделевич.

Вона також є стандартизованою, і включає в себе визначення схильності до таких видів залежної поведінки: схильність до наркозалежності, схильність до алкоголізму, схильність до спортивного та музикального фанатизму, схильність до залежності від комп'ютерних ігор.

Дана методика містить 116 тверджень з п'ятьма варіантами відповіді на кожне.

Результати інтерпретуються порівнянням з ключем, включаючи рівні:

1. Низький рівень: дана категорія характеризується малою вірогідністю розвитку залежності.
2. Ознаки тенденції: досліджувані мають схильність до залежної поведінки в середній мірі.

3. Ознаки підвищеної схильності: спостерігається ризик, що такі особи найбільше підлягають залежній поведінці.

Отже, на основі аналізу методик А. Н. Орел, та В. Д. Менделевич» що дають змогу визначити схильність до девіантної поведінки у людей з обмеженими можливостями, та виявити рівні схильностей до певних видів залежностей, було встановлено, що вони підходящими для дослідження психологічних особливостей виникнення девіантної поведінки,

тобто допоможуть об'єктивно оцінювати аспекти цієї поведінки.

Результати дослідження, щодо психологічних особливостей виникнення девіантної поведінки у людей з обмеженими можливостями

На основі даних, отриманих нами під час роботи, маємо наступні результати:

Результати діагностики виникнення девіантної поведінки у людей з обмеженими можливостями за методикою А. Н. Орел наведено у діаграмах 1 і 2.

Таблиця 1

**Визначення схильності до девіантної поведінки у людей з обмеженими можливостями
(за методикою А. Н. Орел)**

№ з/п	ІІІ	Шкала методики А.Н Орел (чоловічий варіант)						
		1	2	3	4	5	6	7
1	В.І.	58	50	56	48	52	53	51
2	П.В.	55	34	50	44	49	30	48
3	Д.С.	58	51	44	44	43	42	48
4	О.І.	44	53	56	58	51	46	52
5	С.А.	44	52	53	58	52	59	56
6	О.Є.	58	50	51	51	41	35	29
7	С.Л.	74	51	65	62	52	62	64
8	В.Б.	55	53	52	62	62	44	59
9	В.В.	50	56	58	55	53	53	51
10	О.С.	42	54	68	65	56	68	58
11	В.А.	55	50	59	55	43	62	68
12	І.М.	65	53	58	68	65	42	61
13	С.А.	50	46	59	52	43	42	51
14	М.І.	58	53	65	62	65	62	62
Сума значень		708	762	792	786	727	647	757

Таблиця 2

**Визначення схильності до девіантної поведінки у людей з обмеженими можливостями
(за методикою А. Н. Орел)**

№ з/п	ІІІ	Шкала методики А.Н Орел (жіночий варіант)							
		1	2	3	4	5	6	7	8
1	А.В.	50	63	59	60	55	48	57	42
2	Г.В.	54	48	55	48	43	58	61	58
3	О.В.	55	35	44	57	43	46	45	53
4	О.М.	55	43	47	48	32	41	41	53
5	Т.В.	50	43	57	54	38	55	52	50
6	В.О.	55	35	38	54	40	37	38	56
7	О.І.	50	43	49	51	40	48	47	50
8	В.М.	50	48	55	60	45	55	45	47
9	Г.В.	55	45	57	57	45	58	57	47
10	О.П.	62	53	59	57	49	55	57	59
11	О.О.	62	60	61	51	57	48	61	39
12	Л.М.	70	37	55	45	34	46	41	53
13	В.В.	54	45	53	48	43	46	52	53
14	Г.І.	74	48	49	45	45	51	50	50
Сума значень		796	600	768	735	612	692	647	740

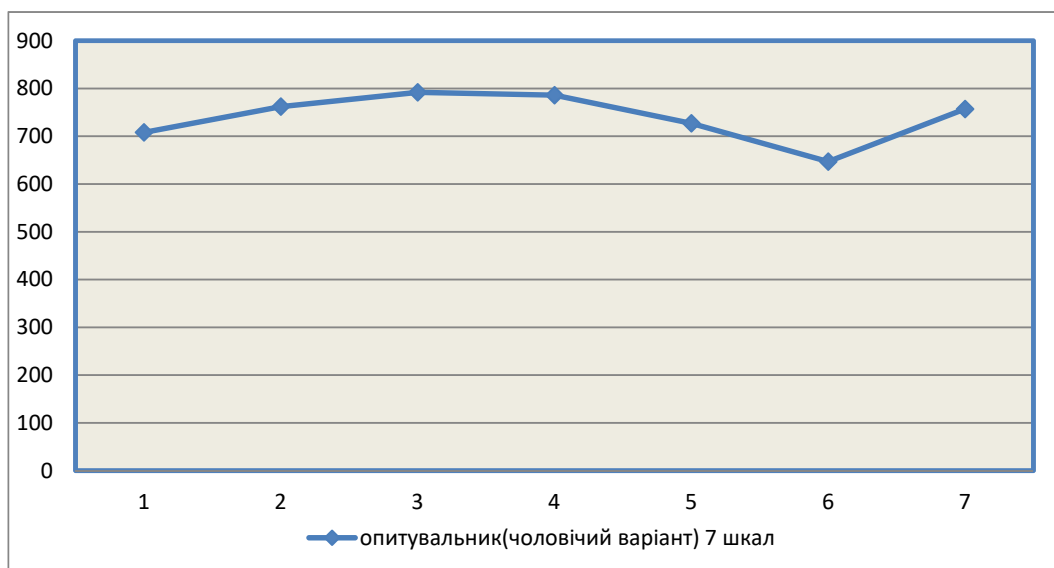

Рис. 1. Результати діагностики виникнення девіантної поведінки у людей з обмеженими можливостями (чоловічий варіант)

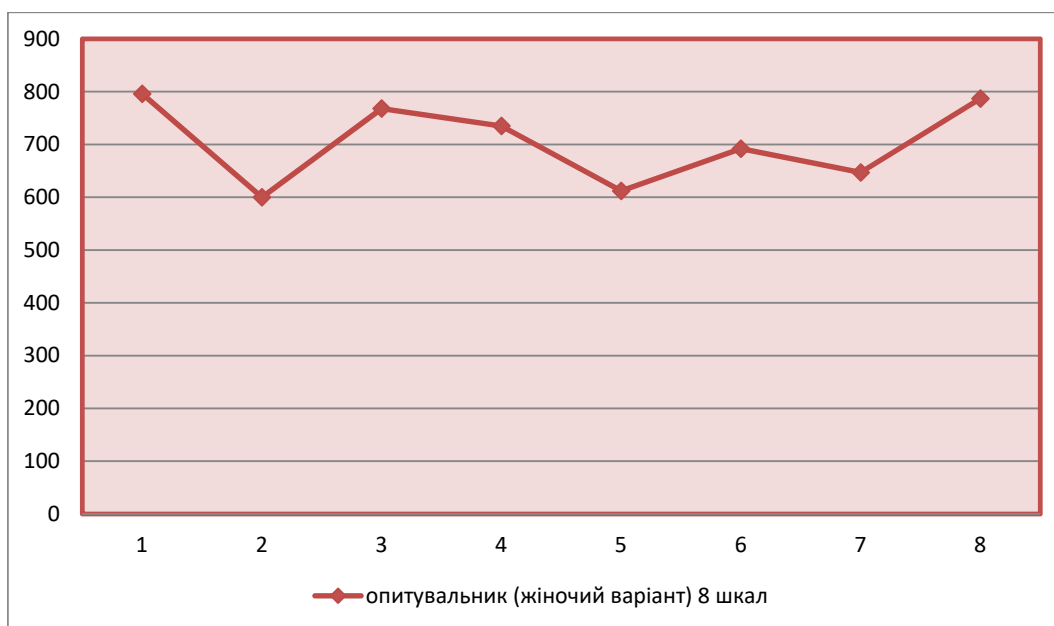

Рис. 2. Результати діагностики виникнення девіантної поведінки у людей з обмеженими можливостями (жіночий варіант)

Узагальнюючи результати, отримані при проведенні методики А. Н. Орел за всією вибіркою, на основі порівняння шкал, що свідчать про вираження певних форм девіантної поведінки, ми встановили, що у людей з обмеженими можливостями, (як у дівчат так і у хлопців), найбільше виражені схильність до адиктивної поведінки (дівчата — 792), (хлопці — 768), та схильність до самопошкоджуючої та саморуйнуючої поведінки (дівчата — 786), (хлопці — 735) (табл. 3).

А це свідчить про те, що людям з обмеженими можливостями притаманна схильність до відходу

від реальності за допомогою зміни свого психічного стану, схильність до ілюзорно — компенсаторного способу вирішення особистісних проблем. Крім того, ці результати свідчать про орієнтацію на чуттєву сторону життя, про наявність «сенсорної спраги», про гедоністично орієнтованих нормах і цінностях до зовнішнього вираження агресії, як вербальної так і фізичної, здебільшого саме для вирішення своїх проблем. Вони здатні принижувати інших, оскільки це є одним із засобів стабілізації їхньої самооцінки.

Показники схильності до самоушкоджуючої та саморуйнуючої поведінки свідчать про те, що люди

Таблиця 3

Гендерне порівняння виражених форм і показників девіантної поведінки

№ шкали	Показники вираження форм девіантної поведінки за методикою А. Н. Орел	Загальна сума значень (показники дівчат)	Загальна сума значень (показники хлопців)
1	Соціально-бажані відповіді	796	708
2	Схильність до подолання норм і правил	600	762
3	Схильність до адиктивної поведінки	768	792
4	Схильність до самопошкоджуючої та саморуйнуючої поведінки	735	786
5	Схильність до агресії і насильства	612	727
6	Вольовий контроль емоційних реакцій	692	645
7	Схильність до делінквентної поведінки	647	757
8	Прийняття жіночої соціальної ролі	740	-

з обмеженими можливостями не цінують власного життя, мають схильність до депресії, у них виражена потреба у відчувати увагу до себе. Тобто вони частково перетинаються з психологічними властивостями готовності реалізувати різні форми девіантної поведінки.

Також на основі отриманих результатів можна побачити те, що існують гендерні особливості у вираженні девіантних форм поведінки, оскільки результати дівчат певною мірою різняться від результатів хлопців.

Ще у своїх дослідженнях ми використали методику В. Д. Менделевич, що призначена для діагностики психологічної схильності до розвитку залежної поведінки.

Для розробки засобів діагностики психічних і поведінкових порушень, які характеризуються домінантою залежності, принциповим є визначення клініко-психопатологічних і патопсихологічних критеріїв розладів залежної поведінки.

Нині це питання залишається не до кінця вивченим, не існує переконливих диференційно діагностичних критеріїв патологічного або фізіологічного потягу, нез'ясованим залишається питання про психопатологічної кваліфікації так званого адиктивної потягу.

Одним з інформативних в плані діагностики схильності до різних видів залежної поведінки є базовий варіант тесту «Схильність до залежного поведінки» (СЗП), який був створений як валідність і надійність засіб багатоосевої діагностики схильності до різних видів хімічної залежності. При цьому теоретичну основу тесту склали положення концепції залежної особистості, які вказують на те, що будь-яка поведінка, що характеризується ознаками залежності, має не зовнішнє, а внутрішнє походження. В цьому відношенні і хімічні залежності (алкоголізм, наркоманія, токсикоманія), і ігрові залежності (гемблінг, інтернет залежність), і сексуальні девіації, і залежність від їжі, і фанатизм мають подібні коріння. Всі вони базуються

на індивідуально-особистісних якостях людини. Переважна більшість фахівців, що вивчають різні форми залежної поведінки, сходяться на думці, що існують передпатологічні особистісні особливості, в силу чого у індивіда і формується залежність.

Отже, існування єдиних етіопатогенетичних механізмів розладів адиктивної поведінки дало змогу застосувати цей психодіагностичний інструментарій для діагностики схильності до різних (не лише хімічних) видам залежностей.

У класичному вигляді тест СЗП містить дві шкали для оцінки наркозалежності та алкогольної залежності. Надалі були розроблені нові шкали — залежність від комп'ютерних ігор, музичний і спортивний фанатизм. На основі оброблення даних методики В. Д. Менделевич були встановлені наступні результати:

Схематично результати діагностики для визначення схильностей до залежної поведінки у людей з обмеженими можливостями за методикою В. Д. Менделевич на діаграмах 3 і 4.

Узагальнюючи результати за допомогою проведеної методики для визначення схильностей до залежної поведінки у людей з обмеженими можливостями було встановлено, що як у дівчат так і у хлопців найвираженіша схильність до наркозалежності та до алкогольної залежності (таблиця 6) особливо спостерігається тенденція до середньої та підвищеної схильності, як вживання наркотиків так і до вживання алкогольних напоїв.

Проте, якщо звертати увагу на гендерні відмінності, то можна побачити, що у дівчат така схильність знаходиться на дещо нижчій рівні порівняно з хлопцями. Схильність до музикального та спортивного фанатизму здебільшого притаманна хлопцям, оскільки за результатами дослідження вони отримали більший показник, це можна помітити також і у повсякденному житті.

Показник щодо схильностей до залежної поведінки від комп'ютерних ігор, дівчата отримали вищий ніж хлопці. Він теж має середній рівень вираження,

Таблиця 4

Визначення схильності до залежної поведінки у людей з обмеженими можливостями
(жіночий варіант)

№ з/п	П.І.	Шкали за методикою В. Д. Менделевич			
		1	2	3	4
1	В.О.	109	90	68	65
2	О.І.	111	105	62	74
3	В.М.	101	118	55	61
4	Г.В.	108	99	57	71
5	О.П.	111	90	63	64
Загалом		540	502	305	335

Таблиця 5

Визначення схильності до залежної поведінки у людей з обмеженими можливостями
(чоловічий варіант)

№ з/п	П.І.	Шкали за методикою В. Д. Менделевич			
		1	2	3	4
1	С.А.	101	98	60	56
2	О.Є.	110	102	60	66
3	С.Л.	109	104	67	59
4	В.Б.	112	107	68	60
5	В.В	114	110	71	67
Загальний показник		549	521	326	308

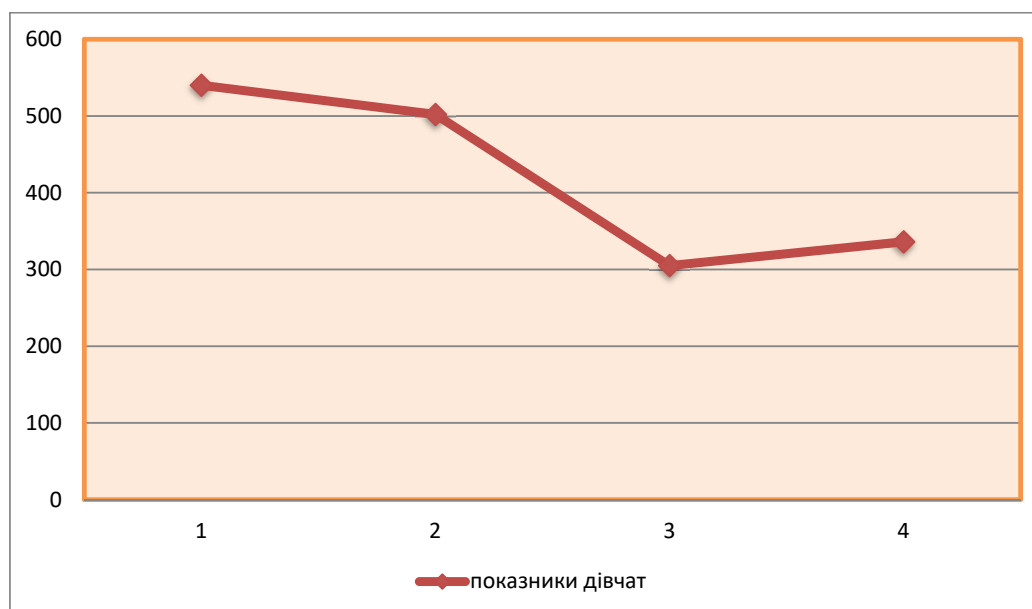

Рис. 3. Результати діагностики для визначення схильностей до залежної поведінки (показники дівчат)

проте можна припустити, що показники хлопців менші порівняно з показниками дівчат, лише внаслідок того, що їх може більше цікавити спорт, чи інші якісь угруповання, ніж соціальні мережі.

Отже, можна сміливо стверджувати, що люди з обмеженими можливостями схильні до виник-

нення у них залежної поведінки. Також наше дослідження показало, що існує певна гендерна відмінність у формах вираження схильностей до залежної поведінки, і це чітко показано саме в результатах, які були отримані під час дослідження молодих людей з обмеженими можливостями.

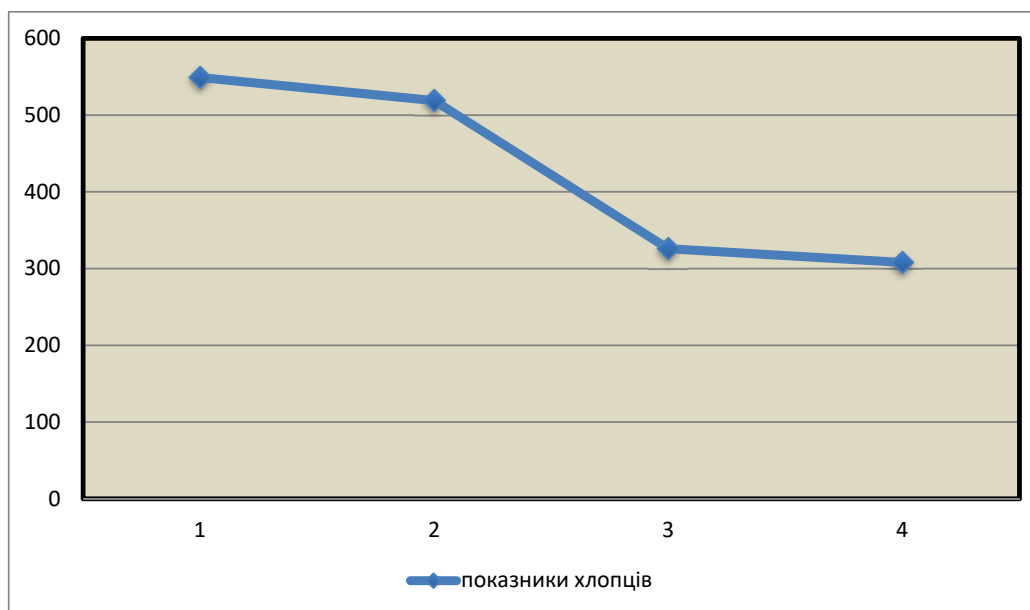

Рис. 4. Результати діагностики для визначення схильностей до залежної поведінки (показники хлопців)

Таблиця 6

Гендерне порівняння виражених схильностей до залежної поведінки

№ з/п	Шкали схильностей до залежної поведінки за методикою В. Д. Менделевич	Загальний показник жіночий	Загальний показник чоловічий
1	Наркозалежність	540	549
2	Алкогольна залежність	502	521
3	Схильність до музикального і спортивного фанатизму	305	326
4	Схильність до залежності від комп'ютерних ігор	335	308

Залежність у людей з обмеженими можливостями спричиняє спрощення структури особистості, тобто справляє деструктивний вплив, що нівелює індивідуальність, ускладнюючи і так непросту ситуацію.

На другому етапі емпіричного дослідження, за допомогою методики А. Н. Орел, та методики В. Д. Менделевич, було встановлено високий показник прояву алкогольної та наркозалежної поведінки, які досить негативно здатні впливати як на здоров'я, так і на поведінку в соціальному оточенні, що несе за собою негативні наслідки.

Виявленні схильності до залежної поведінки також включають в себе гендерні відмінності, оскільки під час обробки методик та при встановленні загальних результатів хлопці отримали вищий показник схильності до девіантної поведінки ніж дівчата.

Отже, можна стверджувати, що мотивація виникнення залежностей опосередкована емоційно-особистісними особливостями людей. Отримані результати дослідження можуть бути рекомендовані для використання в розробці психореабілітаційних програм для роботи з людьми з обмеженими можливостями, схильними до залежностей.

Література

- Бондарчук О. І. Психологія девіантної поведінки / О. І. Бондарчук. К.: Курс лекцій, 2006. 88 с.
- Власова О. І. Педагогічна психологія. Методи психокорекції осіб з девіантними ознаками / О. І. Власова. Київ, «Либідь», 2005. 304 с.
- Максимова Н. Ю. Психологія адиктивної поведінки / Н. Ю. Максимова. К.: ВПУ «Київський університет», 2002. 308 с.
- Менделевич В. Д. Клиническая и медицинская психология / В. Д. Менделевич. М., 1998. 444 с.
- Орбан-Лембрик Л. Соціальна психологія / Л. Орбан-Лембрик. К.: 2005. 124–130 с.
- Скворцова Е. С. О распространённости алкоголизма, курения и наркотизации среди старшеклассников / Е. С. Скворцова, Е. В. Сулаберидзе. Социологические исследования. 1997. № 4. 161 с.

Мороз Вікторія Іванівна

*студентка факультету романо-германських мов
Національного університету «Острозька академія»*

Мороз Виктория Ивановна

*студентка факультета романо-германских языков
Национального университета «Острожская академия»*

Moroz Viktoriia

*Student of the Faculty of Romance and Germanic Languages of
National University «Ostroh Academy»*

Науковий керівник:

Жуковський Василь Миколайович

*доктор педагогічних наук, професор
Національний університет «Острозька академія»*

ВИКОРИСТАННЯ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В УЧНІВ 10-ГО КЛАСУ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРЕЗЕНТАЦИИ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИИ МОНОЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ В УЧАЩИХСЯ 10-ГО КЛАССА УЧРЕЖДЕНИЙ СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

THE USE OF THE PRESENTATION FOR THE FORMATION OF MONOLOGICAL SPEECH COMPETENCE OF PUPILS OF THE 10TH CLASS OF THE SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

Анотація. Стаття присвячена використанню презентації для розвитку монологічного мовлення англійською мовою у десятому класі середніх закладів освіти. Презентація розглядається як ефективний метод засвоєння усного мовлення. Пропонується приклад презентації для розвитку монологічного мовлення в рамках теми «Painting» відповідно до вимог навчальної програми з англійської мови для 10-го класу.

Ключові слова: монологічне мовлення, презентація, структура презентації, семантичні асоціації.

Аннотация. Статья посвящена использованию презентации для развития монологической речи в английском языке в десятом классе средних учебных заведений. Презентация рассматривается как эффективный метод усвоения устной речи. Предлагается пример презентации для развития монологической речи в рамках темы «Живопись» в соответствии с требованиями учебной программы по английскому языку для 10-го класса.

Ключевые слова: монологическая речь, презентация, структура презентации, семантические ассоциации.

Summary. The article is devoted to the use of presentation for the development of monologue speech in English in the 10th grade of secondary schools. The presentation is considered as an effective method of mastering oral speech. Proposed an example of a presentation for the development of monologue speech under the theme «Painting» according to the requirements of curriculum of English for the 10th grade.

Key words: monologue speech, presentation, presentation structure, semantic associations.

Постановка проблеми. Монологічне мовлення є невід'ємною складовою частиною іншомовної мовленнєвої компетентності і слугує для реалізації широких особистих та ділових контактів під час наукових конференцій, бесід, переговорів, професійних заходів та для розвитку кар'єри. Успішне навчання монологічного мовлення передбачає широке використання інноваційних форм, методів та засобів. Ефективним методом і засобом навчання монологічного мовлення є презентація. Презентація, з одного боку, дозволяє швидко і ефективно пройти шлях від засвоєння лексики та граматики до презентації обраної теми, а з іншого, моделює презентацію теми під час наукової конференції та інших ситуацій професійної та наукової діяльності. Презентація передбачає засвоєння матеріалу по темі, його структурування, виділення ключових слів, використання відповідної наочності, розвитку риторичних здібностей та підготовки до представлення теми для аудиторії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми, пов'язані з формуванням іншомовної компетентності монологічного мовлення аналізувалися низкою дослідників (В. Л. Скалкін, Г. В. Рогова, І. Л. Бім, І. О. Зимня, Г. Я. Зими́на та Л. К. Маркелова, Й. І. Пассов, С. Л. Захарова та ін.).

Метою статті є аналіз презентації як ефективного методу і засобу розвитку монологічного мовлення учнів старших класів СЗО.

Виклад основного матеріалу. Монологічне мовлення — це висловлювання однієї особи, звернене в розгорнутій формі до співрозмовника чи аудиторії [2, с. 34]. М. Пентилюк під монологічним мовленням розуміє «уміння комунікативно-мотивовано, логічно-послідовно, досить повно і правильно в мовленнєвому відношенні викладати свої думки в усній формі» [2, с. 35]. Отже, щоб належним чином розвивати монологічне мовлення, потрібно оволодіти певними якостями.

У процесі навчання монологічного мовлення слід використовувати комунікативні прийоми, до яких можна віднести: прийоми створення семантичних асоціацій (word association), що включають в себе «Brainstorming» («Мозковий штурм»), «Mind-mapping» (складання семантичної карти). Такі прийоми спрямовані на генерацію ідей під час виконання завдань. В процесі їх виконання учні проявляють інтерес до пошуку нових оригінальних та «метафоричних» аналогій. Стимулюючим чинником до створення таких асоціацій може слугувати поняття чи ключове слово, з яким в учнів асоціюється широкий семантичний ряд. «Brainstorming» та «Mind-mapping» збагачують лексичний запас учнів та мовленнєвий досвід, стимулюють мовну та мислену діяльність.

Ефективним методом і засобом розвитку монологічного мовлення є презентація. Презентація (presentation) — це усне висловлення на конкретну тему, під час якого здійснюється ознайомлення

слухачів з цією темою. Зазвичай це демонстрація, лекція чи промова з метою поінформувати чи переконати співрозмовника чи аудиторію. Особливостями презентації є глибинність змісту, розкриття широкого висловлювання, чітка організація, що характеризується мовною та інформаційною складністю і має ефективний вплив на аудиторію.

Презентація «Presentation» має певну структуру, що включає в себе:

1. Короткий вступ, що містить основну ідею та постановку цілей.

2. Детальний виклад інформації, розвиток основної ідеї та її обґрунтування.

3. Аргументи та висновки.

4. Залучення присутніх до дискусії (обговорення).

Щоб зацікавити аудиторію, не варто перевантажувати презентацію низкою запитань, адже аудиторія слухає для того щоб знайти відповіді на самі запитання, тому варто зосередити увагу на змісті презентації. Важливим аспектом презентації є те, що повинно бути 2–3 структури (зміст 'introduction', головна частина 'body paragraph', висновок 'conclusion'), які об'єднані однією ідеєю. Важливо говорити по темі, і не зачіпати загальних питань або питань, які не стосуються теми.

Завданням презентації є проінформувати співрозмовників з певної теми, тому учень повинен прагнути донести інформацію до слухача. У презентації важливо на початку вступу наголосити на тому, про що саме повинна дізнатись аудиторія, або що саме вона повинна зробити.

Наприклад, готуючи презентацію на тему «Painting» (Живопис), учень у своєму виступі може поставити собі за мету спонукати слухачів частіше відвідувати музеї та мистецькі галереї, а також зацікавити мистецтвом як таким. Відповідно, учень не лише ставить собі мету у презентації, а й визначає критерії, за якими буде зрозуміло, що їх досягнуто. Тоді презентація набуває не лише інформативного характеру, але й переконливого, тобто несе в собі спонукання до інших.

Щоб максимально зробити презентацію цікавою, варто зазначити, що запорукою успішної презентації є її насичення фактами. Факти повинні бути правдиві, підтверджені та достовірні, і бути причетними до теми.

Розглядаємо презентацію на тему «Painting» (Живопис). До цієї теми можна підібрати такі факти, як відомі художники та їх найвідоміші картини по всьому світу, найбільші музеї та галереї світу або найбільш неординарні будівлі із галереї. Крім цього, варто використати картинки у презентації. В сьогоdnішній час технології дуже розвинені, тому можна легко знайти чимало цікавих малюнків та картинок. Людина запам'ятовує більше візуально і надмірність тексту може здатись аудиторії зайвим.

Розглядаючи структуру презентації, у вступі учень повинен коротко повідомити про себе і тему, яку він

представляє. Вступ насамперед формує емоційний фон в аудиторії. В основній частині висвітлюється суть презентації, розкривається тема і обговорюються підтеми. Висновок — це емоційний фон після завершення виступу. Потрібно нагадати аудиторії з чого починався вступ і про що йшлося, щоб зазначити до якого висновку мовець та аудиторія спільно дійшли.

Згідно вимог навчальної програми 10-го класу середніх навчальних закладів, однією з тем монологічного мовлення є «Живопис» («Painting»). Презентація на цю тему повинна містити 20 речень, структура яких оцінюється за шкалою. Презентація повинна містити мінімум тексту та за бажанням картинки чи відео, щоб більше зацікавити аудиторію. Кожен слайд повинен вміщати від 2-х до 4-х речень. Іншу інформацію, яка доповнить виступ, можна озвучити додатково інформацією, яка не представлена на слайді.

Варто звернути увагу на вимоги до створення презентації, щоб чітко зрозуміти суть створення презентації, які результати можна отримати внаслідок роботи над презентацією.

Першим етапом є представлення себе та своєї теми. Слід наголосити, про що буде йти мова в презентації, яка мета презентації та який результат планується отримати. Для цього доречно буде використати один з прийомів для озвучення презентації, який полягає в написанні конспекту і озвучення його напам'ять, але не вимагає писати цю інформацію на слайді.

Отже, складаючи презентацію на тему «Живопис» («Painting») варто розпочати із пояснення теми, тобто дати визначення слову «Живопис» («What is painting?»). Далі додатково слід пояснити про елементи, що стосуються живопису, наприклад про жанри мистецтва.

Крім цього, презентація повинна мати підтеми, якими можуть бути «Famous painters» («Відомі художники»), «Museums» («Музеї»), «Art Galleries» («Художні галереї»). Отже, речення, яке достатньо лише озвучити, може бути таким: «The today's topic includes such subtopics as famous painters, museums and art galleries. I will speak about this in details.» (Сьогоднішня тема включає в себе такі підтеми як відомі художники, музеї та мистецькі галереї. Я детально розповім про це). Далі слід переходити до наступного слайду та розпочинати розкривати обрану тему.

Обов'язково слід належним чином завершити свою презентацію. Наприклад, використати такі слова як «Thank you for attention!». Можна зробити фон, хоча це не обов'язково. Слід пам'ятати, що основним в презентації є інформація та інтонація, з якою представляється презентація.

Доповнення презентації зображеннями є бажаним, хоча і не завжди доречним, адже це залежить від теми, яка вибрана учнем. В нашій презентації зображення доречні та вдало доповнюють презентацію та загальну картину презентації.

Висновки. Отже, щоб належним чином формувати монологічні навички і розвивати уміння, варто ознайомитись з проблемами формування монологічного мовлення, щоб формувати такі навички відповідно.

Презентація є ефективним способом у формуванні монологічних навичок у учнів 10-х класів середніх закладів освіти. Процес розвитку та удосконалення монологічного мовлення є важливим етапом у вивченні англійської мови за допомогою презентації, адже презентація — це також й удосконалення ораторських навичок та таких, які вчать правильно зробити свій виступ перед аудиторією.

Література

1. Власенко Л. В. Навчання монологічного мовлення / за ред. Вища Школа, 2002. 104 с.
2. Методика навчання монологічному мовленню / за ред. В. А. Артемова. Київ: Либідь, 2003. 72 с.
3. Зимняя И. А. Лингвопсихология речевой деятельности / за ред. М.: РАО/МПСи, 2001. 248 с.
4. Скалкін В. І. Вправи для навчання монологічного мовлення. Київ: Наук. думка, 2000. 127 с.
5. Лазаркевич Л. І. Навчання учнів монологічному мовленню в середній школі. Київ: Знання, 2005. 117 с.
6. Донченко Т. К. Формування монологічного мовлення учнів на уроках української мови. Посібник для вчителів і студентів. Київ, 1997. 72 с.
7. Ворожейкіна О. Вчимося монологічному мовленню. Мовознавство. 2008. № 1. С. 56–59.
8. Сокол И. А. Проект как метод реализации коммуникативного подхода в обучении иностранному языку. Иностранные языки в школе. 2008. № 1. С. 16–21.

УДК 343.13

Бабаєва Олександра Володимирівна

*асистент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Бабаева Александра Владимировна

*ассистент кафедры криминального процесса и оперативно-розыскной деятельности
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого*

Babaeva Alexandra

*Assistant of the Department of Criminal Procedure and Investigative Activities
Yaroslav Mudryi National Law University*

Климович Юлія Олександрівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Климович Юлия Александровна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Klymovych Yuliia

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

**ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДКРИТТЯ СТОРОНОЮ
ОБВИНУВАЧЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
ЩОДО НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ**

**О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМНЫХ ВОПРОСАХ ОТКРЫТИЯ СТОРОНОЙ
ОБВИНЕНИЯ МАТЕРИАЛОВ ДОСУДЕБНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ
ОТНОСИТЕЛЬНО НЕГЛАСНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ (РОЗЫСКНЫХ) ДЕЙСТВИЙ**

**ABOUT SOME ISSUES OF THE OPENING OF THE MATERIAL
OF THE PRE-TRIAL INVESTIGATION RELATING TO COVERT
INVESTIGATION PROCEDURES BY THE PROSECUTION**

Анотація. Статтю присвячено дослідженню проблемних питань, пов'язаних із такою процесуальною дією як відкриття матеріалів досудового розслідування після його завершення, зокрема тих, що стали підставою для проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Автори аналізують положення міжнародно-правових актів з метою з'ясування сутнісних елементів права на справедливий суд. Зазначається, що відкриття матеріалів досудового розслідування після його завершення є процесуальною дією, що забезпечує реалізацію права на справедливий суд у його процесуальному аспекті. На підставі аналізу правових позицій Верховного Суду України, Верховного Суду та Європейського суду з прав людини, авторами виділяється два підходи до визначення обсягів відкриття матеріалів досудового розслідування, що стосуються негласних слідчих (розшукових) дій. Перший підхід ґрунтується на твердженні про необхідність відкриття усіх матеріалів, пов'язаних із проведенням негласних слідчих (розшукових) дій, другий – не заперечує можливість обґрунтованого обмеження права сторони захисту на ознайомлення таких матеріалів. Автори досліджують правові позиції, що стосуються правових наслідків невідкриття матеріалів досудового розслідування, зокрема щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Автори зауважують, що, незважаючи на імперативний припис щодо визнання доказів, невідкритих стороні кримінального провадження недопустимими, практика з цього приводу склалася доволі неоднозначною. Зроблено висновок про те, що відкриття матеріалів досудового розслідування після його завершення, в тому числі, тих, які стали підставою для проведення негласних слідчих (розшукових) дій, є важливою процесуальною складовою права людини на справедливий суд. Однак, для урівноваження інтересів сторони обвинувачення та сторони захисту визнаємо

обґрунтованим обмеження права сторони захисту на ознайомлення з деякими матеріалами досудового розслідування, пов'язаних із проведенням негласних слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: право на справедливий суд, відкриття матеріалів досудового розслідування після його завершення, сторона захисту, сторона обвинувачення.

Аннотация. Стаття посвящена исследованию проблемных вопросов, связанных с таким процессуальным действием как открытие материалов досудебного расследования после его завершения, в частности тех, которые стали основанием для проведения негласных следственных (розыскных) действий. Авторы анализируют положения международно-правовых актов с целью выяснения сущностных элементов права на справедливый суд. Отмечается, что открытие материалов досудебного расследования после его завершения является процессуальным действием, которое обеспечивает реализацию права на справедливый суд в его процессуальном аспекте. На основании анализа правовых позиций Верховного Суда Украины, Верховного Суда и Европейского суда по правам человека, авторы выделяют два подхода к определению объема открытия материалов досудебного расследования, которые касаются негласных следственных (розыскных) действий. Первый подход основывается на утверждении о необходимости открытия всех материалов, связанных с проведением негласных следственных (розыскных) действий, второй — не отрицает возможности обоснованного ограничения прав стороны защиты на ознакомление с такими материалами. Авторы исследуют правовые позиции, которые касаются правовых последствий неоткрытия материалов досудебного расследования, в частности касающихся проведения негласных следственных (розыскных) действий. Авторы отмечают, что, несмотря на императивное предписание о признании доказательств, неоткрытых стороне уголовного производства недопустимыми, практика по этому поводу сложилась довольно противоречивая. Сделано вывод о том, что открытие материалов досудебного расследования после его завершения, в том числе, тех, которые стали основанием для проведения негласных следственных (розыскных) действий, является важной процессуальной составляющей права человека на справедливый суд. Однако, для уравнивания интересов стороны обвинения и стороны защиты авторы признают обоснованным ограничение прав стороны защиты на ознакомление с некоторыми материалами досудебного расследования, связанными с проведением негласных следственных (розыскных) действий.

Ключевые слова: право на справедливый суд, открытие материалов досудебного расследования после его завершения, сторона защиты, сторона обвинения.

Summary. The article is dedicated to the examination of some issues related to such a procedural action as the opening of the material of the pre-trial investigation after its completion, more specifically, those one, which is the grounds of conducting covert investigation procedures. The authors examine the provisions of the international legal acts to determine essential elements of the right to a fair trial. It is being noted that the opening of the material of the pre-trial investigation after its completion is the procedural action which is enforcement of the right to a fair trial in its procedural content. On the basis of the analysis of legal positions of the Supreme Court of Ukraine, the Supreme Court and The European Court of Human Rights the authors identify two approaches to determination of the volume of the material of the pre-trial investigation relating to covert investigation procedures which should be opened. The first approach is based on assertion that it is necessary to open all the material related to covert investigation procedures, the second one is based on assertion that does not deny the possibility of reasonable restriction of the right of the defense to acquaint with the material. The authors examine some legal positions on the legal consequences when the material of the pre-trial investigation, more specifically, those one, which is related to covert investigation procedures, is not opened. The authors' special attention is concentrated on the fact that despite the fact that the character of the provision which declares the unopened by the defense and the prosecution evidence to be inadmissible is mandative the practical activity is very ambiguous. The conclusion is that the opening of the material of the pre-trial investigation after its completion, more specifically, those one, which is the grounds of conducting covert investigation procedures, is the essential elements of the right to a fair trial. However, in order to balance the interests of the defense and the prosecution the authors consider it to be possible to restrict reasonably the right of the defense to acquaint with the material of the pre-trial investigation relating to covert investigation procedures.

Key words: the right to a fair trial, the opening of the material of the pre-trial investigation after its completion, the defense, the prosecution.

Постановка проблеми. Згідно з положеннями ч. 1 та ч. 2 ст. 290 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК) прокурор або слідчий за його дорученням, визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, зобов'язаний повідомити

підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування. Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його

розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання. Зазначена норма стосується і відкриття матеріалів, пов'язаних із проведенням негласних слідчих (розшукових) дій (далі — НСРД). Проте, незважаючи на імперативний характер норми щодо відкриття стороною обвинувачення матеріалів заохочує всіх наявних у неї матеріали досудового розслідування після його завершення, зокрема, протоколів, у яких зафіксовано хід та результати проведення певних дій та матеріалів, які є правовою підставою проведення таких дій (ухвали, постанови, клопотання), на практиці не сформувався єдиний усталений підхід до реалізації зазначеного нормативного положення. Питання не відкриття стороною обвинувачення матеріалів НСРД стороні захисту ставала предметом розгляду Верховного Суду України (далі — ВСУ), Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) та, попри це, розглядалося й новоствореним Верховним Судом (далі — ВС).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання, пов'язані з процедурою відкриття матеріалів досудового розслідування після його завершення, ставали предметом наукових досліджень таких авторів як Гловюк І. В., Лисенкова С. О., Фомін С. Б. та інших, проте підходи до розв'язання цих питань змінюються, що зумовлює необхідність їх ретельного дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті — дослідити існуючі наукові підходи до визначення обсягу матеріалів, пов'язаних із проведенням НСРД, що підлягають відкриттю стороною обвинувачення стороні захисту.

Виклад основного матеріалу. Одним із фундаментальних абсолютних прав людини є право на справедливий суд. Воно було закріплено низкою міжнародно-правових актів, зокрема Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 р. та Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (далі — Конвенція). Відповідно до положень Конвенції: «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [6, ч. 1 ст. 6]. Схоже визначення права на справедливий суд відображено і у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р.: «Кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його права та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону» [9, ч. 1 ст. 14]. Тож,

сутнісними елементами права на справедливий суд є: суд, встановлений законом; суд, який відповідає вимогам незалежності та безсторонності; суд, який має компетенцію щодо встановлення обґрунтованості будь-якого обвинувачення [7, с. 106].

Конвенцією закріплено право кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту [6, п. b, ч. 3 ст. 6]. Суттєве значення для забезпечення реалізації цього права має процесуальна дія, що передбачає ознайомлення з матеріалами досудового розслідування після його завершення сторонами кримінального провадження. ВС у п. 54 Постанови Великої Палати від 16 січня 2019 року, у справі № 751/7557/15-к наголошує на тому, що ця, встановлена законодавцем процедура, забезпечує реалізацію права на справедливий суд, тобто надає можливість сторонам майбутнього судового розгляду ознайомитися із доказами кожної із них і підготувати правову позицію, що буде ними обстоюватись у змагальній процедурі судового розгляду.

Відповідно до пп. 5.1, 5.2 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні (далі — Інструкція) матеріали, пов'язані із проведенням НСРД, зокрема постанови слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії та додатки до нього, протокол про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які містять відомості про факт та методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а також відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться або планується проведення такої дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам та безпеці, підлягають засекречуванню. Засекречування таких матеріальних носіїв інформації здійснюється слідчим, прокурором, співробітником уповноваженого оперативного підрозділу, слідчим суддею шляхом надання на підставі Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого Наказом Служби Безпеки України від 12.08.2005 р. № 440, відповідному документу грифа секретності.

Тож, відкриттю матеріалів досудового розслідування, пов'язаних із проведенням НСРД, передують процедура їх розсекречування: відповідно до пп. 5.9, 5.10 та 5.30 Інструкції після завершення проведення негласних слідчих (розшукових) дій грифи секретності матеріальних носіїв інформації щодо їх проведення підлягають розсекреченню на підставі рішення прокурора, який здійснює повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, з урахуванням обставин кримінального провадження та необхідності

використання матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій як доказів після проведення таких дій, у випадку, якщо витік зазначених відомостей не завдасть шкоди національній безпеці України. Таке рішення оформлюється постановою прокурора, який здійснює повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що погоджується керівником прокуратури. До розсекречених матеріалів доступ надається разом з іншими матеріалами досудового розслідування в порядку ст. 290 КПК України [5].

Слід зазначити, що на практиці не склалося єдності щодо обсягу відкриття стороні захисту матеріалів досудового розслідування, які стосуються проведення НСРД. Тож, в цілому можна виділити два протилежні підходи: згідно з першим, відкриттю підлягають усі матеріали, пов'язані із проведенням НСРД (тобто не тільки результати цих дій, а й документи, які стали правовою підставою їх проведення: клопотання слідчого, прокурора, їх постанови, доручення, ухвала слідчого судді); згідно з другим — лише деякі з таких матеріалів.

Відкриття стороні захисту матеріалів, пов'язаних із проведенням НСРД, є важливою гарантією справедливого судового розгляду, про що ЄСПЛ неодноразово наголошував у своїх рішеннях, зокрема у справах «Джасперс проти Сполученого Королівства», «Раманаукас проти Литви», «Банніков проти Росії» та «Мантованеллі проти Франції». Безпосередньо у ч. 12 ст. 290 КПК зазначається, що у випадку, якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень цієї статті, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази. Це положення фактично передбачає кримінальну процесуальну санкцію стосовно сторін кримінального провадження, яка реалізується в разі невиконання сторонами обов'язку щодо відкриття матеріалів. Вона полягає в тому, що в майбутньому суд не має права допустити відомості як докази у невідкритих матеріалах [4]. Таку радикальність, можна пояснити тим, що, як визначено у п. 2 Постанови ВСУ від 12 жовтня 2017 року у справі № 5-237к(15)17, невідкриття матеріалів досудового розслідування щодо проведенням НСРД, визнається порушенням права на справедливий суд, адже недослідження зазначених матеріалів призводить до оперування судом доказами, допустимість яких є імовірною, що в контексті презумпції невинуватості є неприпустимим для обґрунтування рішення про винуватість особи.

Так, у п. 13 Постанови ВСУ від 16 березня 2017 року у справі № 5-364-к(16) зазначається, що невідкриття матеріалів сторонами одна одній в порядку статті 290 КПК після закінчення досудового розслідування, а також додаткових матеріалів, отриманих до або під час судового розгляду, є підставою для визнання судом відомостей, що містяться в них, недопустимими як докази.

Зауважимо, що у Постанові Великої Палати ВС від 16 січня 2019 року у справі № 751/7557/15-к викладено аналогічну правову позицію. Ця постанова була прийнята на заперечення правового висновку Колегії суддів Касаційного кримінального суду про можливість відступу від цієї правової позиції. Так, Колегією суддів Касаційного кримінального суду було вказано наступне: процесуальні документи, які стали правовою підставою для проведення НСРД (зокрема, ухвали, постанови, клопотання), що не були відкриті стороні захисту на момент звернення до суду з обвинувальним актом, оскільки вони не були у розпорядженні сторони обвинувачення — за наявності відповідного клопотання, можуть бути відкриті під час судового розгляду у суді першої чи апеляційної інстанції. Таке відкриття на цих стадіях кримінального провадження процесуальних документів, які стали правовою підставою для проведення НСРД, не стане підставою для визнання відомостей, які містяться у них, та результатів проведення таких дій недопустимими доказами відповідно до ст. 290 КПК.

Проте, у п. 63 зазначеної вище Постанови ВС вказує, що за наявності відповідного клопотання процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД (ухвали, постанови, клопотання) і яких не було відкрито стороні захисту в порядку, передбаченому ст. 290 КПК, оскільки їх тоді не було у розпорядженні сторони обвинувачення (процесуальні документи не було розсекречено на момент відкриття стороною обвинувачення матеріалів кримінального провадження), можуть бути відкриті іншій стороні, але суд також не має допустити відомості, що містяться в цих матеріалах кримінального провадження, як докази.

Однак, з аналізу практики ЄСПЛ у таких справах як «Едвардс і Льюїс проти Сполученого Королівства», «Якуба проти України» можна дійти висновку, що право сторони захисту на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, що містять матеріали, які підлягають засекречуванню, не є абсолютним. Так, у справі «Якуба проти України» ЄСПЛ зазначає, що питання доступу до доказів може виникнути в контексті статті 6 Конвенції, у разі, якщо оскаржувані докази стосуються заявника, зокрема, якщо вони суттєво вплинули на обвинувачення, які було висунуто проти нього. Це стосується випадків, коли докази використовувались та були покладені в основу встановлення винуватості заявника або в них містилися такі відомості, які могли б дозволити заявникові виправдати себе або за його зверненням зменшити обсяг обвинувачення, висунутого проти нього. Втім, право на розкриття відповідних доказів не є абсолютним правом. У будь-якому кримінальному провадженні можуть виникати конкуруючі інтереси, наприклад, національна безпека або необхідність захищати свідків, що піддаються ризику репресій, або зберігати таємні

поліцейські методи розслідування злочинів, які повинні бути урівноважені з правами обвинувачених. У деяких випадках може бути необхідним отримання певних доказів від сторони захисту, щоб зберегти основні права іншої особи або захистити важливий суспільний інтерес. Проте лише такі заходи, які обмежують право на захист і є суворо необхідними, є також припустимими згідно з пунктом 1 статті 6 Конвенції [2, пп. 43, 44].

Окрім того, у справі «Моїсєєв проти Росії» ЄСПЛ передбачає, що принцип рівності сторін як один із аспектів більш широкого поняття справедливого судового розгляду, закріпленого в ст. 6 ч. 1 Конвенції, вимагає, щоб кожній стороні була надана розумна можливість викласти свої аргументи в умовах, які не ставлять її в невідгідне положення в порівнянні з іншою стороною. Однак, ЄСПЛ допускає, що міркувань національної безпеки можуть за певних обставин призводити до процесуальних обмежень в справах, які зачіпають державну таємницю [3, пп. 203, 216].

У справі ж «Мірілашвілі проти Росії» ЄСПЛ зосереджує свою увагу на кількох ключових позиціях, що дозволяють обґрунтувати підстави обмеження права сторони захисту щодо ознайомлення з усіма матеріалами досудового розслідування, які, як і матеріали щодо проведення НСРД, підлягають засекречуванню. По-перше, обмеження права сторони захисту на ознайомлення з такими матеріалами повинно відповідати процесуальним гарантіям і бути виправданим законними інтересами. По-друге, категорії секретних матеріалів, які можуть бути приховані стороною обвинувачення, повинні бути визначені на законодавчому рівні, оскільки поняття законності та верховенства закону в демократичному суспільстві вимагають, щоб заходи, що зачіпають фундаментальні права, такі як право на справедливий судовий розгляд, мали законну юридичну підставу і відповідали досягненню їх захисних функцій. По-друге, важливою є роль судді, який повинен знайти баланс між реалізацією суспільних інтересів, пов'язаних із збереженням таємниці, і значенням чи потенційним значенням документів для інтересів обвинуваченого. По-третє, обмеження права сторони захисту на ознайомлення з матеріалами, які підлягають засекречуванню, повинно урівноважуватися

процесуальними гарантіями. По-четверте, не є порушенням невідкриття стороною обвинувачення матеріалів, які не є частиною її правової позиції [1, пп. 195, 204, 197, 198, 199].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, відкриття матеріалів досудового розслідування, зокрема тих, що стали підставою для проведення НСРД, має велике значення в рамках змагального процесу у кримінальному провадженні. Ця процесуальна дія пов'язана насамперед із формуванням сторонами своїх правових позицій та визначення тактики обвинувачення і захисту в судовому провадженні. У практиці ВС, ВСУ — важливого джерела кримінального процесуального права, усталеною є правова позиція, згідно з якою всі матеріали, які стосуються проведення НСРД, в тому числі документів, які є підставою для їх проведення, підлягають відкриттю стороні захисту. З іншого боку, на виконання взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань, згідно Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. суди при розгляді справ зобов'язані застосовувати практику ЄСПЛ як джерело права. З аналізу практики ЄСПЛ можна дійти висновку про те, що право сторони захисту на ознайомлення із матеріалами досудового розслідування, пов'язаних із проведенням НСРД, не вважається абсолютним. Така правова позиція є певною мірою опозиційною до тієї, яка була сформульована ВС та ВСУ. Тож, закономірно при правозастосуванні виникатиме проблема: якої правової позиції дотримуватися суду? На нашу думку, для того, щоб забезпечити дійсну рівність сторін в їх процесуальних можливостях та врахувати інтереси як сторони обвинувачення, так і сторони захисту, цілком обґрунтованим вважаємо можливість обмеження права сторони захисту на ознайомлення з деякими матеріалами, пов'язаними з проведенням НСРД, якщо буде дотримано низку вимог, сформульованих ЄСПЛ, як своєрідного європейського стандарту. Зокрема, таке обмеження буде правомірним у випадках, якщо підстави обмеження будуть спрямовані на захист важливих суспільних інтересів, отримають закріплення на рівні закону, врівноважаться іншими процедурами, яких дотримуються судові органи та не будуть надто широкими за обсягом.

Література

1. Case of Mirilashvili v. Russia (Application no. 6293/04). URL: <https://www.legal-tools.org/doc/0e491f/pdf/>
2. Case of Yakuba v. Ukraine (Application no. 1452/09). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-189740%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-189740%22]})
3. «Дело «Моисеев (Moiseyev) против Российской Федерации» [Moiseyev v Russia] (жалоба N62936/00). URL: <https://roseurosud.org/r/st-7/postanovlenie-espch-moiseev-protiv-rossii>
4. Постанова ККС ВС від 24 квітня 2018 року, справа № 462/5338/14-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74440190>.

5. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ ГПУ, МВС, СБУ, АДПСУ, МФ, МЮ від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року // Урядовий кур'єр. 2010. № 215.

7. Кримінальний процес: підручник / [О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін.]; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. — Харків: Право, 2018. 584 с.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон від 13.04.2012 р., № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

9. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: міжнар. док. ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР N2148-VIII (2148-08) від 19.10.73.

References

1. Case of Mirilashvili v. Russia (Application no. 6293/04). URL: <https://www.legal-tools.org/doc/0e491f/pdf/>.

2. Case of Yakuba v. Ukraine (Application no. 1452/09). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-189740%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-189740%22]}).

3. «Delo «Moiseev (Moiseyev) protiv Rossiyskoy Federatsii» [Moiseyev v Russia] (zhaloba N62936/00). URL: <https://roseurosud.org/r/st-7/postanovlenie-espch-moiseev-protiv-rossii>.

4. Postanova KKS VS vid 24 kvitnja 2018 roku, sprava # 462/5338/14-k. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74440190>.

5. Pro zatverdzhennja Instrukciji pro orghanizaciju provedennja neghlasnykh slidchych (rozshukovykh) dij ta vykorystannja jikh rezul'tativ u kryminal'nomu provadzhenni: nakaz GhPU, MVS, SBU, ADPSU, MF, MJu vid 16.11.2012 r. # 114/1042/516/1199/936/1687/5.

6. Konvencija pro zakhyst prav ljudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 04 lystopada 1950 roku // Urjadovyj kur'jer. 2010. #215.

7. Kryminal'nyj proces: pidruchnyk / [O. V. Kaplina, O. Gh. Shylo, V. M. Trofymenko ta in.]; za zagh. red. O. V. Kaplinoji, O. Gh. Shylo. — Kharkiv: Pravo, 2018. — 584 s.

8. Kryminal'nyj procesual'nyj kodeks Ukrajiny [Elektronnyj resurs]: Zakon vid 13.04.2012 r., #4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

9. Mizhnarodnyj pakt pro ekonomichni, social'ni i kul'turni prava: mizhnar. dok. ratyfikovanyj Ukazom Prezydiji Verkhovnoji Rady Ukrajinskoji RSR N2148-VIII (2148-08) vid 19.10.73.

Золотарьова Марина Геннадіївна
студентка

*Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Національного авіаційного університету*

Золотарёва Марина Геннадьевна
студентка

*Учебно-научного института международных отношений
Национального авиационного университета*

Zolotarova Marina

Student of the

*Educational and Research Institute of International Relations of the
National Aviation University*

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РЕАЛИЗАЦИИ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORK, FORMATION AND IMPLEMENTATION OF THE FOREIGN POLICY OF THE EUROPEAN UNION

Анотація. У статті проаналізовано пріоритети національних політик країн-членів ЄС з урахуванням їх зростаючої готовності до об'єднання ресурсів на загальноєвропейському рівні з метою отримання більшого впливу на світові процеси, такі як торгівельна політика, охорона довкілля, політична безпека.

Виокремлено ключові напрями зовнішньої діяльності ЄС.

Наведено результати дослідження інститутів ЄС, що існують на теперішній час та беруть активну участь у формуванні Європейської політики безпеки й оборони. Розвитку цих структур заважає прагнення всіх країн – членів ЄС, особливо великих, уберегти свої національні інтереси в зовнішній і військовій політиці, коли відбувається зіткнення національних інтересів з колективними.

Приділено увагу основним передумовам включення зазначених положень у договір.

Розглянуто етапи інституційного розвитку спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, новітні тенденції у процесі інтеграції національних зовнішніх політик країн-членів ЄС.

Мета: дослідження інститутів ЄС, аналіз їхніх повноважень та інструментів щодо формування європейської політики безпеки й оборони, за допомогою яких здійснюється управління в зазначеній сфері.

Метод системного аналізу було застосовано для дослідження концептуальних засад Спільної європейської політики в сфері безпеки та оборони, також було застосовано історичний метод та метод контент-аналізу у висвітленні окремих фактів та подій, що мали місце в рамках об'єкту дослідження.

Ключові слова: спільна зовнішня і безпекова політика, мілітаризація, інтеграція, східне партнерство, Лісабонський договір, зовнішня діяльність, Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і безпекової політики.

Аннотация. В статье проанализированы приоритеты национальных политик стран-членов ЕС с учетом их растущей готовности к объединению ресурсов на общеевропейском уровне с целью получения большего влияния на мировые процессы, такие как торговая политика, охрана окружающей среды, политическая безопасность.

Выделены ключевые направления внешней деятельности ЕС.

Приведены результаты исследования институтов ЕС, существуют в настоящее время и активно участвуют в формировании европейской политики безопасности и обороны. Развитию этих структур мешает стремление всех стран – членов ЕС, особенно крупных, убересть свои национальные интересы во внешней и военной политике, когда происходит столкновение национальных интересов с коллективными.

Уделено внимание основным предпосылкам включения указанных положений в договор.

Рассмотрены этапы институционального развития общей внешней политики и политики безопасности ЕС, новейшие тенденции в процессе интеграции национальных внешних политик стран-членов ЕС.

Цель: исследование институтов ЕС, анализ их полномочий и инструментов по формированию европейской политики безопасности и обороны, с помощью которых осуществляется управление в указанной сфере.

Метод системного анализа был использован для исследования концептуальных основ Общей европейской политики в сфере безопасности и обороны, также были применены исторический метод и метод контент-анализа в освещении отдельных фактов и событий, имевших место в рамках объекта исследования.

Ключевые слова: общая внешняя политика и политика безопасности ЕС, милитаризация, интеграция, восточное партнерство, Лиссабонский договор, внешняя деятельность, Верховный представитель Союза по иностранным делам и политике безопасности

Summary. This article deals with analysis of the priorities of the EU member states' national policies with regard to their increasing willingness to pull resources together at the European Union level in order to have greater influence over global issues, such as trade policy, environment, political security.

Key areas of external action are determined.

The article presents the results of a research into the existing EU institutions taking an active part in shaping the European Security and Defense Policy. The development of these structures is hindered by the striving of all the EU member states, especially the big ones, to protect their own national interests in foreign and military politics, when there is a clash of national and collective interests.

Focus on the basic premise inclusion of these provisions in the Treaty.

The institutional development of the Common Foreign and Security Policy, innovative integrative tendencies of EU member states' national foreign policies are considered.

Objective: to study EU institutions, analyze their powers and tools for the formation of a European security and defense policy, through which management in this area is carried out.

The method of system analysis was used to study the conceptual foundations of the Common European Security and Defense Policy, and the historical method and content analysis method was used to highlight certain facts and events that occurred within the framework of the research object.

Key words: Common Foreign and Security Policy, militarization, integration, Eastern Partnership, the Lisbon Treaty, external action, High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy.

Постановка проблеми. З початку 1970-х рр. відбувається перехід від системи міжнародних зв'язків, у яких держави зі своїми чітко визначеними цілями домінують над глобальною системою, до системи світового врядування, в якій держави співпрацюють задля досягнення спільної безпеки у світі. Хоча європейська зовнішня і безпекова політика не замінює національні зовнішні політики, варто говорити про їх тісний зв'язок і, навіть, зрощення. Цей процес викликаний потребою у підвищенні спроможності ЄС відповідати на кризові явища сьогодення, «милітаризації» спільної зовнішньої та безпекової політики, підкресленням всеохоплюючої ролі ЄС як координатора політик країн-членів.

Процес формування зовнішньополітичної функції був започаткований з прийняттям Єдиного Європейського акту. Проте саме прийняття Маастрихтського договору ознаменувало новий етап інтеграції Європейських Співтовариств, що виявилось, зокрема, у розширенні компетенції інтеграційного утворення та початку інтенсивного розвитку його спільної зовнішньої політики.

ЄС стоїть на трьох стовпах, якими є: європейські спільноти, спільна зовнішня політика та політика безпеки і співпраця у правосудді та карних справах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку спільної зовнішньої і безпекової

політики ЄС присвячено досить велику кількість наукових праць. Серед дослідників різних аспектів цієї проблематики слід, зокрема, назвати Я. Манерса, який аналізує окремі національні зовнішні політики європейських країн і питання нормативного характеру спільної зовнішньої та безпекової політики Євросоюзу, розглядає міжнародні відносини як відповідь на глобалізаційні виклики, Ш. Брезертон і Д. Воглера, які досліджують роль ЄС як міжнародного гравця. Еволюцію зовнішньої політики ЄС, її інституційний розвиток проаналізовано в наукових працях Х. Магоні, М. Сміта, С. Марша і Х. Макенштейна. Безпековій складовій та питанню «милітаризації» присвячено дослідження М. Поллака, А. Васконселоса. Серед вітчизняних вчених загальним аналізом зовнішньої політики ЄС опікуються Ю. Ковбасюк, О. Шаповалова, О. Шнирков, оборонному та безпековому виміру співробітництва України з ЄС присвячені роботи О. Пошедіна та інших.

Мета: дослідження інститутів ЄС, аналіз їхніх повноважень та інструментів щодо формування європейської політики безпеки й оборони, за допомогою яких здійснюється управління в зазначеній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. З моменту втілення в життя ідеї об'єднаної Європи найбільш важливим було питання ролі і місця

новоствореного утворення в світі. Особливо гостро це питання постало у зв'язку зі створенням Європейського Союзу.

Перші спроби запровадження спільної зовнішньої політики фактично пов'язуються з прийняттям Єдиного Європейського Акту у 1986 році, який сформував принципи європейського політичного співробітництва [2]. Але для забезпечення подальшого прогресивного розвитку Європейських Співтовариств цього було замало: необхідні були реформи, які б не тільки удосконалили структуру та компетенцію об'єднання, а й забезпечили ефективну зовнішню політику та активну участь європейської спільноти у міжнародних справах. Така можливість почати будувати якісно новий союз європейських держав, випала на початку 90-х років.

Крах комунізму та закінчення «холодної війни» створив у міжнародних відносинах певний вакуум [3, с. 52], що спонукало до пошуку нових форм політичної інтеграції. Крім того, позитивні результати економічної інтеграції, які призвели до зростання економічної стабільності держав-членів Європейських Співтовариств, потребували подальшої узгодженості у вирішенні економічних питань з іншими сферами суспільно-політичного життя: правовою, соціальною, політичною тощо.

З 1999 р. триває формування безпекової політики ЄС, яке втілюється у розвитку відповідних інституцій і структур, реалізації стратегій, місій, наприклад, проведенні миротворчих і наглядових заходів тощо. Амстердамський договір закріпив посаду Високого представника з питань СЗБП, яку обійняв Хав'єр Солана [1, с. 67]. Оскільки до цього зовнішня політика ЄС тяжіла до «нормативної влади», тобто до встановлення нових стандартів 233 міжнародних відносин, основне місце в яких посідає розбудова миру, захист прав людини і демократія, свобода від страху і переслідувань, Європа опинилася у власній пастці: вона не мала спроможності захищати миролюбні інтереси, не спираючись у тому числі на не м'які методи. Концепцію «мілітаризації» нормативної влади, запропоновану Хав'єром Соланою, підтримала збройна промисловість для формування європейського військово-промислового комплексу; були створені Європейське оборонне агентство та Інститут безпекових досліджень.

Одним з елементів цього процесу стала перша стратегія європейської безпеки під назвою «Безпечна Європа у кращому світі», яка вийшла 12 грудня 2003 р. [6]. Основними загрозами були названі тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, регіональні конфлікти, загроза державності та організована злочинність. За п'ять років, у 2008 р., було здійснено оцінку впровадження цієї стратегії і виокремлено такі додаткові загрози, як кіберзлочинність, енергетична безпека (особливо у випадку з Російською Федерацією), глобальні кліматичні зміни [2, с. 32].

Держави-члени на момент утворення ЄС ще не були готові до суттєвого обмеження своїх суверенних прав, що проявилось у визначенні форми співробітництва в сфері зовнішньої політики, закріпленої Маастрихтським договором. Відповідно до Маастрихтського договору ЄС засновувався на трьох «опорах»: трьох Співтовариствах, спільній зовнішній та безпековій політиці, співробітництві в сфері внутрішніх справ та правосуддя [6].

Залишення остаточного рішення за державами-членами в питаннях спільної зовнішньої політики було наслідком прагнення держав-членів зберегти свої суверенні права, а тому надання ЄС повноважень в сфері реалізації зовнішньополітичної функції відбувалося дуже повільно та обережно. Виходячи зі змісту ст. J.1.2. Договору про Європейський Союз метою запровадження спільної зовнішньої політики та політики безпеки було захист спільних цінностей, основних інтересів і незалежності Союзу, збереження миру і зміцнення безпеки Союзу, безпеки держав-членів та міжнародної безпеки, сприяння міжнародному співробітництву, розвиток і зміцнення демократії і верховенства закону, а також поваги до прав і основних свобод людини [7]. Як бачимо з вищевикладеного, основною причиною впровадження спільної зовнішньої політики Європейського Союзу визнавалася необхідність єдиної виваженої зовнішньої політики на міжнародній арені, у тому числі з питань забезпечення безпеки, економічних та соціальних питань. Євросоюз не міг розвиватися далі лише суто в економічному руслі, чим більше поглиблювалася економічна інтеграція, тим сильніше держави-члени потребували єдиної політичної волі, у тому числі у зовнішніх відносинах.

Договір про Європейський Союз був більше орієнтований на забезпечення суверенітету держав-членів, ніж на побудову дійсно ефективної єдиної зовнішньої політики. Так, відповідно до п. J.1.3, J.1.4. Договору про ЄС передбачалось лише систематичне співробітництво між державами-членами у проведенні зовнішньої політики в дусі лояльності та взаємної солідарності, та поступова реалізація спільних дій в тих сферах, в яких держави-члени мали важливі інтереси, а також утримання від будь-яких дій, які суперечать інтересам Союзу або можуть призвести до зниження ефективності його дій [10].

На початку вересня 2016 р. Ф. Могеріні висловила низку пропозицій щодо фактичного наповнення ідеї Глобальної стратегії ЄС. Перш за все, йшлося про створення у Брюсселі штаб-квартири для управління європейськими бойовими групами у випадку їх застосування, яка мала б з часом перетворитися у штаб-квартиру для управління усіма майбутніми операціями. Високий представник ЄС також оприлюднила пропозиції щодо поєднання ресурсів країн ЄС, які необхідні для розвитку сектора безпеки і оборони, зауваживши, що це не передбачає створення європейської армії.

Напрацювання Єврокомісії, Європарламенту, інших керівних органів вилилися у прийняття на грудневому 2016 р. засіданні Ради ЄС на рівні глав держав та урядів низки документів, об'єднаних у т.зв. «Зимовий пакет» з Європейської безпеки і оборони (2016 EU Security and Defense Winter Package). До нього увійшли: нові політичні цілі і наміри у сфері безпеки й оборони — План імплементації Глобальної стратегії ЄС з питань безпеки та оборони (Implementation Plan on Security and Defence); фінансові засоби, визначені в Європейському оборонному плані дій (European Defence Action Plan); комплект пропозицій з виконання Спільної декларації ЄС-НАТО (EUNATO Joint Declaration) [9].

У Європейському Союзі вже розпочалось переосмислення важливості самостійної здатності протистояти загрозам, він отримав стратегічну автономію та підняв питання СПБО на найвищий щабель уваги — на рівень глав держав. Крім прийняття політичних рішень, за перший рік імплементації Глобальної стратегії були зроблені певні практичні кроки щодо посилення цього безпеково-оборонного виміру в ЄС. По-перше, було схвалено низку документів, об'єднаних у т.зв. «Зимовий пакет» з Європейської безпеки і оборони, які стали рамочними для прийнятого пізніше плану «постійного структурного співробітництва».

По-друге, Євросоюз посилив свої оборонні управлінські структури. Кроком у реалізації Глобальної стратегії ЄС стало створення військового штабу ЄС. По-третє, створення військового штабу ЄС викликало експертні дискусії про створення власне «європейської армії». Сьогодні малоймовірно, що Євросоюз зробить такий крок. Формування «європейської армії» створює ризики розколу трансатлантичної єдності, адже не всі країни ЄС підтримують цю ідею, та й провести лінію розмежування між повноваженням ЄС і НАТО у сфері безпеки та оборони вкрай складно. Однак, окремі елементи спільної політики у сфері безпеки і оборони реалізуються у Євросоюзі вигляді бойових тактичних груп, а також ведуться експертні дискусії про можливість створення т.зв. «оборонного союзу» (що також було запропоновано Європарламентом у листопаді 2016 р.).

У випадку нагальної необхідності, що виникає в результаті зміни ситуації та невідповідності рішення Ради реальній ситуації, держави-члени можуть самостійно прийняти рішення щодо власної позиції, але з урахуванням загальних цілей Євросоюзу. Держави-члени зобов'язані негайно інформувати Раду про такі випадки (ст. J.3.6. Маастрихтського договору). Також відповідно до J.8.3 Договору про ЄС державам-членам надавалося право надавати пропозиції Раді щодо провадження спільної зовнішньої політики та посилалися на неї з будь-яких зовнішньополітичних питань. Запроваджено представництво Союзу в рамках здійснення спільної зовнішньої політики, яке покладалося на Головуючого Ради ЄС, згідно з статтею J.5.1 Договору про Євросоюз [11].

Від злагодженої роботи Ради ЄС, Європейської Ради та Європейського Парламенту в рамках їх повноважень щодо провадження спільної зовнішньої політики Союзу залежала і ефективність роботи Комісії у визначеному напрямку, на яку згідно з ст. J.9. Договору про ЄС покладався обов'язок діяти відповідно до напрямків зовнішньої політики Європейського Союзу.

Висновки. Одною з головних цілей ухвалення Євросоюзом нової Глобальної стратегії із зовнішньої та безпекової політики було перетворення його з регіональної організації на глобального гравця у сфері безпеки. Однак цей процес було суттєво ускладнено внутрішніми ЄС («Брекзит») та зовнішніми 10 (висловлений сумнів нової американської адміністрацією щодо відданості США гарантіям у рамках НАТО через невиконання європейськими партнерами Альянсу зобов'язанням стосовно оборонних витрат) факторами.

ЄС спромігся розробити низку стратегічних документів, які регулюють співпрацю майже з усіма регіонами світу. Багатосторонні угоди формують відносини ЄС з іншими партнерами, при цьому країни Латинської Америки вже почали наслідувати модель політики ЄС у своєму регіоні. В основі філософії ЄС закладено цінності мирного і демократичного світу під егідою ООН: добробут, заснований на демократії, повага до прав людини, верховенства права. Це пояснює нормативний характер зовнішньої політики ЄС, яка довгий час не фокусувала увагу на оборонному вимірі. ЄС репрезентує нову форму зовнішньої політики, де всі країни-члени популяризують спільні цінності. Для просування своїх політичних інтересів у світі ЄС використовує різні види фінансових інструментів, перетворюючи політичні зобов'язання на конкретні дії.

Підбиваючи підсумок, слід сказати, що в цілому структури і інструменти зовнішньої і військової політики ЄС функціонують досить ефективно. Однак складності та проблеми на їхньому шляху завжди існували, існують і будуть існувати й надалі. На нашу думку, це можна пояснити наступним чином. Постійно заважає розвитку всіх цих структур та інструментів прагнення всіх країн — членів ЄС, особливо великих, уберегти свої національні інтереси в таких делікатних сферах, як зовнішня і військова політика. Це зіткнення національних інтересів з колективними.

В одних випадках інтеграційні інтереси беруть верх, в інших відступають. Разом із тим процес європейської інтеграції не можна зупиняти, необхідно йти, хоча й поступово, не поспішаючи, проте в жодному разі не зупинятися, тому що втрата ЄС динаміки свого розвитку може негативно вплинути на ситуацію в Європі в цілому. Отже, створення справжнього рівноправного економічного й політичного союзу може стати одним з основних факторів стабільності та безпеки Європейського континенту в майбутньому.

Література

1. Галик В. М. Україна в Європі і світі: навчальний посібник / В. М. Галик. — Київ: Знання, 2013. — 364 с.
2. Жбанков В. А. Эволюция компетенции Европейского Союза и ее отражение в европейском праве: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.10 «Международное право. Европейское право» / Жбанков В. А. — Москва, 2009. — 25 с.
3. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України: наук. доп. / авт. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін.; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. — К.: НАДУ, 2013. — 120 с.
4. Пошедін О. І. Воєнна безпека України в контексті співробітництва з Європейським Союзом / О. І. Пошедін // Вісн. НАДУ. — 2014. — № 3. — С. 53–59.
5. Порецкова Е. А. Великобритания и Маастрихтский договор 1992 года / Е. А. Порецкова. // Известия Саратовского университета. — 2012. — № 3. — С. 52.
6. Шаповалова О. І. Європейський Союз — Україна: межі нормативної сили / О. І. Шаповалова // International Review. — 2010. — № 2 (14). — Р. 4–10.
7. Шнирков О. І. Європейський Союз у глобальному інноваційному просторі: монографія / О. І. Шнирков. — К.: Видав.-поліграф. центр «Київський ун-т», 2008. — 143 с.
8. Common security and defence policy: The Civilian Planning Conduct Capability (CPCC). European Union External Action. April 2011. 3 p. URL: http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/csdp/documents/pdf/110412_factsheet_-_cpcc_-_version_4_en.pdf. cial Journal of the European
9. Consolidated Version of the Treaty on European Union // Of Union. 26.10.2012. P. 13–46. URL: http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bfa3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF
10. EUnity of Command — The Planning and Conduct of CSDP Operations / Royal Institute for International Relations; L. Simon, A. Mattelaer. Egmont paper. № 41 (Academia press). January 2011. 30 p. URL: <http://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2013/09/ep41.pdf?type=pdf>.
11. Financing of military operations: the ATHENA mechanism. FACTSHEET. Brussels. 10 January 2014. 4 p. URL: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/sede/dv/sede110914factsheetathena/sede110914factsheetathena_en.pdf

References

1. Galy'k V. M. Ukrayina v Yevropi i sviti: navchal'ny'j posibny'k [Ukraine in Europe and the World: Textbook] / V. M. Galy'k. — Ky'yiv: Znannya, 2013. — 364 s.
2. Zhbankov V. A. Эволюция компетенции Европейского Союзу и ее отражение в европейском праве [Evolution of the competence of the European Union and its reflection in European law]: avtoref. dy's. na zdobuttya nauk. stupenya kand. yur. nauk: specz. 12.00.10 «Mezhdunarodnoe pravo. Evropejskoe pravo» / Zhbankov V. A. — Moskva, 2009. — 25 s.
3. Modernizaciya derzhavnogo upravlinnya ta yevropejs'ka integraciya Ukrayiny' [Modernization of public administration and European integration of Ukraine]: nauk. dop. / avt. kol.: Yu. V. Kovbasyuk, K. O. Vashhenko, Yu. P. Surmin ta in.; za zag. red. d-ra nauk z derzh. upr., prof. Yu. V. Kovbasyuka. — K.: NADU, 2013. — 120 s.
4. Poshedin O. I. Voyenna bezpeka Ukrayiny' v konteksti spivrobitny'cztva z Yevropejs'ky'm Soyuzom [Military Security of Ukraine in the Context of Cooperation with the European Union] / O. I. Poshedin // Visn. NADU. — 2014. — # 3. — S. 53–59.
5. Poreczkova E. A. Vely'kobry'tany'ya y' Maastry'xtsky' j dogovor 1992 goda [The United Kingdom and Maastricht Treaty and 1992] / E. A. Poreczkova. // Y'zvesty'ya Saratovskogo uny'versy'teta. — 2012. — #3. — S. 52.
6. Shapovalova O. I. Yevropejs'ky'j Soyuz — Ukrayina: mezhi normaty'vnoyi sy'ly' [European Union — Ukraine: Limits of normative force] / O. I. Shapovalova // International Review. — 2010. — # 2 (14). — P. 4–10.
7. Shny'rkov O. I. Yevropejs'ky'j Soyuz u global'nomu innovacijnomu prostori: monografiya [European Union in the Global Innovation Space] / O. I. Shny'rkov. — K.: Vy'dav.-poligraf. centr «Ky'yivs'ky'j un-t», 2008. — 143 s.
8. Common security and defence policy: The Civilian Planning Conduct Capability (CPCC). European Union External Action. April 2011. 3 p. URL: http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/csdp/documents/pdf/110412_factsheet_-_cpcc_-_version_4_en.pdf. cial Journal of the European
9. Consolidated Version of the Treaty on European Union // Of Union. 26.10.2012. P. 13–46. URL: http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bfa3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF.
10. EUnity of Command — The Planning and Conduct of CSDP Operations / Royal Institute for International Relations; L. Simon, A. Mattelaer. Egmont paper. № 41 (Academia press). January 2011. 30 p. URL: <http://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2013/09/ep41.pdf?type=pdf>.
11. Financing of military operations: the ATHENA mechanism. FACTSHEET. Brussels. 10 January 2014. 4 p. URL: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/sede/dv/sede110914factsheetathena/sede110914factsheetathena_en.pdf

УДК 343.3

Крайник Григорій Сергійович

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінального права № 1

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Крайник Григорий Сергеевич

кандидат юридических наук,

ассистент кафедры уголовного права № 1

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Krainyk Hryhoriy

PhD in Law, Assistant

Yaroslav Mudryi National Law University

Бондарева Наталія Валеріївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Бондарева Наталья Валерьевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Bondareva Natalia

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

ПРОБЛЕМА ДОЦІЛЬНОСТІ ВІОКРЕМЛЕННЯ СТАТЕЙ 263–1 ТА 270–1 У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

ПРОБЛЕМА ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ ВЫДЕЛЕНИЯ СТАТЕЙ 263–1 И 270–1 В УГОЛОВНОМ КОДЕКСЕ УКРАИНЫ

THE PROBLEM OF ADDITIONALITY OF ARTICLES 263–1 AND 270–1 IN THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Анотація. Проаналізовано протилежні підходи дослідників до вирішення проблеми доцільності виокремлення статей 270–1 та 263–1 у Кримінальному кодексі України. Окреслено низку суттєвих недоліків, якими характеризуються дії законодавця щодо включення норми статті 270–1 до Кримінального кодексу України. Проаналізовано зміст статей 263 та 263–1 Кримінального кодексу України, зважаючи на однотипність зазначених в них діянь та предметів злочину. Перелічено негативні наслідки, які виникли у зв'язку з появою норми статті 263–1 у Кримінальному кодексі України. Досліджено судову практику в аспекті кваліфікації діянь, передбачених вказаними статтями та з'ясовано складнощі, що виникають при застосуванні даних кримінально-правових норм на практиці. Наведено власний погляд щодо шляхів вирішення зазначеної проблеми.

Ключові слова: громадська безпека, об'єкти житлово-комунального господарства, вогнепальна зброя, холодна зброя.

Аннотация. Проанализированы противоположные подходы исследователей к решению проблемы целесообразности выделения статей 270–1 та 263–1 в Уголовном кодексе Украины. Очерчен ряд существенных недостатков, которыми характеризуются действия законодателей о включении нормы статьи 270–1 в Уголовный кодекс Украины. Проанализировано содержание статей 263 и 263–1 Уголовного кодекса Украины ввиду однотипности указанных в них действий и предметов преступления. Перечислены негативные последствия, возникшие в связи с появлением статьи 263–1 в Уголовном кодексе Украины. Исследовано судебную практику в аспекте квалификации деяний, предусмотренных указанными статьями и выяснено сложности, возникающие при применении этих уголовно-правовых норм на практике. Приведены собственные взгляды относительно решения указанной проблемы.

Ключевые слова: общественная безопасность, объекты жилищно-коммунального хозяйства, огнестрельное оружие, холодное оружие.

Summary. The opposite approaches of the researches to solving the necessity the articles 270–1 and 263–1 in the Criminal Code of Ukraine have been analyzed. The number of essential drawbacks characterizing the legislator's actions including the norms of the articles 270–1 in the Criminal Code of Ukraine has been outlined. The content of the articles 263 and 263–1 of the Criminal Code of Ukraine have been analyzed, taking into account the uniform of the acts specified therein. The negative consequences that in connection with the norm of the article 263–1 in the Criminal Code of Ukraine have been mentioned. The judicial practice in the field of qualification of the actions provided for by the mentioned articles has been investigated and the difficulties which arise when applying criminal law data in practice are clarified. The author's own point of view on this problem has been written.

Key words: public safety, objects of housing and communal services, fire-arms, cold weapons.

Постановка проблеми. Стан захищеності суспільства є важливою характеристикою діяльності держави, обов'язком якої виступає забезпечення пріоритету прав і свобод людини, у тому числі, її недоторканості та безпеки. Значна суспільна небезпечність злочинів проти громадської безпеки обумовлює необхідність чіткої законодавчої регламентації діянь, віднесених до злочинів цієї категорії. Зокрема, законодавцями було проведено криміналізацію деяких діянь у сфері громадської безпеки, на підставі чого розділ IX Кримінального кодексу України (далі — ККУ) було доповнено статтями 263–1 (незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв) та 270–1 (умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства). Однак науковцями такі зміни було сприйнято неоднозначно, зважаючи на численні порушення принципів законодавчої техніки. З огляду на це, потребує дослідження проблема доцільності криміналізації законодавцями діянь, передбачених статтями 263–1 та 270–1 ККУ.

Аналіз останніх досліджень. Незнайком С. В., Данилевським А. О., Поповичем О. М. та іншими дослідниками дії законодавця щодо криміналізації умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства (далі — ЖКГ) були піддані критиці. Зокрема, Незнайко С. В. доходить наступних висновків: порушення принципу побудови Особливої частини ККУ, адже діяння, які складають зміст об'єктивної сторони цього злочину, заподіюють шкоду насамперед суспільним відносинам власності; порушення принципів криміналізації діянь; недоцільність «самого факту існування цієї норми, оскільки подібні діяння можуть бути кваліфіковані за ст. 185 ККУ або за ст. 194 ККУ» [1, с. 204]. Попович О. М. також зазначає, що «законодавець не повною мірою з'ясував відповідність такого кроку принципу кримінально-політичної адекватності криміналізації, який означає її відповідність основним тенденціям соціальної політики суспільства й держави, рівню й характеру суспільної свідомості» [2, с. 175].

Водночас деякі вчені стали на захист дій законодавця та висловили власні міркування на під-

тримку таких нововведень. Сербіна Н. О. у своїй дисертації відстоює позицію соціальної обумовленості криміналізації цих діянь: запровадження кримінальної заборони на діяння, що посягають на об'єкти житлово-комунального господарства пов'язане також з «високим ступенем їх суспільної небезпечності, що можна пояснити важливістю та значущістю об'єкта кримінально-правового захисту, а також характером і розміром шкоди, якої може бути завдано суспільним відносинам, домірністю позитивних та негативних наслідків криміналізації та кримінально-політичною адекватністю» [3, с. 14].

Що стосується питання доцільності виокремлення статті 263–1 ККУ, то варто зазначити, що дослідниками Шапченко С. Д., Вербановським, Чернявським О. В., Мітруховим П. висловлюються аргументи як «за», так і «проти». Позитивними моментами, на думку, Шапченко С. Д., Вербановського О. В. є: «криміналізація окремих різновидів дій, предметом яких є гладкоствольна мисливська зброя; виокремлення кваліфікованих складів злочину ч. 2, 3 статті 263–1 ККУ» [4, с. 188]. Негативні моменти проявляються у наступному: «дії, передбачені ч. 2 ст. 263 ККУ мають бути виокремлені в окрему статтю; відсутність чіткої конкретики та повної відповідності назви та диспозиції статті 263 ККУ» [4, с. 188]. Чернявський О. В. вказує на те, що «виникають додаткові складнощі при кваліфікації даних злочинів, адже однотипність даних діянь, їх схожа правова природа, мета і суспільна небезпечність ускладнюють дану процедуру» [5, с. 224].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання доцільності виокремлення статті 270–1 у ККУ, попри численні дискусійні спроби дослідників, залишається невирішеним. Також важливим є дослідження питання обґрунтованості виокремлення статті 263–1 у ККУ. Необхідним є аналіз наслідків появи норми статті 263–1 у ККУ як у теоретичній площині, так і у практичній діяльності з огляду на однотипність зазначених у статтях 263 та 263–1 ККУ діянь.

Метою статті є ґрунтовний аналіз питання доцільності виокремлення законодавцем статей 270–1 та 263–1 у Кримінальному кодексі України.

Виклад основного матеріалу. У пояснювальній записці до статі 270–1 ККУ законодавець обґрунтовує доцільність криміналізації даного явища наступним:

значною зношеністю об'єктів житлово-комунального господарства та тривалим терміном їх експлуатації, що підсилюються протиправним людським впливом.

На сьогодні основними факторами стримування розвитку ЖКГ є недосконале бюджетне фінансування цієї сфери народного господарства, значний технічний знос обладнання об'єктів ЖКГ. Тобто внесенням відповідних змін законодавець прагнув певним чином обмежити протиправні дії осіб та забезпечити збереження цілісності об'єктів ЖКГ. Унаслідок чого 13 січня 2011 року було прийнято Закон України № 2924-VI та відповідно включено до ККУ статтю 270-1 «умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства».

Ключовим аргументом законодавців та науковців-прибічників такого підходу є те, що функціонування об'єктів ЖКГ покликане задовольнити інтереси суспільства, тобто основним завданням охорони об'єктів ЖКГ є забезпечення безпеки невизначеного кола осіб. Таким чином, здійснення дій, що складають об'єктивну сторону цього злочину, призводить не лише до завдання шкоди суспільним відносинам власності, а й викликає більш небезпечні наслідки у вигляді створення загрози громадській безпеці.

Однак, на нашу думку, включення цієї кримінально-правової норми до ККУ законодавцем характеризується вагомими недоліками. Насамперед відбулося порушення правил криміналізації діяння. Відповідно до принципів криміналізації діянь, основними підставами до визнання діяння злочинним є значний ступінь його суспільної небезпечності, відносна поширеність такого явища, що ведуть до його кримінально-правової заборони.

У даному випадку прослідковується відсутність значного ступеню суспільної небезпечності такого діяння. Відтак, суспільна небезпечність діяння передбачає завдання охоронюваному кримінальним законом об'єкту істотної шкоди. Однак склалася така ситуація, що шкода, заподіювана об'єктам житлово-комунального господарства, законодавцем визнана істотною з огляду на критичний стан цих об'єктів, а не відповідно до характеру вчинюваних діянь. Це, у свою чергу, вказує також на недосконалість законодавчої техніки.

За конструкцією об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого статтею 270-1 ККУ, належить до матеріальних складів. Тож обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу даного злочину виступають суспільно небезпечні наслідки у вигляді неможливості експлуатації вказаних предметів або її загрози, а також порушенні їх нормального функціонування, за умови, якщо це спричинило небезпеку для життя чи здоров'я осіб або майнової школи у великому розмірі. Незнайко С. В. зазначає, що «внаслідок невдалого законодавчого опису ознак суспільно небезпечних наслідків, як криміноутворюючої ознаки складу злочину, передбаченого ст. 270-1 КК, склалася ситуація, коли до кримінальної від-

повідальності можна притягнути будь-яку особу, яка пошкодила або знищила об'єкт ЖКГ. Адже теоретично кожен подібний випадок можна кваліфікувати як такий, що створив загрозу нормальному функціонуванню об'єктів ЖКГ, що спричинило загрозу життю чи здоров'ю людей» [6, с. 37].

Крім того, віднесення зазначеної кримінально-правової норми у розділ, присвячений громадській безпеці, на думку деяких вчених, призвело до порушення принципу побудови Особливої частини ККУ. На мою думку, шкода заподіюється саме суспільним відносинам власності, і той факт, що власником зазначених об'єктів є підприємства, установи та організації, які виконують виробничі і невиробничі функції по забезпеченню населення необхідними ресурсами та наданням послуг щодо належного утримання житла, благоустрою населених пунктів, не свідчить про створення такими діями (умисне знищення та пошкодження об'єктів ЖКГ) загрозу саме громадській безпеці.

Підхід законодавця щодо виокремлення статті 270-1 ККУ є недоцільним, зважаючи на існування статті 194 ККУ (умисне знищення або пошкодження майна), де додатковими факультативними об'єктами можуть виступати громадський порядок, екологічна безпека та інші. Ще одним аргументом є існування в розділі VI ККУ статті 194-1 (умисне пошкодження об'єктів електроенергетики), яка за своєю природою та конструкцією є однорідною зі статтею 270-1 ККУ.

Таким чином, аналізуючи судову практику (справи № 615/2/12, № 1-69/11, № 1-342/11), слід зазначити, що дії осіб, пов'язані з викраденням металевих кришок люків, металевих люків оглядових колодязів кабельної каналізації, кваліфікуються суддями за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст. 185 та ст. 270-1 ККУ. Водночас на підставі статті 70 ККУ здійснюється поглинення менш суворого покарання більш суворим. Тобто покарання здійснюється як за заподіяння шкоди суспільним відносинам власності, так і суспільним відносинам, що забезпечують громадську безпеку. Натомість якби кримінально-правова норма статті 270-1 ККУ містилася у VI розділі Особливої частини ККУ, то потреба у кваліфікації відповідних дій за сукупністю злочинів відпала б, а також покарання було б менш значним.

Стаття 263-1 КК з'явилась у 2012 р. після прийняття Закону України від 05.07.2012 р. № 5064-VI. Необхідність її прийняття була обґрунтована законодавцем у пояснювальній записці наступними тезами. Існуюча на той час конструкція частини першої статті 263 ККУ охоплювала два різних за змістом діяння. Одне з яких (виготовлення, ремонт вогнепальної, холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин і пристроїв) характеризувалося значно вищим ступенем суспільної небезпеки. Назва статті не охоплювала злочинних дій з ремонту і виготовлення вказаних предметів. Також диспозиція

даної кримінально-правової норми не охоплювала дії, предметом яких виступають частини зброї, що, як наслідок, призводило до безкарності за їх вчинення. Тобто підхід законодавця є зрозумілим у частині необхідності розмежування відповідальності для різних за своїм складом та ступенем небезпечності діянь.

Водночас Мітрухов П. зазначає, що дії, передбачені поточними диспозиціями статей 263 та 263–1 ККУ, «мають різний рівень суспільної небезпечності, що, у свою чергу, повинно впливати на ступінь тяжкості, відповідальність і на покарання, передбачене санкцією статті» [7, с. 77]. Науковець наголошує на більш значному ступеню суспільної небезпеки діянь, що становлять об'єктивну сторону складу злочину, вчиненого з метою збуту, на відміну від діянь, що не переслідують таку мету. Тому вважає необхідним виокремити обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони складу злочину — мету збуту, за що встановлюватиметься жорсткіша санкція.

За конструкцією об'єктивної сторони, склади злочинів, передбачених статтями 263 та 263–1 КК належать до формальних складів. Варто зазначити, що злочини, передбачені ст. 263 та 263–1 ККУ мають спільні предмети злочинів: вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської у ст. 263), бойові припаси (ст.ст. 263, 263–1), вибухові речовини, вибухові пристрої (ст. 263, ст. 263–1). Що стосується холодної зброї, то законодавцем у статті 263–1 ККУ не встановлено відповідальність за дії, пов'язані з її незаконним виготовленням, переробкою, ремонтом. Натомість об'єктивна сторона ч. 2 ст. 263 ККУ (носіння, виготовлення, ремонт або збут кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу) частково поєднує у собі альтернативні суспільно-небезпечні діяння, передбачені для вогнепальної зброї у ч. 1 ст. 263 та ч. 1 ст. 263–1 ККУ.

«Холодна зброя є родовим поняттям, що охоплює кинджали, фінські ножи, кастети та іншу холодну зброю. Кинджали, фінські ножи — вид холодної зброї колючо-ріжучої дії. Кастет — вид холодної зброї ударної дії. Іншою холодною зброєю можуть виступати будь-які предмети, що спеціально призначені чи пристосовані для заподіяння тілесних ушкоджень. Ними можуть бути довгоклинкова холодна зброя, металеві знаряддя, ударно-роздроблюючі пристосування, рубаючі предмети» [8].

Також відрізняються дії, передбачені першою та другою частинами статті 263 ККУ, зокрема, немає відповідальності за зберігання, придбання, передачу, переробку холодної зброї, на відміну від вогнепальної, що свідчить про безкарність таких діянь та непослідовним підходом законодавця.

До того ж, чинне законодавство не містить закону, який би передбачав порядок надання дозволу на носіння зброї. Дане питання врегульоване Інструкцією, затвердженою наказом МВС України № 622 від 21 серпня 1998 року, відповідно до якої,

«основними завданнями органів поліції є запобігання порушенням порядку виготовлення, придбання, зберігання, обліку, охорони, перевезення та використання вогнепальної зброї, пневматичної зброї і холодної зброї...» [9].

Зважаючи на вищевикладене, слід констатувати однотипність вказаних діянь, їх схожу правову природу та складність їх застосування на практиці. На мою думку, виокремлення статті 263–1 ККУ призвело до певних негативних наслідків, а саме: поява цієї статті ускладнила кваліфікацію протиправної поведінки осіб та посилила відповідальність за носіння та ремонт зброї (ст.ст. 263 та 263–1 КК). Відтепер при повному складанні покарань за ці злочини передбачається покарання до 14 років позбавлення волі (до її появи злочинцю загрожувало за ці ж дії максимум 7 років).

Крім того, діяння, що складає зміст об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 263–1 ККУ, зокрема незаконне виготовлення вогнепальної зброї, по своїй суті вже передбачає порушення кримінально-правової заборони, що міститься у ст. 263 ККУ. Тобто складається ситуація, відповідно до якої особа, вчинюючи одне діяння, порушує одночасно дві кримінально-правові норми. Наприклад, особа незаконно виготовила вогнепальну зброю, тим самим, вчинивши її зберігання без передбаченого законом дозволу. Зберігання виявляється у володінні незалежно від його тривалості відповідними предметами, що знаходяться не при самій особі, а у вибраному нею для цього місці.

З огляду на це, потребує уваги дослідження судової практики щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 263, ст. 263–1 ККУ. Відтак у справі № 653/2434/13-к «ОСОБА_1 в період часу з жовтня по листопад місяць 2012 року, знаходячись по місцю свого проживання в ІНФОРМАЦІЯ_4 незаконно виготовивши саморобним способом гладкоствольну вогнепальну зброю, а саме дульнозарядний пістолет з гнотовим запалюванням, який незаконно зберігав за вищевказаною адресою в період до 12.07.2013 року, до моменту виявлення та вилучення співробітниками міліції вказану вогнепальну зброю в ході огляду місця події» [10]. Вчинені вказаною особою дії були кваліфіковані суддею за сукупністю злочинів, передбачених ст. 263 та ст. 263–1 ККУ та відповідно до статті 70 ККУ здійснено поглинання більш суворого покарання менш суворим.

Також у судових справах № 741/1712/13-к, № 674/1507/13-к, № 721/249/14-к та в багатьох інших судах застосовуються норма ст. 75 ККУ, унаслідок чого відбувається звільнення вказаних осіб від відбування покарання з випробуванням, враховуючи тяжкість злочину, особу винного та ряд інших обставин.

Висновки. Доволі закономірними є дії законотворців, які внесли новий законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

відповідальності за умисне знищення або пошкодження об'єкта забезпечення» № 6653. На нашу думку, законодавча ініціатива уніфікувати злочини, пов'язані з посяганням на об'єкти життєзабезпечення в межах однієї статті 194–1 ККУ є цілком доцільною, зважаючи на «однорідну суспільну спрямованість злочинів, передбачених статтями 194–1, 270–1, 292 та 360 ККУ» [11]. До об'єктів життєзабезпечення в цій статті належатимуть житловий та нежитловий фонд, об'єкти електроенергетики, електрозв'язку, теплопостачання, водопостачання та водовідведення, промислові трубопроводи. Таким чином вирішиться ряд проблем, що виникли у зв'язку із запровадженням норми статті 270–1 ККУ, а саме: недоцільність виокремлення вказаної норми з огляду на порушення принципу побудови

Особливої частини ККУ та недовіра, зважаючи на практику її застосування.

Що стосується виокремлення статті 263–1 ККУ, то, на наш погляд, такі дії законодавця лише ускладнили кваліфікацію протиправних дій осіб, передбачених статтями 263 та 263–1 ККУ. Однотипність діянь, передбачених відповідними статтями, їх схожа правова природа призводить до складності їх застосування на практиці. На мою думку, більш доцільним було б реформувати статтю 263 ККУ, у межах якої виокремити відповідні частини, встановивши відповідальність в залежності від ступеню суспільної небезпечності діяння. Водночас логічним було б розмежування злочинів, вчинюваних щодо різних предметів, а саме вогнепальної та холодної зброї.

Література

1. Незнайко С. В. Щодо правильності місцезнаходження заборони, передбаченої статтею 270–1, у системі Особливої частини КК України: Вісник Луганськ. держ. університету внутр. справ імені Е. О. Дідоренка. 2014. № 1. С. 198–205.
2. Попович О. М. Щодо доцільності виокремлення ст. 270–1 КК України «Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства». Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку: зб. тез допов. міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (м. Харків, 18 квітня 2019 р.). Харків: ХНУВС, 2019. С. 173–175.
3. Сербіна Н. О. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2015. 14с.
4. Шапченко С. Д. Вербановський В. В. Особливості кримінально-правового змісту ст. 263–1 Кримінального Кодексу України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. № . 25 С. 185–188.
5. Чернявський О. В. Доцільність виокремлення ст. 263–1 КК України. Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку: зб. тез допов. міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (м. Харків, 18 квітня 2019 р.). Харків: ХНУВС, 2019. С. 224–225.
6. Незнайко С. В. Запровадження кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства — за та проти. Судова апеляція. 2014. № 3. С. 34–39
7. Мітрухов П. Шляхи вирішення законодавчих проблем кримінальної відповідальності за ст.ст. 263, 263–1 Кримінального Кодексу України. Национальный юридический журнал: теория и практика. 2014. № 4 С. 72–77.
8. Коментар до статті 263. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/260.php>
9. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: затв. наказом МВС від 21.08.1998 № 622 (у ред. наказу від 15.05.2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98>
10. Рішення Генічеський районний суд від 04.09.2013 року по справі № 653/2434/13-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50510485>
11. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за умисне знищення або пошкодження об'єкта забезпечення: від 23.06.2017 № 6653. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=62138 (дата звернення 04.04.2019).

УДК 343.122

Сологуб Марія Андріївна

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Сологуб Мария Андреевна

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Solohub Maria

Student of the

Yaroslav Mudriy National Law University

Науковий керівник:

Бабаєва Олександра Володимирівна

асистент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ПОНЯТИХ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ**

**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ НОРМАТИВНОГО
УРЕГУЛИРОВАНИЯ ИНСТИТУТА ПОНЯТЫХ
В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ УКРАИНЫ**

**TOPICAL ISSUES OF LEGISLATIVE
REGULATION OF OFFICIAL WITNESS INSTITUTE
AT UKRAINIAN CRIMINAL PROCEEDING**

Анотація. Статтю присвячено дослідженню питання щодо участі понятих у кримінальному провадженні. У роботі розглядається порядок залучення, вимоги, права та обов'язки понятих, аналізується національне кримінальне процесуальне законодавство, законодавство зарубіжних країн та практика Європейського суду з прав людини. У статті також зроблено спробу знайти шляхи усунення прогалин та колізій в законодавстві.

Ключові слова: понятий, слідчі (розшукові) дії, кримінальний процесуальний кодекс, законодавче врегулювання, кримінальне провадження.

Аннотация. Статья направлена на исследование вопроса об участии понятых в уголовном производстве. В работе рассматривается порядок привлечения, требования, права и обязанности понятых, анализируется национальное уголовное процессуальное законодательство, законодательство зарубежных стран и практика Европейского суда по правам человека. В статье также сделана попытка найти пути устранения коллизий в законодательстве.

Ключевые слова: понятой, следственные (розыскные) действия, уголовный процессуальный кодекс, законодательное регулирование, уголовное производство.

Summary. The article contains the information about the issue of participation of official witness in criminal proceeding. This article contains the procedure of invitation, requirements, official witness's rights and duties, analysis of national criminal procedural law, the legislation of foreign countries and decisions of the European Court of Human Rights. The article also contains ways of elimination gaps and conflicts in legislative regulation.

Key words: official witness, investigation actions, legislative regulation, criminal procedure code, criminal procedure.

Постановка проблеми. У кримінальному провадженні для проведення деяких слідчих (розшукових) дій закон передбачає обов'язкову участь понятих, зокрема, для підтвердження подій, що відбулися та для засвідчення проведення слідчих (розшукових) дій. Відсутність нормативного врегулювання порядку залучення понятих, вимог до осіб, які залучаються як поняті, прав та обов'язків понятих, а також відсутність визначення їх процесуального статусу як учасників кримінального провадження спричиняє безліч проблем на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання участі понятих у кримінальному провадженні ставали предметом дослідження таких науковців як: Ю.І. Азаров, В. Бахін, О.Л. Булейко, Є.М. Губіна, А. Котова, Б.Є. Лук'янчиков, А.О. Нанка, М. Селезньов, О.А. Струць, Ю.О. Філімонова, О.Ю. Хахуцьк, О.В. Хитрова та Л.В. Черечукіна.

Мета статті. Дослідження питань законодавчого врегулювання інституту понятих у кримінальному провадженні та обґрунтування необхідності їх нормативного врегулювання.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п. 25 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України) понять — є учасником кримінального провадження. У наукових джерелах найбільш поширеним є визначення понятого як незаінтересованої в результаті кримінального провадження особи, яка залучається свідчим або прокурором для засвідчення факту проведення слідчої (розшукової) дії, правильності її ходу та результатів, а також достовірності отриманих при цьому доказів [5, с. 139]. Слід зазначити, що відповідно до ч. 7 ст. 223 КПК України, слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для таких слідчих дій, як: пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідчування особи. Однак, КПК України передбачає альтернативу залучення понятих у вигляді застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне. В той же час, слідчі (розшукові) дії, які пов'язані із суттєвим втручанням в особисті права та інтереси людини — здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії [1].

В чинному КПК України про участь понятих у слідчих (розшукових) діях мова йде тільки в загальних нормах. Про участь «інших учасників кримінального провадження» йдеться в ч. 1 ст. 236 та ст. 237 КПК України, що регулюють порядок проведення обшуку та огляду. При проведенні інших слідчих (розшукових) дій слідчий має керуватися

загальними правилами про участь понятих у слідчих (розшукових) діях.

Згідно з ч. 3 ст. 66 КПК України особа, яку залучають до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування як понятого або яка стала очевидцем таких дій, зобов'язана на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії.

Так, ч. 7 ст. 223 КПК України передбачає залучення не менш, ніж двох осіб в якості понятих, а максимальна їх кількість не обмежена. Потрібно звернути увагу на перелік осіб, які не можуть бути залучені у кримінальне провадження як поняті. Так, відповідно до ч. 7 ст. 223 КПК України понятим не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого. Звертаючись до п. 1 ст. 3 КПК України близькі родичі та члени сім'ї — чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі. Слушною є думка Філатова Г.О., який пропонує доповнити перелік таким визначенням, як «інших близьких осіб», для недопущення до участі у слідчих (розшукових) діях осіб, які не підпадаючи під поняття «родичів» мають тісні взаємовідносини з особою, щодо якої здійснюється відповідна процесуальна дія [10, с. 172].

Згідно з ч. 7 ст. 223 КПК України понятим не можуть бути особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження. Так, за Науково-практичним коментарем КПК України під «незаінтересованістю» понятого слід розуміти відсутність його власного процесуального інтересу у кримінальному провадженні [13]. Наявність такого інтересу є підставою для відмови у його залученні як понятого. Вкрай спірною, на нашу думку, є ця вимога, адже встановити це в момент залучення особи — майже неможливо. Так, Губіна Є.М. у своїй статті доречно пропонує закріпити у КПК України обов'язок понятого, в разі його залучення, повідомити про особисті зв'язки та відносини з іншими учасниками конкретного кримінального провадження [6, с. 116].

Окрім того, за ч. 7 ст. 223 КПК України як поняті у кримінальне провадження не можуть бути залучені працівники правоохоронних органів. Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» правоохоронні органи — органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів

і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [2].

Стосовно цього питання Європейський суд з прав людини виніс рішення у справі «Кобіашвілі проти Грузії», в якому визнав порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції. Так, за обставинами справи було проведено невідкладний особистий обшук з метою вилучення незаконних наркотичних речовин та арешт. Заявник, в свою чергу, стверджував, що така слідча дія, як обшук, до нього не застосовувалася, і що речовина, яка нібито була виявлена у нього, належала працівникам правоохоронних органів. Стосовно іншого поняття сторона захисту представила документ, згідно з яким він був колишнім співробітником міліції. Національні суди Грузії проігнорували факт, що коли один з понятих був допитаний в суді, то виявилось, що він не був присутнім під час обшуку, і надав неправдиві досудові свідчення під примусом, а також те, що інший понятий був колишнім співробітником правоохоронних органів. У висновку Суд зазначає, що роль Суду не полягає у визначенні питання, чи можуть бути прийнятними конкретні види доказів, а питання, на яке слід відповісти полягає у тому, чи було провадження в цілому справедливим, включаючи спосіб отримання доказів. Суд вважає, що спосіб отримання ключових доказів проти заявника ставить під сумнів їх надійність і точність. Враховуючи важливість цих доказів, він переконаний, що сукупність процесуальних порушень під час особистого обшуку заявника, непослідовні та суперечливі докази, що стосуються фактичних обставин обшуку, неналежний судовий розгляд як до, так і під час судового провадження, включаючи нездійснення національними судами достатнього вивчення тверджень заявника про те, що наркотики не належали йому, і слабкість підтверджуючих доказів, зробили судовий розгляд заявника в цілому несправедливим [3].

Одним із недоліків національного нормативного врегулювання є відсутність вимог стосовно встановлення даних щодо понятих: документів, що підтверджують особу, вік, місце постійного проживання тощо. Це може перешкодити виклику понятого у майбутньому до суду для дачі показань в якості свідка проведеної слідчої дії.

У цьому контексті Європейський Суд з прав людини виніс рішення у справі «Гарбуз проти України». Поняті підписали відповідні протоколи слідчих (розшукових) дій, які були складені співробітниками міліції, чим документально засвідчили факти проведення слідчих (розшукових) дій. Вказані протоколи було додано як докази проти заявника до матеріалів справи, а працівники міліції, які склали їх, були допитані в межах судового провадження. Крім того, події було зафіксовано на відео, та самі

відеозаписи було долучено до матеріалів справи як докази. За обставинами справи у своїх первинних показаннях заявник стверджував, що суд першої інстанції не зміг забезпечити присутність під час судового розгляду справи понятих, які були залучені до проведення слідчої (розшукової) дії, у якості свідків. А отже, він не мав можливості їх допитати. Уряд стверджував, що незважаючи на численні спроби викликати свідків до суду, їх не змогли знайти, оскільки вони були відсутні за адресами постійного місця проживання. Проте у цій справі національний суд конкретно послався на показання свідків щодо засудження заявника і перерахував їх як елементи доказів, окремо від відповідних заяв працівників міліції, які засвідчили ці свідки. Суд постановив, що відсутність допиту понятих у ході судового розгляду не свідчить про порушення статті 6 Конвенції, оскільки їх твердження дублювали зміст викладеного у протоколах слідчих дій і не містили нової відповідної інформації, тому такі показання у суді не могли вплинути на результат розгляду кримінальної справи. За таких обставин Суд вважає за доцільне розглянути справу про відсутність цих свідків під час судового засідання і покластися на їх досудові заяви. У своєму висновку Суд відмовив заявнику у задоволенні скарги про порушення статті 6 Конвенції [4].

Необхідно зауважити, що в законодавстві також відсутні вимоги стосовно стану здоров'я особи, яку потенційно можна запросити у якості понятого. З цього приводу О. В. Маленко зазначає, що «В науці кримінального процесуального права деякими вченими пропонується не запрошувати як понятих: осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку; неіездатних; учасників кримінального провадження; осіб, що перебувають у стані алкогольного сп'яніння; осіб, які мають фізичні або психічні недоліки, що перешкоджають сприйняттю змісту, ходу і результатів слідчої дії, перешкоджають робити заяви і зауваження, приносити скарги на дії слідчого: сліпих або таких, що мають низький зір, глухих, німих; осіб, що мають громадянство інших держав або проживають на значному віддаленні від місця проведення досудового розслідування, осіб, які не мають постійного місця проживання; осіб, що не володіють мовою, якою проводиться слідча (розшукова) дія; осіб, які перебувають у стані наркотичного та токсичного сп'яніння; та в інших випадках, які дають підстави сумніватися у сумлінності таких осіб» [8].

Недоліком є також відсутність норми, яка б передбачала порядок запрошення осіб до участі у слідчих діях і визначала б права та обов'язки понятих. Звертаючи увагу на слово «запросити» в ч. 7 ст. 223 КПК України, розуміємо, що залучення осіб здійснюється виключно за їх згодою. Вивчення слідчої практики свідчить про небажання більшості людей брати участь у кримінальному провадженні в якості таких учасників, що значно ускладнює процедуру їх

залучення. Причинами відмови є незацікавленість громадян в участі у здійсненні правосуддя та небажання співпрацювати з правоохоронними органами. Складність залучення понятих а також відсутність нормативно-правового закріплення цього порядку, змушує запрошувати тих осіб, які випадково опинилися на місці провадження слідчої (розшукової) дії, або мешкають поруч. У цьому контексті не можемо погодитись із думкою М. Селезньова, який пропонує створити інститут понятих на постійній основі, що передбачатиме обрання понятих з урахуванням принципу імовірності за відповідними списками за аналогією з присяжними через, на нашу думку, складність її реалізації [9, с. 37].

Також Б. Є. Лук'яничков вказує на некомпетентність понятих, які не ознайомлені із законодавчими вимогами щодо порядку проведення та фіксації відповідної слідчої (розшукової) дії, а тому не зможуть помітити незаконні дії слідчого. Участь понятих не служить гарантією законного проведення слідчої (розшукової) дії. Якщо у слідчого виник намір сфальсифікувати матеріали справи, то присутність понятих йому не завадить. Законна, правильна робота слідчого забезпечується наявністю глибоких знань, совістю та професійною честю суб'єкта доказування [7, с. 61].

Цікавим є зарубіжний досвід нормативного врегулювання даного інституту. Так, за КПК Федеративної Республіки Німеччина якщо обшук житла, службового приміщення або майна, що знаходиться на огороженій території, проводиться без участі судді чи прокурора, то за можливості, мають залучатися чиновник общини або два члени тієї общини, в окрузі якої проводиться обшук [14]. Законодавство Французької Республіки (ст. 57, 96 КПК Франції) передбачає, що обшук житла проводиться у присутності особи, яка там проживає. Якщо це не можливо, посадова особа судової поліції пропонує обшукуваному запросити понятого за своїм розсудом, а за відсутності такого посадова особа сама обирає двох понятих, за винятком осіб, які перебувають у її підпорядкуванні. Залучення понятих при проведенні інших слідчих дій не вимагається [15]. Враховуючи сказане, участь таких суб'єктів у кримінальному судочинстві має місце лише тоді, коли особа, яка має

інтерес у справі, не може самостійно взяти участь у процесуальній дії. На відміну від європейських держав, в країнах-учасницях СНД інститут понятих діє інакше. Наприклад, в ст. 64 КПК Республіки Білорусії відсутні категорії громадян, які не можуть бути понятими, проте визначені їх права та обов'язки [11]. За ч. 1 ст. 81 КПК Республіки Вірменія понятими можуть бути лише її громадяни. КПК Республіки Вірменія, а саме ст. 64, містить визначення понятого, права та обов'язки, а також передбачає процедуру відводу [12]. В Литві, Латвії, Естонії поняті взагалі не залучаються в кримінальне провадження.

Отже, можна зробити висновок, що інститут понятих притаманний країнам пострадянського простору, на відміну від країн, де участь понятих не передбачена взагалі, або є дуже обмеженою і вимагається лише у виняткових випадках для проведення процесуальних дій примусового характеру, що у більшості випадків пов'язані з вторгненням до житла особи.

У юридичній літературі піднімаються питання щодо необхідності існування інституту понятих у кримінальному провадженні. Так, О. Л. Булейко взагалі пропонує відмовитись від понятих за умови, що їх функцію можуть виконати інші учасники кримінального провадження. В свою чергу, М. Вандер та В. Ісаєнко висловлювали позицію за збереження інституту понятих у кримінальному провадженні.

Висновки. Таким чином, убачаємо, на даний час занадто рано говорити про ліквідацію інституту понятих у кримінальному процесі України, адже понятий, який залучається у кримінальне провадження виконує попереджувальну функцію «дисциплінуючи» слідчого, засвідчує проведення слідчих (розшукових) дій та слугує додатковим «важелем» їх уточнення. Отже, можна забезпечити ефективність існування інституту понятих закріпивши в окремій нормі порядок залучення їх у кримінальне провадження, визначивши кримінальний процесуальний статус (права, обов'язки, гарантії, процесуальну відповідальність), розширивши вимоги до осіб, які залучаються, перелік осіб, які не можуть бути залучені, а також передбачивши підстави та порядок відводу понятих.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 11.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n3269>
2. Про державний захист працівників і правоохоронних органів. Закон України N767-VII (767-18) від 23.02.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>
3. Рішення Європейського суду з прав людини, справа «Кобіашвілі проти Грузії». URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-kobiashvili-proti-gruzii%D1%97tekst-rishennya/>
4. Рішення Європейського суду з прав людини, справа «Гарбуз проти України». URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-garbuz-proti-ukra%D1%97ni-tekst-rishennya/>

5. Капліна О.В., Шило О.Г., Трофименко В.М. Кримінальний процес. Підручник. Харків. «Право» УДК 343.1(477) К82, 2018. С. 5–581.
6. Губіна Є. М. Проблемні питання інституту понять у кримінальному провадженні / Є. М. Губіна // Серія Юридичні науки. 2014. Вип. № 5. С. 114–118.
7. Лук'янчиков Б.Є. Законодавче регулювання інституту понять / Б.Є. Лук'янчиков // Вісник кримінального судочинства № 2/2015. С. 57–63.
8. Маленко О.В. Інститут понять у кримінальному процесі України / О.В. Маленко. URL: https://protocol.ua/ua/institut_ponyatih_u_kriminalnomu_protsesi_ukraini/
9. Селезнев М. Понятой или свидетель? // Законность. — 1998. — № 1 (759). С. 35–38.
10. Філатов Г.О. Процесуальний статус понятого у кримінальному провадженні / Г.О. Філатов // ЗБІРНИК ТЕЗ ост. р. С. 171–173.
11. Кримінальний процесуальний кодекс Республіки Білорусія від 16 липня 1999 р. № 295-З.
12. Кримінальний процесуальний кодекс Республіки Вірменія від 1 вересня 1998 р. № ЗР-248.
13. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар кримінального процесуального кодексу України. URL: http://4vuz.com.ua/book_24.html
14. Головніков П., Спица Н. Кримінальний процесуальний кодекс Федеративної Республіки Німеччина / П. Головніков, Н. Спица // ISSN2191-0898. URL: <https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/6039/file/sdrs02.pdf>
15. Мелешко А. Кримінальний Процесуальний Кодекс Французької Республіки. Короткий виклад. URL: <https://www.advgazeta.ru/mneniya/ugolovnyy-protsess-frantsii-kratkiy-ocherk-chast-1/>

УДК 341.1:343.1

Турчин Василь Євгенович

магістр права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

студент

Університету Миколаса Ромериса (Вільнюс, Литва)

Турчин Василий Евгеньевич

магистр права

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого;

студент

Университета Миколаса Ромериса (Вильнюс, Литва)

Turchyn Vasyl

Master of Law of the

Yaroslav Mudryi National Law University;

Student of the

Mykolas Romeris University (Vilnius, Lithuania)

Науковий керівник:

Бенедик Яна Степанівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри міжнародного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЄВРОПЕЙСЬКА ПРОКУРАТУРА

ЕВРОПЕЙСКАЯ ПРОКУРАТУРА

EUROPEAN PUBLIC PROSECUTOR'S OFFICE

Анотація. У статті досліджується причина виникнення необхідності створення Європейської прокуратури та історія її створення. Також автор наводить позитивні аспекти створення цього органу, звертаючи увагу на такий злочин проти бюджету Європейського Союзу, як шахрайство. Автор зазначає, що саме через неможливість належним чином проводити розслідування цього правопорушення, бюджет ЄС щорічно зазнає чималих втрат, що, як результат, в майбутньому призведе до дефіциту європейського бюджету, що може статися вперше за історію існування та функціонування Європейського союзу. Органи, які на даний момент займаються розслідуванням шахрайства, не є спеціалізованими, що відбувається на процесі розслідування. Тоді як діяльність спеціалізованого органу буде спрямована на розслідування конкретної категорії злочинів проти бюджету ЄС, що, найголовніше, збільшить ефективність та результативність протидії їм, а такі органам як OLAF, Євроюст та Європол зосередяться на виконанні своїх безпосередніх функцій.

Крім цього, автор приділяє увагу завданням, організації діяльності та структурі даної інституції Європейського Союзу. Окремо розглядається питання правового статусу цього органу та правил його функціонування. Також окрема частина роботи присвячена керівництву Європейської прокуратури (європейський прокурор, заступники та делеговані європейські прокурори), в якій йдеться про вимоги до осіб, що претендують на заняття посади у цьому органі, порядок їхнього призначення та звільнення, детально описується порядок відбору кандидатів на керівні посади Європейської прокуратури, а також питання їхньої відповідальності. Обґрунтування своєї позиції автор здійснює відповідно до Регламенту, що в майбутньому буде регулювати організацію діяльності Європейської прокуратури.

Тобто Європейська прокуратура буде діяти як єдиний орган у всіх державах-членах ЄС, таким чином відбудеться об'єднання зусиль і формування єдиного підходу у сфері правоохоронної діяльності не тільки на всесоюзному, а й на національному рівні.

Ключові слова: інституції ЄС, європейська прокуратура, прокуратура ЄС, шахрайство з фінансовими ресурсами, злочини проти бюджету ЄС.

Аннотация. В статье анализируется причина возникновения необходимости создания Европейской прокуратуры и история ее создания. Также автор приводит положительные аспекты создания этого органа, обращая внимание на такое преступление против бюджета Европейского Союза, как мошенничество. Автор отмечает, что именно из-за невозможности должным образом проводить расследование этого правонарушения, бюджет ЕС ежегодно несет большие потери, что, как результат, в будущем приведет к дефициту европейского бюджета, что может произойти впервые за историю существования и функционирования Европейского союза. Органы, которые на данный момент занимаются расследованием мошенничества, не являются специализированными, что отражается на процессе расследования. Тогда как деятельность специализированного органа будет направлена на расследование конкретной категории преступлений против бюджета ЕС, что самое главное, увеличит эффективность и результативность противодействия им, а такие органам как OLAF, Евроюст и Европол сосредоточатся на выполнении своих непосредственных функций.

Кроме этого, автор уделяет внимание задачам, организации деятельности и структуре данной институции Европейского Союза. Отдельно рассматривается вопрос правового статуса этого органа и правил его функционирования. Также отдельная часть работы посвящена руководству Европейской прокуратуры (европейский прокурор, заместители и делегированные европейские прокуроры), в которой говорится о требованиях к лицам, претендующим на занятие должности в этом органе, порядок их назначения и увольнения, подробно описывается порядок отбора кандидатов на руководящие должности европейской прокуратуры, а также вопросы их ответственности. Обоснование своей позиции автор осуществляет в соответствии с Регламентом, что в будущем будет регулировать организацию деятельности Европейской прокуратуры.

То есть Европейская прокуратура будет действовать как единый орган во всех государствах-членах ЕС, таким образом произойдет объединение усилий и формирования единого подхода в сфере правоохранительной деятельности не только на всесоюзном, но и на национальном уровне.

Ключевые слова: институции ЕС, европейская прокуратура, прокуратура ЕС, мошенничество с финансовыми ресурсами, преступления против бюджета ЕС.

Summary. In the article is researched the reason of the necessity to create a European Public Prosecutor's Office and the history of its creation. The author also points out the positive aspects of creating this body, paying attention to such a crime against the budget of the European Union, as a fraudulence. The author notes that precisely because of the inability to properly investigate this offense, the EU budget is subject to considerable losses annually, which, as a result, will in future lead to a deficit of the European budget that may occur for the first time in the history of the existence and functioning of the European Union. Bodies currently engaged in fraud investigations are not specialized, which is reflected in the investigation process. While the activities of the specialized body will be aimed at investigating a specific category of crimes against the EU budget, which, most importantly, will increase the effectiveness and effectiveness of counteraction, and such bodies as OLAF, Eurojust and Europol will focus on performing their direct functions.

In addition, the author pays attention to the objectives, organization of the activities and structure of this institution of the European Union. Separately is considered the legal status of this body and the rules of its functioning. Also, a separate part of the article is devoted to the headship of the European Public Prosecutor's Office (European prosecutor, deputy and delegated European prosecutors), which refers to the requirements for persons applying for a position in this body, the procedure for their appointment and dismissal, describes in detail the procedure for selecting candidates for management positions in the European Public Prosecutor's Office, as well as the issue of their responsibility. The author justifies his position in accordance with the Regulation, which will regulate the organization of the European Public Prosecutor's Office.

That is, the European Public Prosecutor's Office will act as the single body in all EU member states, thus bringing together efforts and forming a unified approach in the field of law-enforcement activity not only at the all-Union level, but also at the national level.

Key words: EU institutions, European Public Prosecutor's office, financial fraud, crimes against the EU budget.

Постановка проблеми. Шахрайство з фінансовими ресурсами є таким злочином, який завдає шкоди не тільки національним інтересам, а й інтересам ЄС загалом, оскільки даний злочин є транскордонним. Шахрайство за своєю природою є злочином, яким може завдати шкоди як окремим сферам діяльності ЄС, так і бюджету в цілому. Хоча в історії існування ЄС не було випадків, коли бюджет знаходився в дефіциті, проте якщо не боротися з цим злочином, така ситуація може виникнути у найближчому часі.

Наразі лише органи національної влади можуть проводити кримінальні розслідування та судити за

шахрайства пов'язані з фінансовими інтересами ЄС. Але їхні повноваження зупиняються на державних кордонах. Злочини проти бюджету ЄС часто є досить складними. Вони включають декількох дійових осіб, складні та детально розроблені схеми шахрайства, різні країни та різні державні юрисдикції. Крім того, успішне розслідування шахрайства вимагає глибокого розуміння відповідної законодавчої та адміністративної бази.

Ефективне співробітництво між державами-членами є ускладненим через різні системи кримінального права, нечітку юрисдикцію, процедури

юридичної допомоги, що вимагають тривалого часу, мовних проблем, браку ресурсів та різних пріоритетів.

Це може призвести до того, що розгляд шахрайства пов'язаного з бюджетом ЄС на національному рівні буде явно з нестачею як часу, так і кадрів. Як результат, таке шахрайство взагалі не може бути розслідувано, або справи можуть бути відкинуті з моменту виникнення труднощів. У деяких випадках національні органи влади можуть вирішити лише розслідувати «свою» національну частину злочину, незважаючи на потенційно більш широкі наслідки схеми шахрайства [1].

Саме тому створення окремого органу, який би направляв всі свої сили на боротьбу зі злочинами проти бюджету ЄС (зокрема шахрайством), є необхідним і доцільним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо питань необхідності створення Європейської прокуратури висловлювались у свої працях безліч правників та науковців, а саме: П. Андреас, І. Надельман, С. Фейно, І. Керсбільк, В. Міцелегас та інші. Водночас, варто зазначити, що повністю оцінити питання функціонування та структуру діяльності Європейської прокуратури є неможливим, оскільки процедура підготовки до створення цього відомства триває ще досі.

Метою статті є визначення структури і функцій Європейської прокуратури, а також необхідності створення та спрямування діяльності цього органу.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 86 ДФЄС, з метою боротьби проти злочинів, що завдають шкоди фінансовим інтересам Союзу, Рада за допомогою регламентів, що ухвалюються згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, може заснувати Європейську прокуратуру при Євроюсті.

Європейська Прокуратура, у належних випадках підтримуючи зв'язок з Європолем, відповідальна за розслідування злочинів проти фінансових інтересів Союзу, а також за звинувачення та притягнення до суду їх виконавців та співників. Європейська прокуратура виконує щодо таких злочинів функції обвинувачення в компетентних судах держав-членів [2].

Європейський парламент у четвер, 5 жовтня 2017 року, проголосував за створення Європейської прокуратури (EPPO) [3].

Поки що компетенція Європейської прокуратури поширюватиметься лише на 20 держав-членів ЄС [3], які раніше 8 червня 2017 року, що остаточно процедура підготовки до створення відомства EPPO має завершитися до 2020 року. Вперше плани створення Європейської прокуратури для протидії багатомільярдним фінансовим махінаціям у ЄС оголошували у 2009 році, проте ідея зустріла чимало опору в ЄС. У березні ж 2017 року на саміті у Римі лідери Євросоюзу погодилися на концепцію «Європа різних швидкостей» — можливість поступової інтеграції

країн-членів, що допускає вибіркове приєднання держав до спільних європейських ініціатив [4].

В перелік цих 20 країн входять, зокрема Німеччина і Франція. У проєкті не беруть участь решта вісім країн Євросоюзу: Швеція, Нідерланди, Мальта, Угорщина, Польща, Великобританія, Ірландія та Данія. Але вони зможуть долучитися до проєкту в будь-який час [3], згідно з концепцією «Європа різних швидкостей».

Чому ж виникає необхідність створення Європейської прокуратури?

По-перше, існуючі органи ЄС — OLAF (Європейське бюро по боротьбі з шахрайством), Євроюст (Європейське агентство з питань співробітництва в галузі кримінального правосуддя) та Europol (Європейське поліцейське відомство) — не можуть проводити кримінальне розслідування або критикувати випадки шахрайства. OLAF може посилається тільки на результати своїх адміністративних розслідувань компетентним національним органам влади, які потім самостійно вирішують, чи порушити кримінальну справу на підставі висновків Офісу.

По-друге, національні зусилля правоохоронних органів є фрагментарними між державами-членами, які не завжди вживають заходів, необхідних для подолання злочинів проти бюджету ЄС. Сьогодні лише близько 50% судових рекомендацій, переданих OLAF до національних органів прокуратури, призводять до обвинувального вироку.

По-третє, низька кількість судових переслідувань супроводжується низьким рівнем відшкодування сум, втрачених під час шахрайства. Шахраї, ціллю яких є бюджет ЄС або здійснюють шахрайство у сфері ПДВ [1]. Кожного року втрачається приблизно 50 мільярдів євро надходжень до національних бюджетів від ПДВ по всій Європі через транскордонні шахрайства. Транснаціональна організована злочинність отримує мільярди прибутку щороку, обходячи національні правила та уникаючи кримінального покарання. Окрім втрати надходжень від ПДВ, у 2015 році держави-члени виявили та повідомили Комісії про шахрайські порушення на суму приблизно 638 мільйонів євро. Засоби боротьби національних прокурорів з масштабною транскордонною фінансовою злочинністю є обмеженими. Нова прокуратура ЄС проведе швидкі розслідування по всій Європі та обмін інформацією в реальному часі [5].

Організація діяльності Європейської прокуратури визначається Пропозицією для Постанови Ради про створення Європейської прокуратури (Proposal for a COUNCIL REGULATION on the establishment of the European Public Prosecutor's Office).

Згідно зі статтею 1, цей Регламент створює Європейську прокуратуру і визначає правила щодо її функціонування.

Стаття 3 визначає Європейську прокуратуру:

1) створену як орган ЄС з децентралізованою структурою;

- 2) як таку, що має юридичну силу;
- 3) яка співпрацює з Євроюстом і покладається на його адміністративну підтримку;

Відповідно до ст. 4 завданням Європейської прокуратури є боротьба з кримінальними правопорушеннями, що зачіпають фінансові інтереси Союзу.

Європейська прокуратура відповідає за розслідування, обвинувачення та притягнення до суду осіб, винних у скоєнні злочинів, і співучасників злочинів, зазначених у частині першій цієї статті. У цьому відношенні Європейська прокуратура керує і контролює розслідування та здійснює прокурорські дії, включаючи припинення справи. Європейська прокуратура виконує функції прокурора у компетентних судах держав-членів стосовно правопорушень, що зачіпають фінансові інтереси ЄС, включаючи подання обвинувального висновку та будь-яке оскарження, доки справа не буде остаточно розглянута.

Стаття 5 визначає, що:

- 1) Європейська прокуратура є незалежною;
- 2) Європейська прокуратура, включаючи Європейського прокурора, його заступників та персонал, Європейські делеговані прокурори та їх національний персонал, не вимагають і не приймають інструкцій від будь-якої особи, будь-якої держави-члена або будь-якої установи, органу, офісу або установи Союзу при виконанні ними своїх обов'язків. Союзні установи, органи, відомства, агенції та держави-члени поважають незалежність Європейської прокуратури та не прагнуть впливати на неї у виконанні своїх завдань;
- 3) Європейський прокурор несе відповідальність перед Європейським Парламентом, Радою та Європейською Комісією щодо загальної діяльності Європейської прокуратури, зокрема шляхом подання річного звіту.

Структура та організація Європейської прокуратури регламентована 6 статтею, згідно з якою структура Європейської прокуратури складається з Європейського прокурора, його заступників, персоналу, який їх підтримує при здійсненні їх, а також Європейських делегованих прокурорів, розташованих у державах-членах.

Європейську прокуратуру очолює Європейський прокурор, який керує її діяльністю та організовує її роботу. Європейському прокуророві допомагають чотири заступники, які надають допомогу Європейському прокуророві в усіх його обов'язках та виконують його функції, коли він відсутній. Один з заступників відповідальний за забезпечення бюджету.

У кожній державі-члені є щонайменше один європейський делегований прокурор, який є невід'ємною частиною Європейської прокуратури.

Призначення та звільнення з посади членів Європейської прокуратури регулюється II Розділом.

Європейський прокурор (його заступники) призначається Радою (простою більшістю голосів) за

згодою Європейського парламенту на строк восьми років, без права поновлення.

Європейський прокурор обирається з осіб, незалежність яких не підлягає сумніву, і які мають кваліфікацію, необхідну для призначення на найвищі судові посади та відповідного прокурорського досвіду.

Вибір здійснюється на підставі відкритого запрошення кандидатів для опублікування в Офіційному віснику ЄС, після чого Комісія складає та подає короткий список до Європейського Парламенту та Ради. Перед тим, як представляти короткий список, Комісія звертається до думки створеної ним групи, що складається з семи осіб, обраних з числа колишніх членів Суду, членів національних Верховних судів, національних прокуратур та/або висококваліфікованих юристів, одна з яких пропонується Європейським Парламентом, а також Президентом Євроюсту як спостерігачем.

Якщо Європейський прокурор більше не відповідає вимогам, які необхідні для виконання своїх обов'язків або якщо він/вона був (-ла) винний (-а) у серйозних проступках, Суд Європейського Союзу за поданням Європейського Парламенту, Ради або Комісії може звільнити його/її.

Заступники Європейського прокурора обираються з осіб, незалежність яких не викликає сумнівів і які мають кваліфікацію, необхідну для призначення на найвищі судові посади та мають досвід відповідного прокурора.

Вибір здійснюється на підставі відкритого запрошення кандидатів, який буде опубліковано в Офіційному віснику ЄС, після чого Європейська комісія складає та подає за згодою Європейського прокурора список до Європейського парламенту та Ради, що відображає демографічний баланс та географічний діапазон держав-членів.

Заступники можуть бути звільнені з посади відповідно до правил звільнення Європейського прокурора за його ініціативи.

Європейські делеговані прокурори призначаються Європейським прокурором зі списку щонайменше трьох кандидатів, поданих відповідними державами-членами, які мають кваліфікацію, необхідну для призначення на найвищі судові посади та відповідний прокурорський досвід. Їх незалежності повинна бути поза сумнівом. Держави-члени призначають Європейського делегованого прокурора як прокурора за національним законодавством, якщо під час його призначення на посаду Європейський делегований прокурор, він/вона вже не мав такого статусу. Вони призначаються терміном на п'ять років, який може бути поновлений.

Європейські делеговані прокурори можуть бути звільнені з посади Європейським прокурором, якщо вони більше не відповідають вимогам, або критеріям, що застосовуються до виконання ними своїх обов'язків, або якщо вони були визнані винними

у серйозному порушенні. Європейські делеговані прокурори не можуть бути звільнені як національні прокурори компетентними національними органами без згоди Європейського прокурора під час виконання своїх функцій від імені Європейської прокуратури.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Європейська прокуратура буде діяти як єдиний офіс у всіх країнах-учасницях та об'єднає європейські та національні зусилля у сфері правоохоронної діяльності в єдиному, безперервному та ефективному підході.

Права підозрюваних та обвинувачених будуть гарантовані комплексними процесуальними заходами на основі існуючого законодавства ЄС та наці-

онального законодавства. Європейська прокуратура забезпечить, щоб її діяльність відповідала правам, гарантованим Хартією основних прав Європейського Союзу, включаючи право на справедливий суд і право на захист. Її розслідування підлягатимуть судовому перегляду у національних судах.

Європейська прокуратура буде ключовим учасником боротьби зі злочинами проти бюджету ЄС [7].

Загалом, діяльність цього органу буде спрямована на розслідування конкретної категорії злочинів, що, по-перше, збільшить ефективність боротьби з ними, а по-друге, дозволить таким органам як OLAF, Євроюст та Європол зосередитись на виконанні своїх прямих функцій.

Література

1. European Commission Frequently Asked Questions on the European Public Prosecutor's Office. 2017. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-17-1551_en.htm (дата звернення: 22.05.2018).
2. Консолідовані версії Договору про ЄС та Договору про функціонування ЄС. Офіційний вісник ЄС. 2010. № С 83/3. С. 82–83. URL: <http://old.minjust.gov.ua/file/23491.docx> (дата звернення: 22.05.2018).
3. Олена Губар. В Євросоюзі створюють Європейську прокуратуру. 2017. URL: <http://p.dw.com/p/2lGLP> (дата звернення: 22.05.2018).
4. Стас Соколов. 20 країн-членів ЄС погодилися на створення Європейської прокуратури. 2017. URL: <http://p.dw.com/p/2eK6B> (дата звернення: 22.05.2018).
5. European Commission — Press release Commission welcomes decision of 20 Member States to establish the European Public Prosecutor's Office. 2017. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1550_en.htm (дата звернення: 22.05.2018).
6. Proposal for a Council Regulation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office. 2013/0255 (APP). URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013PC0534&from=EN> (дата звернення: 22.05.2018).
7. European Public Prosecutor's Office. URL: https://ec.europa.eu/info/law/cross-border-cases/judicial-cooperation/networks-and-bodies-supporting-judicial-cooperation/european-public-prosecutors-office_en (дата звернення: 23.05.2018).

References

1. European Commission Frequently Asked Questions on the European Public Prosecutor's Office. 2017. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-17-1551_en.htm (Accessed 22.05.2018)
2. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. Official Journal of the EU. 2010. № C 83/3. С. 82–83. URL: <http://old.minjust.gov.ua/file/23491.docx> (Accessed 22.05.2018).
3. Olena Hubar. The European Public Prosecutor's Office is being set up in the European Union. 2017. URL: <http://p.dw.com/p/2lGLP> (Accessed 22.05.2018).
4. Stas Sokolov, 20 EU Member States, agreed to create a European Public Prosecutor's Office. 2017. URL: <http://p.dw.com/p/2eK6B> (Accessed 22.05.2018).
5. European Commission — Press release Commission welcomes decision of 20 Member States to establish the European Public Prosecutor's Office. 2017. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1550_en.htm (Accessed 22.05.2018).
6. Proposal for a Council Regulation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office. 2013/0255 (APP). URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013PC0534&from=EN> (Accessed 22.05.2018).
7. European Public Prosecutor's Office. URL: https://ec.europa.eu/info/law/cross-border-cases/judicial-cooperation/networks-and-bodies-supporting-judicial-cooperation/european-public-prosecutors-office_en (Accessed 23.05.2018).

УДК 343.13

Чернєва Катерина Борисівна

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Чернева Екатерина Борисовна

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Cherneva Ekaterina

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Бабаєва Олександра Володимирівна

асистент кафедри

кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
НА ПОВІТРЯНОМУ, МОРСЬКОМУ ЧИ РІЧКОВОМУ СУДНІ,
ЩО ПЕРЕБУВАЄ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ ПІД ПРАПОРОМ АБО
З РОЗПІЗНАВАЛЬНИМ ЗНАКОМ УКРАЇНИ, ЯКЩО ЦЕ СУДНО
ПРИПИСАНО ДО ПОРТУ, РОЗТАШОВАНОГО В УКРАЇНІ**

**ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ДОСУДЕБНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ
НА ВОЗДУШНОМ, МОРСКОМ ИЛИ РЕЧНОМ СУДНАХ,
НАХОДЯЩИХСЯ ЗА ПРЕДЕЛАМИ УКРАИНЫ СО ФЛАГОМ ИЛИ
С ОПОЗНАВАТЕЛЬНЫМИ ЗНАКАМИ УКРАИНЫ, ЕСЛИ ЭТО СУДНО
ПРИПИСАНО К ПОРТУ, РАСПОЛОЖЕННОМУ В УКРАИНЕ**

**FEATURES PRE-TRIAL INVESTIGATION ON AIR,
SEA OR RIVER VESSELS WHICH ARE OUTSIDE UKRAINE
WITH THE FLAG OR MARKINGS UKRAINE IF VESSEL ASSIGNED
TO THE PORTS LOCATED IN UKRAINE**

Анотація. Статтю присвячено дослідженню питання щодо загальних положень проведення досудового розслідування, а саме на повітряних, морських чи річкових суднах у випадку вчинення кримінального правопорушення. Розглянуто питання щодо осіб, які уповноважені проводити досудове розслідування у таких випадках, а саме капітаном або іншим уповноваженим на це членом екіпажу. Роз'яснюються порядок застосування заходів забезпечення кримінального провадження службовою особою у випадках вчинення кримінального правопорушення на повітряних, морських чи річкових суднах. Автор порівнює регулювання проведення досудового розслідування у різних законах та підзаконних актах України.

В статті аналізується нормативне регулювання проведення досудового розслідування на морському чи річковому судні України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, Кримінальним процесуальним кодексом України та Інструкцією про порядок проведення процесуальних дій під час кримінального провадження на морському чи річковому судні України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.

Ключові слова: досудове розслідування, капітан, судно, кримінальне правопорушення.

Аннотация. Статья посвящена исследованию вопроса об общих положениях проведения досудебного расследования, а именно на воздушном, морском или речных судах в случае совершения уголовного преступления. Рассматриваем вопрос по поводу лиц, которые уполномочены проводить досудебное расследование в таких случаях, а именно капитаном или

другим уполномоченным на это членом экипажа. Разъясняется порядок применения мер обеспечения уголовного производства должностным лицом в случаях совершения уголовного преступления на воздушных, морских или речных судах. Автор сравнивает регулирование проведения досудебного расследования в различных законах и подзаконных актах Украины.

В статье анализируется нормативное регулирование проведения досудебного расследования на морском или речном судне Украины, что находится за пределами Украины под флагом или с опознавательным знаком Украины, если это судно приписано к порту, расположенному в Украине, Уголовным процессуальным кодексом Украины и Инструкцией о порядке проведения процессуальных действий в ходе уголовного производства на морском или речном судне Украины, что находится за пределами Украины под флагом или с опознавательным знаком Украины, если это судно приписано к порту, расположенному в Украине.

Ключевые слова: досудебное расследование, капитан, судно, уголовное преступление.

Summary. The article is devoted to the study of the general provisions for conducting a pre-trial investigation, namely, by air, sea or river vessels in the event of a criminal offense. We consider the question of the persons who are authorized to conduct a pre-trial investigation in such cases, namely, the captain or another member of the crew authorized to do so. Clarifies the procedure for the application of measures to ensure criminal proceedings by an official in cases of a criminal offense in air, sea or river vessels. The author compares the regulation of conducting a pre-trial investigation in various laws and by-laws of Ukraine.

The article analyzes the normative regulation of conducting a pre-trial investigation on a sea or river vessel of Ukraine, which is located outside Ukraine under the flag or with an identification mark of Ukraine, if this vessel is assigned to a port located in Ukraine, the Criminal Procedure Code of Ukraine and the Procedure Instructions for Procedural Actions in the course of criminal proceedings on a sea or river vessel of Ukraine, which is outside of Ukraine, under the flag or with the identification mark of Ukraine, if this vessel is Sano to the port located in Ukraine.

Key words: pre-trial investigation, captain, ship, criminal offense.

Постановка проблеми. Відповідно до діючого Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК) досудове розслідування може бути проведено, зокрема, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні. Так, КПК передбачає службових осіб, уповноважених на проведення відповідних процесуальних дій. Проте, що стосується проведення досудового розслідування на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, КПК обмежується лише деякими окремими нормами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання особливостей досудового розслідування на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні ставали предметом дослідження таких науковців, як В. І. Галаган та М. Калачова [2], Давиденко С. В. й Гуменюк І. С. [5], Г. І. Глобенко [6] та інші. Однак багато питань і досі залишаються актуальними та потребують ґрунтовного дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завданням статті є аналіз нормативного регулювання порядку досудового розслідування на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні у кримінальному процесу-

альному законодавстві України, знайти прогалини та запропонувати шляхи їх усунення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 1 КПК досудове розслідування — це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [1].

У ст. 214 КПК визначаються окремі процесуальні положення щодо початку досудового розслідування. Зокрема, відповідно до частини 2 зазначеної статті КПК, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі — ЄРДР), Положення про який затверджене наказом Генерального прокурора України від 17 серпня 2012 року № 69 (далі — Положення). Разом з тим, як вбачається з системного аналізу норм КПК, не повною мірою враховані особливості процесуальної діяльності окремих службових осіб щодо початку досудового розслідування при виявленні ознак кримінального правопорушення, що викликає суттєві складності у практичній діяльності щодо їх розслідування [2, с. 1–2].

Так, проявом додержання Україною своїх міжнародних зобов'язань і раціональної диференціації кримінальної процесуальної форми є врегульований положеннями статей гл. 41 КПК особливий порядок кримінального провадження на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами

України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.

Наявність цієї особливої форми кримінального провадження обумовлена вимогами норм міжнародного морського і повітряного права, у сфері регулювання яких, як відомо з відповідних галузей транспортного сполучення, кримінальні правопорушення не рідкісне явище (наприклад, Конвенції ООН про правопорушення і деякі інші діяння, вчинені на борту повітряного судна 1963 р., Конвенції ООН з морського права 1982 р.). Так, злочини та інші правопорушення можуть бути вчинені на бортах суден у відкритому морі як членами екіпажу, так і іншими особами, що на них перебувають. Важливу роль у здійсненні невідкладних слідчих (розшукових) та інших дій з розслідування обставин таких правопорушень традиційно відіграє капітан судна або інші уповноважені ним члени екіпажу з числа керівного складу. Так, п. 2 ч. 1 ст. 519 передбачає, що капітан є службовою особою, уповноваженою на вчинення процесуальних дій у разі вчинення кримінального правопорушення повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 4 КПК, кримінальне провадження на території України здійснюється з підстав та в порядку, передбачених цим Кодексом, незалежно від місця вчинення кримінального правопорушення. Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується також при здійсненні провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні [1].

Відповідно, у ч. 1 ст. 67 Кодексу торговельного мореплавства України (далі – КТМУ) передбачає: якщо на судні, що перебуває у плаванні, вчиняються діяння, передбачені законом України про кримінальну відповідальність, капітан судна, уповноважений на вчинення процесуальних дій в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України [3] та відповідною Інструкцією про порядок проведення процесуальних дій під час кримінального провадження на морському чи річковому судні України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (далі — Інструкція), затвердженою Наказом Генерального прокурора України від 14 листопада 2012 р. № 112 за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах морського

і річкового транспорту, та центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері рибного господарства.

Згідно з Інструкцією, що була розроблена відповідно до вимог ст. 67 Кодексу торговельного мореплавства України на підставі положень КПК, зміст та форма кримінального провадження на судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, які передбачені ст. 7 КПК [4].

Так, відповідно до ст. 519 КПК та ст. 67 КТМУ капітан судна України в разі вчинення кримінального правопорушення на судні, є службовою особою, уповноваженою на вчинення процесуальних дій у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України. Проте, якщо капітан судна є потерпілим внаслідок вчинення кримінального правопорушення, він з числа командного складу екіпажу призначає іншу службову особу, уповноважену на проведення процесуальних дій, наприклад, старшого помічника або помічника капітана. Капітан судна набуває прав і обов'язків потерпілого з моменту подання заяви про вчинення щодо нього кримінального правопорушення або заяви про залучення його до провадження як потерпілого відповідно до ст. 55 КПК. Капітан судна під час перебування судна за межами України зобов'язаний невідкладно прийняти заяву, повідомлення про кримінальне правопорушення [4].

Капітан судна при першій можливості забезпечує внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення, передбачених пп. 1–7 ч. 5 ст. 214 КПК. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на судні досудове розслідування розпочинається негайно після реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, а також відповідних рапортів у відповідній книзі обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення.

Але постає питання щодо доцільності твердження, що капітан є уповноваженою особою щодо початку проведення досудового розслідування до внесення заяви до ЄРДР.

Необхідно перш за все звернутися до ч. 2 ст. 519 КПК, де вказано, що капітан судна України є службовою особою, уповноваженою на вчинення процесуальних дій у разі вчинення кримінального правопорушення на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні. Ст. 520 КПК зазначає, що службові особи, передбачені частиною першою ст. 519 цього Кодексу, зобов'язані негайно провести необхідні процесуальні дії після того, як із заяви, повідомлення, самостійного виявлення або з іншого джерела їм стали відомі обставини, що можуть свідчити про вчинення

кримінального правопорушення на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.

Так, відповідно до ст. 520 КПК, капітан судна уповноважений на:

- 1) застосування заходів забезпечення кримінального провадження у вигляді тимчасового вилучення майна, здійснення законного затримання особи в порядку, передбаченому Кодексом;
- 2) проведення слідчих (розшукових) дій у вигляді обшуку житла чи іншого володіння особи і особистого обшуку без ухвали суду, огляду місця вчинення кримінального правопорушення в порядку, передбаченому Кодексом [1].

Таким чином, виходячи зі змісту цих статей, можна сказати, що капітан на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, наділений повноваженнями на проведення досудового розслідування на цих судах у разі вчинення кримінального правопорушення. А у разі, якщо капітан судна є потерпілим внаслідок вчинення кримінального правопорушення, він з числа командного складу екіпажу призначає іншу службову особу, уповноважену на проведення процесуальних дій.

Втім, на наш погляд, дане положення не відповідає ч. 2 ст. 214 КПК, відповідно до якої досудове розслідування починається з моменту внесення відомостей до ЄРДР. Окрім цього, не вирішується зазначене питання і у ч. 3 ст. 214 КПК, де вказується, що у разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до ЄРДР при першій можливості. Іншими словами, поза увагою законодавця залишилися питання початку досудового розслідування при виявленні ознак кримінального правопорушення на повітряному транспорті та судах.

Також аналізуючи гл. 2 КПК щодо сторони обвинувачення та гл. 19 КПК щодо загальних положень досудового розслідування, можна зазначити, що серед перелічених уповноважених органів і службових осіб на проведення досудового розслідування відсутнє будь-яке зазначення щодо капітана на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні. Тобто, виходячи з положення статей 214 та 223 КПК, капітан судна не відноситься до органів досудового розслідування та не уповноважений проводити слідчі дії.

Отже, можна дійти до висновку, що положення Інструкції відповідають ст. 519 та ст. 520 КПК,

але суперечать змісту гл. 19 КПК щодо загальних положень досудового розслідування.

Також, у гл. 5 Інструкції вказано, що капітан уповноважений на всі процесуальні дії, що й прокурор та слідчий, а саме на проведення без ухвали суду: огляду місця вчинення кримінального правопорушення, огляду трупа, обшуку, особистого обшуку.

Але якщо звернути увагу на ст. 223 КПК, то відсутні жодні положення щодо повноважень капітана на проведення цих С(Р)Д та обов'язковою умовою для проведення С(Р)Д є отримання ухвали слідчого судді. У той же час ст. 520 КПК, яка за своїм змістом не відповідає ст. 223 КПК, повністю узгоджує положення Інструкції.

Окрім того, Інструкцією передбачено право капітана на застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Так, гл. 4 Інструкції закріплює порядок та підстави застосування капітаном судна після реєстрації заяви, повідомлення або рапорту, заходів забезпечення кримінального провадження у вигляді тимчасового вилучення майна і затримання особи.

У п. 4.1.1 Інструкції вказано: з метою забезпечення кримінального провадження капітаном судна може бути застосовано тимчасове вилучення майна підозрюваного на підставах та в порядку, передбачених ст.ст. 167, 168 КПК. Капітан судна під час тимчасового вилучення майна або негайно після його здійснення зобов'язаний скласти відповідний протокол, а також забезпечити схоронність такого майна [4].

Капітан судна має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі, лише у випадках: а) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; б) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, у тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

Підставою для застосування капітаном судна тимчасового запобіжного заходу у вигляді затримання є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави вважати, що підозрюваний може: а) переховуватися від органів досудового розслідування і/або суду; б) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; в) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного в цьому ж кримінальному провадженні; г) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; д) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжувати кримінальне правопорушення, у якому підозрюється [4].

Як зазначено у ч. 2 ст. 520, абз. 2 ч. 1 ст. 522 КПК, капітан судна України має право затримати

особу на строк, необхідний для її доставлення на територію України, зокрема, за ч. 2 ст. 67 Кодексу торговельного мореплавства України до передачі її відповідним правоохоронним органам у першому порту України, та здійснити її обшук.

Також капітан судна зобов'язаний забезпечити доставлення затриманої особи до підрозділу органу державної влади на території України, уповноваженого на тримання затриманих осіб, і повідомлення про факт законного затримання слідчому органу досудового розслідування за місцем проведення досудового розслідування в Україні.

Відповідно до ч. 1 ст. 132 КПК, де вказано, що заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, знов можна підкреслити невідповідність загальних положень КПК та спеціальних норм, а також підзаконних нормативних актів. Ст. 132 КПК чітко регламентує порядок та суб'єктів, уповноважених на застосування запобіжних заходів, що суперечить положенням ст. 520 КПК та гл. 4 Інструкції.

Подальше досудове розслідування кримінального правопорушення здійснюється слідчим органу досудового розслідування, юрисдикція якого поширюєть-

ся на територію місцезнаходження порту приписки морського, річкового, повітряного судна України (ч. 2 ст. 523 КПК). Після продовження досудового розслідування на території України службові особи, які здійснювали процесуальні дії (капітан судна або його старший помічник чи помічник, пілот повітряного судна тощо), залучаються до нього слідчим компетентного органу досудового розслідування як свідки і зобов'язані надавати пояснення слідчому (прокурору) щодо проведених процесуальних дій (ч. 3 ст. 519 КПК).

Висновки. На підставі наведеного, убачається, що проведення досудового розслідування на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України не може регулюватися виключно положеннями Інструкції та КТМ. А отже, вважаємо за необхідне передбачити у відповідних нормах КПК коло суб'єктів та положення щодо особливого порядку проведення досудового розслідування на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України та застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 11.01.2019 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. О. М. Калачова, В. І. Галаган. Особливості початку досудового розслідування при виявленні ознак кримінального правопорушення на території дипломатичних представництв чи консульських установ України. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». — 2013. — № 2(8) — С. 1–2. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13hivkuu.pdf>
3. Кодекс торговельного мореплавства України: Закон від 23.05.1995 № 176/95-ВР. Дата оновлення: 05.01.2017 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80>
4. Наказ Генерального прокурора: Про затвердження Інструкції про порядок проведення процесуальних дій під час кримінального провадження на морському чи річковому судні України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні: від 14.11.2012 № 112 // База даних Генеральної прокуратури. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GP12047.html
5. Давиденко С. В., Гуменюк І. С. Кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні: проблеми та перспективи правового регулювання. URL: http://www.pap.in.ua/5_2017/96.pdf
6. Глобенко Г. І. Деякі питання регламентації початку досудового розслідування у кримінальному процесі України. Вісник ХНУВС. 2016. № 3 (74).

УДК 347.455

Чуєв Олександр Борисович

студент міжнародно-правового факультету

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Чуєв Александр Борисович

студент международно-правового факультета

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Chuyev Alexander

Student of International Law Faculty

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Попов Віктор Андрійович

кандидат юридичних наук

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ДОГОВОРУ БЕЗОПЛАТНОГО КОРИСТУВАННЯ (ПОЗИЧКИ)

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОЙ ПРИРОДЫ ДОГОВОРА БЕЗВОЗМЕЗДНОГО ПОЛЬЗОВАНИЯ (ССУДЫ)

FEATURES OF THE LEGAL NATURE OF THE LOAN AGREEMENT

Анотація. У цій статті визначаються основні характеристики та особливості договору позижки, а також описується відмежування його від схожих за своєю правовою природою договорів оренди.

Ключові слова: договір позижки, правова природа, безоплатність.

Аннотация. В этой статье определяются основные характеристики и особенности договора займа, а также описывается отграничения его от похожих по своей правовой природе договоров аренды.

Ключевые слова: договор займа, правовая природа, бесплатность.

Summary. This article defines the main characteristics and features of the loan agreement, as well as describes the delineation of it from similar in its legal nature of the lease agreements.

Key words: loan agreement, legal nature, free of charge.

В повсякденному житті ми часто вступаємо у відносини безоплатного користування чужим майном, а саме укладаємо договір позижки. Даний договір відноситься до договорів, що передбачають передачу майна у користування, але головною рисою, що відрізняє позижку, наприклад, від оренди, є її безоплатний характер. Позиції вчених щодо окреслених критеріїв поділу цивільно-правових договорів різні й не мають єдиного підходу до вирішення цієї проблеми, хоча концептуальні підходи до її вирішення схожі.

Метою даної статті є визначити основні характеристики та особливості договору позижки, а також

відмежувати її від схожих за своєю правовою природою договорів оренди.

Договір безоплатного користування річчю (договір позижки) відомий нам ще з часів римського права. Його відносили до реальних договорів, разом з зберіганням та позикою.

Приблизно в I столітті н.е. відносини щодо безоплатного користування чужою річчю (*utendum dare*) у римському праві оформлювалися за допомогою двох юридичних конструкцій — позижки (*commodatum*) і прекарія (*precarium*). За договором позики будь-яка незамінна річ передавалася позичкодавцем для

безоплатного і тимчасового користування наймачу (користувачеві), який, зі свого боку, зобов'язувався користуватися річчю відповідно до договору, а потім повернути непошкодженою позичкодавцю [1, с. 290]. Конструкція прекарія (*precarium*) має довірчий характер полягає у наданні речі не тільки у користування, а й у володіння, причому власник мав право повернення за першою ж вимогою. За конструкцією позички (*commodatum*) одна сторона (комодант) передавала другій стороні (комодатарію) індивідуально-визначену річ на визначений строк у безоплатне користування, а позичальник (комодатарій) зобов'язувався повернути комоданту ту саму річ у справному стані [2, с. 293]. Національне законодавство успадкувало саме конструкцію позички, що знайшло своє відображення у ч. 1 ст. 827 Цивільного Кодексу України (далі — «ЦК України»).

Договір позички є самостійним видом договорів, це підтверджується місцем його у ЦК України в окремій 60 главі, правовим режимом речі, що передається в користування, обсягом прав і обов'язків сторін правовідносин, та відмінним від позички оплатним характером найму.

Сама назва договору позички є новою для ЦК, але в радянському законодавстві існував ідентичний за змістом договір, а саме договір безоплатного користування майном.

За договором безоплатного користування майном одна сторона зобов'язується передати або передає майно у безоплатне тимчасове користування другій стороні, а остання зобов'язується повернути те ж майно [3, ст. 324].

Положення ЦК України в редакції 2003 року, встановлюють що, за договором позички одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку [4, ст. 827].

Зі змісту статті можна зробити висновок, що договір позички може бути як реальним так і консенсуальним. За змістом ст. 827 сторона договору, що передає майно (позичкодавець) може передати майно відразу, тобто момент укладення договору пов'язують з моментом передачі речі: «одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає річ», тому договір буде реальним, а може домовитись про передання речі в майбутньому, після досягнення згоди стосовно істотних умов договору: «одна сторона (позичкодавець) зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ», тому в даному випадку позичка буде консенсуальною.

Наступною істотною умовою договору позички є безоплатність. Як зазначає О.В. Ночовкіна, визначення поняття «безоплатність» має не лише теоретичне, а й велике практичне значення для діяльності юридичних та фізичних осіб, сприяє недопущенню помилок при розгляді справ у судах. Сміслові наповнення цього терміна також допоможе з'ясувати зміст

не тільки договору позички, а й дарування, доручення та інших безоплатних правочинів, що слугуватиме глибшому розумінню цивільного права в цілому [5].

В закріпленій у 827 статті ЦК України дефініції, прямо вказано на безоплатний характер, але в ч. 2 статті зазначається, що користування річчю є безоплатним. Безоплатність договору позички полягає у тому, що передаючи річ у користування, позичкодавець не отримує жодного зустрічного задоволення, жодних вигід.

Науковці Н.А. Д'ячкова, Ф.А. Тучин стверджують, що сторони цього договору до його укладення пов'язані особистими стосунками, в розвиток яких відбувається надання майна у безоплатне користування (наприклад, передача автомобіля родичеві у безоплатне користування тощо), або ж позичкодавець має на меті певні соціально значущі цілі — гуманітарні, просвітницькі чи благочинні, наприклад надання книжок публічними бібліотеками [1]. З цим варто погодитись, оскільки договір позички розповсюджений у соціальній сфері. В статті 17 ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації» вказано, що Релігійні організації мають право використовувати для своїх потреб будівлі і майно, що надаються їм на договірних засадах державними, громадськими організаціями або громадянами. Культові будівлі і майно, які становлять державну власність, передаються організаціями, на балансі яких вони знаходяться, у безоплатне користування або повертаються у власність релігійних організацій безоплатно за рішеннями обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а в Автономній Республіці Крим — Уряду Автономної Республіки Крим [6, ст. 7]. В майнових відносинах між роботодавцями та професійними спілками, згідно ЗУ «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» Будинки, приміщення, споруди, в тому числі орендовані, призначені для ведення культурно-освітньої, оздоровчої, фізкультурної та спортивної роботи серед працівників підприємства, установи або організації та членів їх сімей, а також оздоровчі табори можуть передаватися на договірних засадах у користування профспілковим організаціям цього підприємства, установи або організації.

Але безоплатний характер позички не розповсюджується на витрати пов'язані з утриманням речі, законодавець закріплює: «Користувач несе звичайні витрати щодо підтримання належного стану речі, переданої йому в користування» [4, ч. 1 ст. 833]. Сторони можуть встановити інше, позичкодавець може й звільнити користувача від цього, обумовивши у договорі, що ці обов'язки нестиме він сам.

Договір позички є двостороннім, у нормах ЦК України закріплені права та обов'язки позичкодавця та користувача. Наприклад Користувач зобов'язаний: користуватися річчю за її призначенням або відповідно до мети, визначеної у договорі; користуватися річчю особисто, якщо інше не встановлено договором; повернути річ після закінчення строку

УДК 330.43

ІНШЕ

Ляшенко Ольга Сергіївна

*асистент кафедри вищої математики та інформаційних систем
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

Ляшенко Ольга Сергеевна

*ассистент кафедры высшей математики и информационных систем
Донецкий национальный университет экономики и торговли
имени Михаила Туган-Барановского*

Liashenko Olga

*Assistant of the Department of Mathematics and Information Systems
Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky*

ЗАСОБИ ТАБЛИЧНОГО ПРОЦЕСУ MICROSOFT EXCEL ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

СРЕДСТВА ТАБЛИЧНОГО ПРОЦЕССА MICROSOFT EXCEL ДЛЯ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ

MEANS OF MICROSOFT EXCEL TABLE PROCESS FOR FORECASTING ECONOMIC PROCESSES

Анотація. У статті досліджуються ефективність застосування засобів табличного процесору Microsoft Excel для прогнозування економічних процесів. Розглядається побудова стохастичної моделі аналізу економічного процесу. В процесі моделювання побудовані діаграми та створена економіко-математична модель, складено прогнозований прибуток для планованого обсягу продаж. Розрахований прогноз та графічно представлена трендова модель всіх показників. Наведено приклади розрахунку для одного виду продукції та виконана перевірка адекватності, значимості та точності моделі.

Ключові слова: табличний процесор, кореляційно-регресійний аналіз, економіко-математична модель, прогнозування.

Аннотация. В статье исследовано эффективность использования средства процессора Microsoft Excel для прогнозирования экономических процессов. Рассмотрено построение стохастической модели анализа экономического процесса. В ходе моделирования построены диаграммы и создано экономико-математические модели, рассчитан прогноз прибыли продаж и графически представлена трендовая модель всех показателей. Приведено примеры расчета для определенного вида продукции и выполнена проверка адекватности, значимости и точности модели.

Ключевые слова: табличный процессор, корреляционно – регрессионный анализ, экономико-математическая модель, прогнозирование.

Summary. This article is a study of the efficiency of using Microsoft Excel spreadsheet processors to predict economic processes. The stochastic model is based on the analysis of the economic process. Diagrams are constructed in the process of modeling and the econometric-mathematical model is created, forecast profit is compiled for the planned sales volume. The forecast is calculated and the trend model is graphically represented by all indicators. Examples of calculation are given for one type of product and the model is tested for adequacy, significance and accuracy.

Key words: table processor, correlation-regression analysis, economic-mathematical model, forecasting.

Текст статті. Ефективне управління сучасним підприємством не можливо без використання засобів табличного процесору Microsoft Excel, а саме аналізу даних за допомогою статистичних функцій і вбудованого спеціалізованого пакету та економіко-статистичного аналізу.

Економічні явища досить різноманітні та характеризуються рядом ознак, що відображають певні властивості цих процесів і явищ та піддаються взаємозумовленим змінам. В одних випадках залежність між ознаками виявляється досить тісною (наприклад, годинне відпрацювання робітника та

його заробітна плата), а в інших — їх зв'язок ледь помітний (об'єм перевезень та календарний місяць).

Для планування економічного розвитку підприємства використовують кореляційно — регресійний аналіз, що являється методом для дослідження форм зв'язку, які встановлені кількісним співвідношенням між випадковими величинами процесу, що досліджується. Його застосування дозволяє провести аналіз досліджуваних статистичних показників та на основі цього аналізу та отриманих даних побудувати економіко-математичну модель.

Кореляційно-регресійний аналіз класичний метод стохастичного моделювання та метод кількісної оцінки взаємозалежностей між статистичними ознаками, що характеризує окремі суспільно-економічні явища та процеси економічної діяльності.

Кореляційний аналіз — кількісний метод, що дозволяє виявити залежність між декількома випадковими величинами, а його параметри використовуються як знаряддя цілеспрямованого регулювання рівнів результативних ознак.

Регресійний аналіз — це кількісний метод визначення виду математичної функції в причинно-наслідковій залежності між змінними величинами.

Основна задача кореляційно-регресійного аналізу полягає в кількісному визначенні тісноти зв'язку між двома ознаками при парному зв'язку і між результативними та декількома факторними ознаками при багатофакторному зв'язку і статистичній оцінці надійності встановленого зв'язку.

При застосування на практиці кореляційно-регресійного аналізу виділяють наступні етапи:

Перший етап: постановка задачі — відбувається визначення показників, залежність яких буде оцінюватися, здійснюється формулювання економічно осмисленої і прийнятної гіпотези про залежність між показниками з зазначеним рівнем довіри.

Другий етап: формування переліку чинників, їх логічний аналіз. На цьому етапі відбувається відбір оптимального числа найбільш істотних змінних факторів, які мають вплив на залежний показник, після чого починається їх обробка.

Третій етап: побудова моделі, її перевірка на адекватність модель, правдоподібність та значущість. На цьому етапі відбувається визначення числових значення параметрів регресії, обчислення ряду показників, що характеризують точність проведеного аналізу. Основна задача цього етапу — відшукати найбільш точну тісноту зв'язку, для того щоб можна було прогнозувати, передбачати значення залежної величини, при відомих значеннях незалежних величин.

Для оцінки адекватності моделі необхідно дослідити залишки. Залишки — це різниця між вихідними, тобто досліджуваними, значеннями залежної змінної і передбачуваними даними.

Четвертий етап: оцінка або точність моделі. Суть етапу полягає в визначенні настільки теоретичні

дані відрізняються від фактичних. Відбувається визначення числових параметрів апроксимації та варіації, пошук точкової та інтервальної оцінки.

П'ятий етап: економічна представлення. На цьому етапі проводять порівняння результатів аналізу з гіпотезами, що припущені на першому етапі, відбувається оцінка їх правдоподібності з економічної точки зору та підводяться аналітичні висновки.

Завданням кореляційно-регресійного аналізу є встановити між факторними і результативними ознаками теоретичну форму зв'язку (регресійний аналіз) та визначити тісноту цього зв'язку (кореляційний аналіз).

Зв'язки за формою поділяються на кореляційні прямі й обернені, лінійні й криволінійні (нелінійні), одно — й багатофакторні. Прямі й обернені зв'язки — це зв'язки, що розрізняють залежно від напрямку зміни результативної ознаки. Зміна ознаки в тому самому напрямі, що і факторна (тобто, із збільшенням результативної ознаки збільшується, а із зменшенням — зменшується), то це є прямий зв'язок, в іншому випадку, — зв'язок обернений.

Форма зв'язку результативної ознаки у з факторами x одержала назву рівняння регресії.

В залежності від числа взаємопов'язаних ознак існує парна та множинна регресія. Якщо досліджується зв'язок між двома ознаками, то регресія є парною, якщо між трьома та більше — множинною (багатофакторною).

Найбільш розповсюдженою з простих моделей є парна лінійна регресія, при застосуванні якої використовується співвідношення результативної ознаки та одного факторної ознаки.

Розглянемо приклади застосування кореляційно-регресійного аналізу для прогнозування економічних процесів.

Приклад 1.

Фірма «Логістик-транс» здійснює перевезення промислової продукції. Маємо дані про об'єми перевезень за останні 9 місяців (табл. 1).

Таблиця 1

Об'єми перевезень за останні 9 місяців

Місяць	Об'єм перевезень (тис. тон)
1	1750
2	1755
3	1767
4	1760
5	1770
6	1790
7	1810
8	1840
9	1854

Джерело: [8]

Визначити прогнозований об'єм перевезень на 10-й місяць.

Встановлюємо рівень довіри $\gamma = 95\%$ або рівень значущості $\alpha = 1 - \gamma = 5\%$.

Аналіз за допомогою лінії тренду. Будуємо графік функції обсягу перевезень у залежності від календарного місяця (рис. 1).

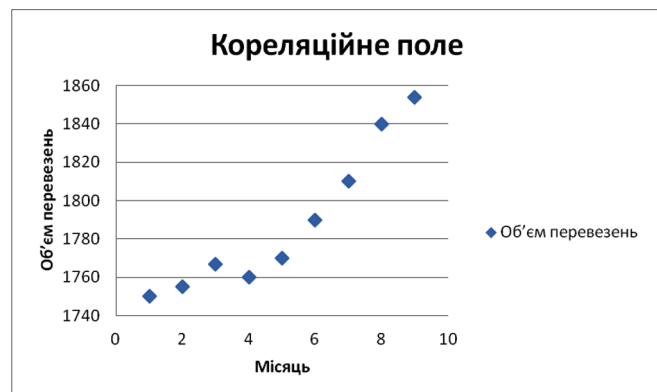

Рис. 1. Графік функції обсягу перевезень

Джерело: побудова діаграми за допомогою табличного процесору Microsoft Excel

Рівень вірогідності застосовуваної лінійної апроксимації дорівнює 0.8877. Намагаємося підвищити його, застосувавши поліноміальну апроксимацію (рис. 2).

Рис. 2. Діаграма обсягу перевезень з поліноміальною апроксимацією

Джерело: побудова діаграми та лінії тренду з параметрами за допомогою табличного процесору Microsoft Excel

Рівень вірогідності застосовуваної поліноміальної апроксимації близький до 1 (дорівнює 0,98), тобто мається тісна кореляційна залежність між розглянутими змінними. Для аналізу адекватності, значимості та точності моделі необхідно використовувати значення статистичних характеристик. Після чого для одержання шуканого прогнозного значення переходимо в режим редагування лінії тренда і на вкладці Параметри встановлюємо Прогноз уперед на 1 одиницю.

Результат: прогнозований обсяг перевезень на 10-й місяць складає ≈ 1882 тисяч тонн.

Аналіз математичної моделі та розрахунок прогнозних значень

Для визначення коефіцієнтів функції, яка використовується при обчисленнях лінії регресії й розрахунку статистичних характеристик застосуємо засіб Регресія пакету Аналіз даних. Результат виконання: математична модель: $\text{об'єм} = 1,851 \cdot \text{місяць}^2 - 5,401 \cdot \text{місяць} + 1756,81$. Коефіцієнт детермінації $R^2 \approx 0,98 > \gamma = 0,95$, $df = 6$, $R^2_{\text{нормированный}} \approx 0,97 > \gamma = 0,95$, Значимість $F \approx 0,0001 < 0,05$. Модель відповідає економічному процесу.

P-Значення для $t_1 \approx 0,002 < 0,05$, $t_2 \approx 0,2 > 0,05$ і $t_3 \approx 0,006 < 0,05$. Тобто другий коефіцієнт не значимий (може дорівнювати 0). Це ж саме можна встановити за допомогою значень критерію Стюдента $|t_1| \approx 5,041$, $|t_2| \approx 1,434$, $|t_3| \approx 214,194$, $t_{\text{крит}} \approx 2,346$.

Визначити коефіцієнти функції, за допомогою функції ЛИНЕЙН наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Результати обчислення статистичних характеристик

1,851732	-5,40065	1756,81	Коефіцієнти a_1, a_2, b неявної лінійно регресії ($y = 1,851x^2 - 5,4001x + 1756,81$)
0,367292	3,76601	8,201938	Стандартні значення помилок для коефіцієнтів a й b
0,978561	6,445946		R^2 ; стандартна помилка для оцінки y
136,9297	6		F-статистика; ступені свободи
11378,92	249,3013		Регресійна сума квадратів; залишкова сума квадратів

Джерело: результати обчислення статистичних характеристик засобами табличного процесору Microsoft Excel

Регресійна модель:

$\text{Об'єм перевезень} = 1,851 \cdot \text{Місяць}^2 + 1756,81$

$R^2 = 0,97$; $R^2_{\text{нормованный}} = 0,97$;

Похибка $= 0,42\% < \alpha$, $df = 6$.

$F = 177,58 > F_{\text{крит}} = 5,59$; $t_a = 15,36$; $t_b = 485,85$;
 $t_{\text{кр}} = 2,36$;

$A = 0,29\% < \alpha$; $V = 0,39\% < \alpha$.

Висновок. Регресійна модель правдоподібна з рівнем довіри $\gamma = 95\%$.

За отриманою моделлю розраховуємо прогнозне значення обсягу перевезень на 10-й місяць (таблиця 3).

Середнє значення прогнозу об'єму перевезень (точкова оцінка) на 10-й місяць становить 1879,88 тис. тон.

Точність довірчого інтервалу $\delta = 21,15$.

Довірчий інтервал: $1858,73 < Y_{\text{пр}} < 1901,02$.

Приклад 2.

ТОВ «ДОН» протягом 8-ми місяців реалізує продаж продовольчих товарів. Дані про реалізацію товарів наведені в таблиці 4. Скласти прогнозований прибуток для обсягу продаж 39000 грн.

Таблиця 3

Прогнозне значення обсягу перевезень на 10-й місяць

Місяць	Місяць^2	Об'єм перевезень	Розрахункове значення Y	Залишки	A	$(X - X_{cp})^2$
1	1	1750	1747,41133	2,5886705	0,001479	1406,25
2	4	1755	1751,425439	3,5745614	0,002037	1190,25
3	9	1767	1758,11562	8,8843796	0,005028	870,25
4	16	1760	1767,481875	-7,481875	0,004251	506,25
5	25	1770	1779,524202	-9,524202	0,005381	182,25
6	36	1790	1794,242602	-4,242602	0,00237	6,25
7	49	1810	1811,637075	-1,637075	0,000904	110,25
8	64	1840	1831,70762	8,29238	0,004507	650,25
9	81	1854	1854,454238	-0,454238	0,000245	1806,25
10	100	1879,876929	1879,876929			6728,25
				6,821E-13	0,29%	

Джерело: розрахунки автора за допомогою функцій табличного процесору Microsoft Excel

Таблиця 4

Реалізація товарів ТОВ «ДОН»

№ п/п	Прибуток	Обсяг продаж
1	9800	80000
2	10000	100000
3	12000	160000
4	30000	220000
5	35000	280000
6	41000	340000
7	43000	360000
8	50000	380000

Джерело: розробка автора

Робота по знаходженню прогнозованого прибутку та графік реалізації товарів представлено в таблиці 5 та на рисунку 3.

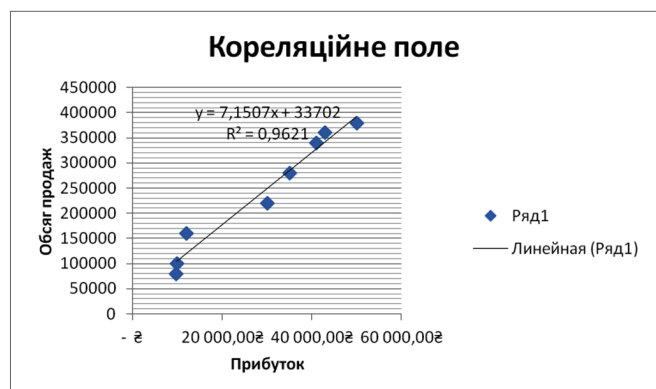

Рис. 3. Графік реалізації товарів з лінією тренду

Джерело: побудова лінії тренду за допомогою табличного процесору Microsoft Excel

Таблиця 5

Прогнозний прибуток 9-й місяць

№ п/п	Прибуток	Обсяг продаж
	X	Y
1	9800	80000
2	10000	100000
3	12000	160000
4	30000	220000
5	35000	280000
6	41000	340000
7	43000	360000
8	50000	380000
9	49826,9266	390000

Джерело: розрахунки автора за допомогою функцій табличного процесору Microsoft Excel

Таким чином, за умови лінійної моделі = $7,1507 \cdot \text{прибуток} + 33702$ та при $R^2 = 0,96$ прибуток буде рівним 49826,93 грн. при обсязі продаж рівному 390000 одиниць товару.

Одержана модель не є правдоподібною за показниками середньої похибки апроксимації (10,81%) та за коефіцієнтом варіації (10,34%) із рівнем довіри 4%. Але модель є адекватною за критерієм Фішера (4,65), значущою за критерієм Стюдента (2,61) при заданому рівні довіри 4%.

Отже, використання табличного процесору, як засобу для застосування кореляційно-регресійного аналізу дає змогу спрогнозувати не лише темпи зростання економічного процесу на короткотривалий період, а й спрогнозувати прибуток при відомому значенні обсягу реалізації продукції.

Таким чином, хоча використання табличного процесору Microsoft Excel дає змогу створити не лише кореляційно-регресійну модель, а й спрогнозувати загальні показники економічного процесу та визначити розвиток підприємства у майбутньому. Однак, він не пристосований для розв'язання більш складних задач такого плану. Існує ряд незручно-

стей при моделюванні. 1. Визначення лінії тренду ускладнене. 2. Оцінка правдоподібності моделі та розрахунок інтервальних оцінок прогнозованих значень не автоматизовано. Для більш складних економічних процесів, в тому числі багатфакторних моделей, доцільно використовувати пакет Статистика або СПСС.

Література

1. Бутакова М. М. Экономическое прогнозирование: методы и приемы практических расчетов: Учебное пособие / М. М. Бутакова. — 2-е изд. — М.: Кнорус, 2010. — 168 с.
2. Кливак А. А. Корреляционно-регрессионный анализ как способ прогнозирования экономического развития предприятия (на примере ПАО «Севастопольгаз») / А. А. Кливак, А. А. Рихерт, М. Г. Рожкова // Молодой ученый. — 2016. — № 11.1. — С. 28–30.
3. Кулініч О. І. Теорія статистики / О. І. Кулініч, Р. О. Кулініч. — Київ: Знання, 2010. — 239 с.
4. Тернов С. О. Табличний процесор Microsoft Excel: скорочений курс. Навчальний посібник [Текст] / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, Каф. Вищої математики та інформаційних систем; С. О. Тернов, О. К. Копайгора — Кривий Ріг: [ДонНУЕТ], 2018. — 236 с.
5. Яровенко Г. Кореляційно-регресійний аналіз — інструмент обґрунтування ефективності професійно-прикладної фізичної підготовки студентів інформаційно-логічної групи спеціальностей / Г. Яровенко, Ю. Остапенко, В. Остапенко // Молода спортивна наука України. — 2016. — Т. 2. — С. 352–360.

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Збірник наукових статей

№ 8 (70)

1 том

Голова редакційної колегії — д.е.н., професор *Камінська Т.Г.*

Київ 2019

Видано в авторській редакції

Засновник / Видавець ТОВ «Фінансова Рада України»
Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22, оф. 12
Контактний телефон: +38 (067) 401-8435
E-mail: editor@inter-nauka.com
www.inter-nauka.com

Підписано до друку 12.06.2019. Формат 60×84/8
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS.
Умовно-друкованих аркушів 9,3. Тираж 100.
Замовлення № 398. Ціна договірна.
Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві
ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2458 від 30.03.2006 р.